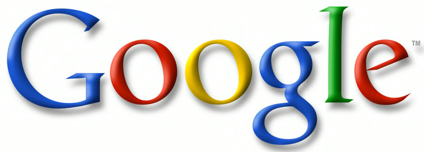

It aade Friesche Terp,
OF
KRONYK
Der Geschiedenissen van de
VRYE FRIESEN;
In hun Oorsprong, Opkomst en Voortgang; als mede in derzelver Landbestiering, Wapenhandel, Krygsdaaden, Weetenschappen, Vreemde Voorvallen, Yver voor de Vryheid, Afgodery, Godsdienst en Landstreek:

Byeen gestelt voor de Liefhebbers der Vryheid, als een korte Jaarteller of Chronologie, beginnende met den jaare 313 voor de geboorte van Christus, tot den jaare 1677.

Tweden Druk.

Nevens een Byvoegzel tot de geboorte der tegenwoordige Prins of Stadhouder *Willem Karel Hendrik Friso.*

Te HAARLEM,
By JOHANNES MARSHOORN, 1743.

1743 *Æneas Sylvius, die in den jaare 1458 namaals Roomsche Paus is geworden, onder den naam van Pius den tweden, zegt: Een Fries weigert niet voor de VRYHEID zelve in de dood te gaan.*

LYST

Der

HEEREN,

Die

FRIESLAND

geregeert hebben.

I. Zeven PRINSEN.

1. *Frieso, regeerde* 68 *jaaren, en begon in den jaare voor de Geboorte van Christus,* - 313.
2. *Adel, regeerde* 94 *jaaren, en begon,* - - - - - 245.
3. *Ubbe, regeerde* 80 *jaaren, en begon,* - - - - - 151.
4. *Azinga Askon, regeerde* 82 *jaaren, en begon,* - - - 71.
5. *Diakorus Seegen, regeerde* 35

jaaren, en begon, na de Geboorte van Christus, - 11.
6. *Dibbald Seegen, regeerde* 39 *jaaren, en begon,* - - 46.
7. *Tabbe, regeerde* 45 *jaaren, en begon,* - - - - - - 85.

II. Zeven HERTOGEN.

1. *Askon, regeerde* 43 *jaaren, en begon,* - - - - - - 130.
2. *Aldebold, regeerde* 14 *jaaren, en begon,* - - - - - 173.
3. *Tiete Bojocalus, regeerde* 53 *jaaren, en begon,* - - 187.
4. *Ubbe, regeerde* 59 *jaaren, en begon,* - - - - - - 240.
5. *Haaron Ubbe, regeerde* 36 *jaaren, en begon,* - - 299.
6. *Odilbald, regeerde* 25 *jaaren, en begon,* - - - - 335.
7. *Udolf Haaron, regeerde* 72 *jaaren, en begon,* - - - 360.

III. Negen KONINGEN.

1. *Richold Uffe, regeerde 60 jaaren, en begon,* - - - 432.
2. *Odilbald, regeerde* 31 *jaaren, en begon,* - - - - 496.
3. *Richold den twede, regeerde* 43 *jaaren, en begon,* - - 527.
4. *Beroald, regeerde* 60 *jaaren, en begon,* - - - - 570.
5. *Adgild, regeerde* 49 *jaaren, en begon,* - - - - - 630.
6. *Radbout, regeerde* 41 *jaaren, en begon,* - - - - 679.
7. *Adgild den twede, regeerde* 18 *jaaren, en begon,* - - 719.
8. *Gundebald, regeerde* 12 *jaaren, en begon,* - - - - 737.
9. *Radbout den twede, regeerde* 26 *jaaren, en begon,* - - 749.

IV. Vreemde HEEREN.

1. *Karel den Groote,* - - 775.

2. *Gotrik, Koning der Noormannen,* - - - - - - 810.

V. LANDSHEEREN, of POTESTAATEN.

S. Magnus Forteman, begon, 810.
Fokke Ludigman, - - - 819.
Adelbrik van Adeelen, - 830.
Hessel Heermanna, overleed, 876.
Yge Galema, - - - - 876.
Gosse Ludigman, leefde, 1000.
Saake Reinalda, overleed, 1167.
Sikke Sjaardema, leefde, 1239.
Reiner Camminga, overleed, 1306.
J. H. Martena, leefde, 1312.
Yv. Juwinga, overleed, 1396.
Gaale Hania, leefde, - 1399.
Sikke Deekema, leefde, - 1399.
Ode Botnia, leefde, - 1399.
Suffridus Wiarda, leefde, 1414.
Haring Harinxma, leefde, 1414.
Julius Dekema, begon, - 1494.

Friesland geregeert hebben.

VI. ERFHEEREN.

(1) *De Hertogen van Saxen.*

1. *Albert, begon,* - - - 1498.
2. *Georg, begon,* - - - 1500.

(2) *'t Huis van Bourgonje.*

1. *Keizer Karel den vyfde,* 1515.
2. *Philippus den twede, Koning van Spanje,* - - - 1556.

VII. Vrye STAATEN.

Door haare Stadhouders.

1. *Willem den eerste, Prins van Oranje,* - - - - 1580.
2. *Willem Lodewyk, Graave van Nassau, regeerde 36 jaaren, en begon,* - - - - 1584.
3. *Ernst Casimir, Graave van Nassau, regeerde 12 jaaren, en begon,* - - - - - 1620.

4. *Hendrik Ernst, Graave van Nassau, regeerde 7 jaaren, en begon,* - - - - - - 1633.
5. *Willem Frederik, Graave van Nassau, regeerde 24 jaaren, en begon,* - - - - - 1640.
6. *Hendrik Casimir, Graave van Nassau, en Erf-Stadhouder, begon,* - - - - - - 1664.

GE-

GESCHIEDENISSEN

Der

VRYE FRIESEN,

Beginnende met den jaare 313 voor de geboorte van Christus, tot den jaare 1677.

Friesland, een van de zeven Vereenigde Nederlandsche Provintien zynde, legt aan de Noordooster zyde van de Zuiderzee en Fliestroom, die het van Westvriesland afscheid: aan 't Noordwesten word het bedekt van de Wadden, tusschen de Vooreilanden van de Noordzee, als Ter Schelling, Ameland, en Schiermunniks Oog. Het Riviertje de Lawers verdeelt het van de Groninger Omlanden: van daar na de Zuidzyde is de Drenthe, en het Stigt van Overyzel, loopende by de Kuinder aan de Zuiderzee. Maar met de verdeelinge dezer Landstreek willen wy den Leezer niet ophouden.

Van ouds was de wydte van haare Landpaalen vry verder uitgestrekt; als loopen-

de van den ouden Rhyn, die door Leyden aan Utrecht langs vloeyende, by Katwyk in Zee uitliep: begrypende den geheelen Zeekant, en de Zuiderzee, dies tyds noch droog zynde, tot aan den Eiderſtroom, die het van Jutland afſnyd. Aan de Landzyde van Weſtfalen, Overyzel, Gelderland, tot het Ryk van Nieumegen, en Utrecht, binnen haare Grenzen.

Welke alle door verſcheidene Vyanden, en andere voorvallen, als by lappen afgeſcheurd zynde, het boven geſchreven lapje Land, haare vryheid, te gelyk met den naam van Friesland, zonder byſtelling van Ooſt of Weſt, wel yverigſt verdedigt hebben.

Dat is van 't Land, welks Inwoonderen de Stoffe van ons ſchryven zal zyn, na 't gemeenzaamſte gevoelen byeen geſteld, als hier na volgt.

De Heeren, onder welks Gebied de Frieſen van tyd tot tyd geweeſt zyn.

I. Onder zeven PRINSEN.

Het 313de jaar voor dat onzen Zaligmaker geboren wierd, was de tyd dat FRIE-

FRIESO, de eerste Prins van Friesland, en Voorganger der Stichters, door welke dit ons Vaderland eerst bevolkt wierd, hier te lande kwamen: dat zich dusdaniger wyze heeft toegedragen:

Als die roemruchtige en groote Alexander, die in het bloeyenste van zyn Jeugd het meerendeel van Asia overweldigde, kreeg hy toeloop van veele Volkeren: die hy of overwonnen hadde, of in die Gewesten huis hielden; om zyne gelukkige Wapenen tot zo veele spoedige Overwinningen te helpen bevorderen. Onder deze vrywillige Krygers waren zommige van de voornaamste uit Persien, en hunne onderhoorige Saxen (Sacæ) de minste niet. Dewelke, na dat Alexander overleden was, en die voorige verheerde Volkeren, door zyner Nazaaten oneenigheid, de handen ruim kregen, vreesden zy dat het hun t'eeniger tyd mogte gewrooken worden: maaken derhalven een besluit, om met malkanderen, na de wyze van dien tyd, een veiliger Land tot hun wooninge op te zoeken. Hunne Geleiders waren Frieso en Saxo, om hunne gezelligheid gebroeders gezegt, en eigentlyk zo genaamt, of na den Volknaam van hunne Landslieden zo be-

bekent: welker eerste Persiaanen, en de andere hun Gebuuren, uit de Woestyne, die nu Belor heet, gemeenlyk Indiaanen genoemt zyn; om datze van ouds, alle die in Asia na 't Oosten woonden, den naam van Indiaanen gaven. Des zy tot haaren sleep een Vloot van 300 Zeilen toetakelden, en staken 'er mede af van het Land van Cilicien, in Natolia, of kleen Asia, gelegen in de Zwarte Zee. Van waar zy, wonderlyk omkruissende, door verscheidene woeste Zeën heen slingerden, tot dat zy eindelyk, na veele ondervindingen, en verlies van de meeste Schepen, met slegts 54 stuks in de Oostzee zyn vervallen; en waar van 12 op het Eiland Rugen, en 18 in Pruissen zyn aangeland: de overige 24 den Fliestroom (welke de Roomsche Schryvers den derden Mond des Rhyns noemen) inzeilende, hebben dit Geweft, dat nu van haare naam Friesland genaamt word, aangedaan: landende te West Staveren, op de Kreil, daar nu de volle Zee voor Enkhuizen is: alwaar zy, geen menschen vindende, en na zo een kommerlyk omzwerven, het eerste stand greepen, en die Plaatze den naam gaven van Staden. Daar Frieso ook een Vryhuis voor de Vlugte-

telingen bouwden, zelve een weinig Oostelyker optrok, en een Stad bouwde, die naderhand Staveren genaamt wierd. Doch, als in 't volgende jaar de Zomer hoogde, kwamen de Swaaven, die hier 's Zomers huis hielden, en 's Winters Landwaards in weeken, om de overwateringen van de zwaare ſtormen: want het Land was doe noch met geen Dyken omheinigt. Deze, om datze ruuwe en onervaarene Krygslieden waaren, zyn ligtelyk van de Frieſen op de vlugt gedreven, die hun zetel hier nu door goede Beſchanſingen geveſtigt hadden.

Frieſo had by zyn Wyf Hil zeven Zoonen, die hy elk over een gedeelte des Lands, dat in zeven Zeelanden was verdeelt, tot Voogden heeft geſtelt. En daar toe eene Dochter, welke hy Weemoed noemde; om dat haare Moeder van haar in den arbeid was geſtorven. Daar toe ſtelden hy zyn Zoon Æsge over de Burgerlyke Rechten, en Scholte over de halszaaken. Haaije maakten hy Prieſter der Druïden, over de Boſſchen der Afgoden. Gæle wierd Dykgraaf, om daar opzigt te houden. Hette verzond hy, om Voogd te zyn over de Katten; een Volk in Duitsland, die na zynen Naam

Naam nu noch Heſſen genaamt worden.

In den jaare 308 trouwde Fyt (Vito) of Jutte, een van Frieſo's Zoonen, de Dochter van Bokke (Bocchus,) Koning van Jutland; zo als het naderhand na zynen naam genoemt is: en kreeg tot een Huwelyksgoed, het Land dat men nu noch heden Sleeswyk noemt.

In den jaare 300, wanneer 'er verſchil onder de Veehoeders ontſtond, zyn de Saxen, by gemeenen raade, van hun geſcheiden: en, op de Elve aangekomen zynde, hebben hun aan geene zyde, daar nu Noordbaldingen is, nedergeſlagen. Houdende dat Geweſt noch den naam van Saxen en Saſſen.

Frieſo heeft daar na het Land, om dat het zeer laag en moerig was, met Dyken van aarde, en Zeilen of Sluizen, om het water te doen afloopen, tot hun gebruik bequaam gemaakt: en om de overwateringen van hooge vloeden alomme verhevene Wieren doen opwerpen, en daar Huizen laaten opbouwen, 't Land met Beſchanſingen verſterkt, en met Dorpen en Buurten rondom luſtig bevolkt. En, om de welſtand en eenigheid des Volks te bewaaren, liet hy hun goede wetten en heilzaame beveelen aankundigen. En

En uit dat broekachtig en waterig Land, ſchynt het, dat zy het oude Frieſche Wapen hebben genomen, 't welk beſtond uit 7 Plompen, betekenende de 7 Waterlanden, op 3 Zilvere Balken, in een Blaauw Veld. Gelyk die Plompen noch hedendaags in 't Wapen van Groningen te zien zyn. Hoewel de onweetende Teekenaars daar nu 3 Herten van maaken. Bezie hunne Munten, tot op de Duiten toe.

In den jaare 245, is Frieſo, na dat hy dit Land 68 jaaren wyſſelyk in vrede geregeert hadde, eindelyk geſtorven, en na zyn Vaderlyke Perſiaanſche wyze te Staveren ſtaatelyk begraven.

Aanſtonds is ADEL, zyn oudſte Zoon, in 's Vaders plaatze gevolgt: die zyne nagelaatene Wetten beveſtigt, vermeerdert, en in ſchrift geſtelt heeft. Hy bragt in gebruik, om de bequaamheid der gemoederen te onderzoeken, dat 'er alomme Gaſteryen en Drinkgelagen wierden gehouden, daar men malkanderen in 't omdrinken, met het geeven van de regterhand, zoude kuſſen of zoenen, op zyn Perſiaans: dat men nu noemt op zyn plat Fries. In de Gaſteryen deed hy de Geregten by malkander in een grooten Schotel leggen, en be-

belaste dat men uit een grooten Hoorn zoude omdrinken. Waar van wy noch zeggen, de Friese Pateele, en de Friese Hoorn, en by zommige Gilden noch in gebruik. Hy trouwde Swobyne, de Dochter van den Koning der Swaaven, zyne Gebuuren. Om zyn rechtvaardigheid, is hy by zyne Onderdaanen en Gebuuren zo vermaard geworden, dat alle, die wel regeerden, daar van Adelingen, en van Adel, gezegt wierden. Welke benaamingen tot op den huidigen dag zyn overgebleven.

Ubbe, Juttes Zoon, om Jutland tegen den aanval der Deenen te bevryden, zette zyn Zoon Fyt ter dezer dagen tot Voogd over Eiderland: en Hendrik, zyn jongste Zoon, over Jutland; die ondertrouwd wierd met Signe, Dochter des Konings der Finnen.

En in den jaare 234, Granus, vyfde Koning der Deenen, dit bemerkende, heeft zich vermomd, en Hendrik op den dag der Bruiloft, nevens veele van zyne Vrienden, onvoorziens vermoord: en de Bruid, uit Finland wegvoerende, zelfs getrouwt: edoch, dat hy twee jaaren daar na met de dood moest bekoopen.

In

In den jaare 220, heeft Adel, Schotte, zyn Broeder Scholtes Zoon, na 't Land, dat naderhand Schotland is genaamt geworden, heen gezonden, op dat hy 't met Volk zoude beplanten.

In den jaare 201, Jutte, over de dood zyns Broeders vergramd zynde, heeft de Deenen veele jaaren met Zeerooveryen geplaagt: tot dat hy van Froote, achtste Koning der Deenen, in een Zeeslag overwonnen wierd. Die daar op de geheele Friese Kust heeft uitgeplondert; zynde zulks van de Deenen voorheen nooit ondernomen: en voort het Flie inzeilende, heeft zelfs het voorste van Duitsland aangetast: en van daar is hy met zynen roof of buit na Engeland overgestoken.

In den jaare 151, is Adel, na dat hy in langduurige vrede loffelyk het Vaderland bestierd hadde, gestorven.

Doe wierd UBBE tot derde Prins in 's Vaders plaats van de Staaten des Lands aangenomen.

In den jaare 131, als Ubbe, op 't aanraaden van zyne Moeder Swobyne, zyn Grootvader, Koning der Swaaven, om de Vrindschap te versterken, eens bezogt hadde, heeft hy Keulen aan den Rhyn

gesticht, ter plaatze daar nu Duts legt. Daarom zyn de Keulenaars by de Romeinen eertyds Ubii geheeten, van deze Ubbe.

In den jaare 127, heeft Baate, Zoon van den Koning der Katten, van Friesche afkomst, met zyn gezelschap zich eerstmaal in de Betuw nedergeslagen: daar hy Baatenburg en andere Plaatzen stichte. Zynde de oorsprong van die bekende Bataviers, dewelke nu Hollanders genaamt worden.

In den jaare 120, heeft Frieso de jonge getrouwd de Dochter van Ubbe, welkers naame Frouw was. Deze Frieso was de Zoon van Gryns, Zoon van Gæle, Zoon van Haaje, Zoon van Frieso de eerste. Hy trok met een hoop Volk over den Fliestroom, en bewoonde het Land, dat van hem noch Westvriesland is genaamt, en in dien tyd gebynaamt, kleene Friesen. Daar bouwde hy, omtrent duizent schreeden van Alkmaar, aan een inham van een arm der Rhyn, die Krabbendam van Kennemerland afscheid, de Stad Vroonen, die zo ryk en vermaard door den Koophandel wierd. Waar van hedendaags niets meer te zien is.

In

In den jaare 71 overleed Ubbe; en AZINGA ASKON, zyn Zoon, quam in zyn plaats: dezelve was een onruſtig en eerzuchtig menſch: hy voerde verſcheidene doch ongelukkige Oorlogen met den Koning van Tongeren, en de Baatenburgers.

In den jaare 59 zyn eenige Kooplieden uit Indiën, onder den Noorder Aſpunt om, door ſtorm en onweder aan de Duitſche Kuſt vervallen, en, zo men meent, in Friesland aangeland.

Azinga heeft Staveren met muuren omtrokken, en eerſt dien naam gegeeven, na een ruuwen onbeſchaafden Staf, hunne Afgod; daar zy God, na de wyze der ongeloovige Volkeren, by in erkenteniſſe hielden; om dat God de menſchen als een ſtaf en leunſtok is in alle gevaaren. Want het was by de Duitſche Volkeren gemeen, om God door een Stok, Blok of Steen, op hunne wyze te dienen, door dien zy zulken hoogen achtinge wel van God hadden, dat zy hem met geen duidelyke gelykenisze, het zy van een menſch, of diergelyke konden afbeelden.

In den jaare 10, ter gelegentheid dat de Romeinen, onder hunnen Overſten Dru-

ſius, de Baatenburgers, Gelderſche, en nabuurige Volkeren overwonnen hadden, heeft hy de Weſtvrieſen ook aangetaſt, van welke hy jaarlyks ſlegts een getal Osſenhuiden bedong: en, zullende de Volkeren over den Eems mede aandoen, hebben de Frieſen der Romeinen Schepen, die door de ebbe op hunne Wadden waren vaſt geraakt, uit het gevaar van vergaan verloſt.

Als Azinga nu in 't 71ſte jaar zyner regeeringe was, is de hoope Izraëls, en de wenſch aller Heidenen vervult geworden, als onze Zaligmaker JEZUS CHRISTUS te Bethlehem, in het Joodſche Land, gebooren wierd, tot trooſt van die geene, die dien grooten dag der Zaligheid voor langen tyd hadden begeeren te zien: terwyl onze Voorvaderen noch in een dikke duiſternis van onweetenheid gezeten waren.

In den jaare 2, na de geboorte van Chriſtus, Azinga ziende, dat de Weſtvrieſen, door hulpe der Baatenburgers, onder de Romeinen gebragt, en van de Roomſche Overſte Druſius met 50 Schanſen langs den Rhyn wel bewaart waren: heeft hy de Baatenburgers geweldig bevogten, en veele ter neder gemaakt. Maar Azinga, door

een

een Pyl zwaar gewond zynde, vlugten de Friesen, hem brengende op zyn Slot, omtrent een halve myl van Staveren, op de Kreil. De Friesen maakende ondertusschen, buiten zyn bevel, eenen tweden aanslag, versloegen nochmaals 500 Mannen; waar tegen zy 300 Mannen verlooren, en zyn alzo met overwinning en goeden buit weder gekeert.

In den jaare 4 is Diakorus Seegen, Neef van Azinga, Ridder geslagen van Brabo, eerste Hertog van Braband: en met groote eere weder in Friesland gekomen.

Ook is by 't Roode Klif, niet verre van Staveren, een Vlamme uit de aarde geborsten, welke 3 dagen duurde. Den 4den dag quam 'er een groote Draak regt om hoog uitvliegen; die de aanschouwers een half uur lang geweldig verbaasde, en is weder in de spleete neder gerukt.

In den jaare 5, heeft Azinga die van Tongeren den Oorlog aangedaan, en veele van hem verslagen: doch Brabo, Hertog van Braband, die van Tongeren te hulpe komende, hebben zy Azinga gevangen gekregen. Doch om de erkentenisse van Diakorus Seegen, heeft gemelde Hertog hem alleen maar met verachte-

lyke woorden gestraft, en doe weder na Friesland gezonden.

In den jaare 6, heeft Tiberius, Veldoverste der Romeinen, Kennemerland ingenomen.

In den jaare 11 is Azinga Askon gestorven: en zyn Neef DIAKORUS SEEGEN quam in zyn plaats

In den jaare 15 heeft hy allomme door geheel Friesland Schoolen voor de Jeugd ingesteld: en in 't byzonder Schermschoolen binnen de Hoofdstad Staveren en Dokkum; daar 't Volk met allen yver driemaal 's weeks wierd onderwezen.

In den jaare 16 en 17 zyn de Romeinen met hunne Krygsbenden door, langs en om Friesland getrokken, om de nabuurige Volkeren te beheerschen; zynde de Friesen met hun in een goed verbond.

In den jaare 29, als de Westvriesen, door de gierigheid der Romeinsche Overste Holle, byna uitgeput waren, alzo hy van hun afeischte grooter Ossenhuiden tot Schattinge, als zy konden leveren, zo zyn zy tegen hem opgestaan, en hebben zyne aangestelde Tolmeester opgehangen, en het Slot op het Flie, daar hy gevlugt was, sterk belegert. Maar, door den Ro-

Romeinſche Overſte der Duitſchers Apronius opgeſlagen zynde, hebben nochtans groote overwinninge tegens de Romeinen gehad: dewelke by de 900 Mannen verlooren omtrent het woud Baduhenne; behalven noch 400 Roomſche Zoldaaten, die, uit vreeze voor de Frieſen, malkander doodſloegen. Waar door Diakorus ook den toenaam van Seegen ſchynt bekomen te hebben.

Omtrent den jaare 44, als de Frieſen wel met de Romeinen ſtonden, en dat Diakorus zich ook by den Roomſchen Keizer Claudius ten ſtryde begeeven had, daar hy groote eer behaalde, was 'er een groote Hongersnood in 't Land.

In den jaare 46, als Seegen den ſtaat des Lands loffelyk bedient had, is hy in tyd van vrede geſtorven: en zyn oudſte Zoon DIBBALD SEEGEN, is de zesde Prins der Frieſen geworden. Hy was een goedertierend Vorſt omtrent zyne Onderdaanen: maar aan de andere zyde zeer onruſtig, en genegen tot den Oorlog. Waarom hy zich na 't Roomſche Leger in Engeland begaf, daar hy veele Ridderlyke daaden uitvoerden: laatende Friesland onder 't beſtier van een aangeſtelde Landvoogd.

 In

In dien tyd was 'er in Friesland een kloek Ridder, genaamt Idsert Jetse, van een verwonderlyke kragt, waarom ook onder de wandeling sterke Man geheeten, dezelve was acht voeten in de lengte groot, hy kon in ieder hand een tonne Bier 220 treden verre draagen, neemende onder ieder oxel een Kaas, omze van 't ligchaam te doen afhouden: ook droeg hy 2 Mannen een halve myl verre op zyne armen: een onbezuist Paard, kon hy met zyn vuist slaan, dat het dood ter aarde viel; en wanneer hy toornig was, derfde hem geen mensch onder de oogen komen.

Na den jaare 48, is Corbulo, een Romeinsche Overste, de Westvriesen onvoorziens op 't lyf gekomen, wegens hunne wederspannigheid, daar hier boven van gezegt is: en, Gyzelaars te pande mede neemende, stelde hun de paalen, daar zy niet over mogten komen. Het welk men meent de Lek te zyn, die hy liet graaven tusschen de Maas en Rhyn, daar nu Holland is.

In den jaare 52 quam Dibbald, van den Roomschen Keizer Claudius grootelyks begiftigt, weder in Friesland: met hem leidende de Overste van Camga; daar h t Edel Geslachte van Camminga uitgesproten is. In

In den jaare 55, als Claudius gestorven was, is Dibbald oostwaards opgetrokken, brandende en blaakende zeer verwoed.

In den jaare 59, zyn Vryt of Verritus en Malorix, nevens een goed gezelschap, in gezantschap tot den Keizer Nero na Romen getrokken, ter oorzaake van de klagten der Romeinen, dat de Friesen hun met de akkerbouw al te na by den Rhyn quamen. Vryt was van 't Geslachte van Hermana, afkomstig van Manne, die een Kindskind was van Frieso de eerste. En Malorix van Camminga. Behalven dat zy van den Keizer groote eerbewyzingen, nevens het Burgerrecht van Romen verkreegen, zynze daar ook tot het Christelyk Geloove bekeert. En Ægistus, een der 70 Discipelen van Christus, quam met hun in Friesland, om daar ook die Leere te verbreiden: doch Seerp, Zoon van Fyt, en derde Priester der Druïden, op 't Oude Hof te Lewerden, stond hem zeer tegen. Zo dat hy weinig vrugt in 't Land deed, en wierd van de Ongeloovigen doodgeslagen.

In den jaare 61, is Dibbald tegen de Duitschers opgetrokken: doch keerde met verlies van 800 Mannen schandelyk weder na huis.

 In

In den jaare 62, quamen de Deenen, opgemaakt van de Duitſchers, Friesland plonderen en verwoeſten 6 geheele jaaren lang; want Dibbald lag ziek te bedde.

In den jaare 69, trok Dibbald met een groote Vloot Schepen na Deenemarken, om zyn leed te wreeken.

In den jaare 77 deed hy de Gelderſchen den Oorlog aan: die hem zo wel onthaalden, dat hy 500 Mannen verloor, en hy zelve in een teeringziekte verviel.

In den jaare 85 overleed Dibbald, en wierd te Staveren begraven.

En TABBE is tot de zevende en laatſte Prins van Friesland aangenomen, dewyl Dibbald zonder kinderen was geſtorven. Hy was een der voornaamſte van Dibbalds Veldoverſten, een wreed en onſtuimig Man. Waarom hy ook geheele 7 jaaren onder den Roomſchen Keizer Domitianus ten oorlog trok; laatende Friesland onder een Stadhouder.

In den jaare 94, deeden de Noormannen een tocht op Friesland, dat zy plonderde en veele roof uit haalden. Waar over, Tabbe t'huis ontboden zynde, zy zich hebben weggemaakt. Hy ondernam eerſt met een goede Vloot, en doe te Land,

zyn

zyn wraak te neemen; maar had weinig voorſpoed.

Omtrent den jaare 100, was Harke, Zoon van Seerp, de 4de Prieſter der Druïden op 't oude Hof.

En in den jaare 130 is Tabbe, de laatſte Prins, geſtorven.

II. Onder zeven HERTOGEN.

In het zelve jaar 130 quam ASKON in zyn Vaders plaats, die zich, na de manier der Romeinen, Hertog liet noemen.

Sinne, de 5de Prieſter der Druïden, ſchreef in deze tyden tot Askon, om de Chriſtenen uit het Land te verjaagen, en de Afgoden des Lands, na ouder gewoonte te dienen.

In den jaare 155 is 'er weder een groote Vlamme op 't Roode Klif uitgeborſten, ter zelver plaatze, als boven verhaalt is: en alzo de Menſchen, daar omtrent woonende, daar zeer bevreeſt voor wierden, vroegen zy hunnen Afgod Staf: Wat daar van worden zou? Zo antwoorden hun de Duivel door den Staf, als eertyds tot Eva door de Slang: Dat zy voor dit Vuur niet behoefden te vreezen; om, dat 'er na eeni-

nige tyd wel wat Kouds op mogt volgen.

In den jaare 163 deeden de Friesen, met de Oosterlingen en Katten een inval in Frankenland, daar zy 't zeer verwoesten.

In den jaare 164, is in het Zuidwesten, omtrent een halve myl van Staveren, een Put gegraaven, die zo veel Zoutwater opgaf, dat men vreesde het geheele Land zoude onderloopen Waar over den Afgod Staf nochmaals om raad gevraagt zynde, hun ten antwoord gaf: Het Bloed van een driejaarig Kind daar in te gieten. Dat gedaan wierd; en waar na het ook ophield, dat 'er zelf geen Water meer in de Put bleef. Zo snakt de Duivel na Menschen Bloed.

Askon deed verscheidene fraaije Dorpen stichten, als Westerbierum, niet verre van Flieland; en Dyxhorne, tusschen Almeenum, dat nu Harlingen genaamt word; der Schelling; en Westerbierum, die nu beide door de Zee verdronken leggen.

In den jaare 168, zyn 2 Meereminnen uit de Lauwers opgekomen; en door Friesland omzwervende, tot verwondering van veele lieden, hebben zich eindelyk by Wessterbierum, van waar zy gekomen waren, weder ondergedompelt. In

In den jaare 173 is Askon, na een vreedzaame en loffelyke Regeeringe, mede gestorven. Hy liet 4 Zoonen na, namentlyk, Adelbold, Tiete, Richold, en Radbout. Radbout vertrok na Friesland, alwaar hy trouwde, en een Zoon won; welke was Diderik, eerste Hertog van Westvriesland: van wien naderhand de Hertogen en Koningen van Westvriesland voortgesprooten zyn.

Maar ADELBOLD wierd de 2de Hertog in zyn's Vaders plaatze: en aanstonds beoorloogde hy zyne Nagebuuren.

In den jaare 174 vertrok zyn Broeder Tiete na Romen: alwaar hy zich in goede Konsten, en byzonder in die van de Welspreekentheid oeffende. Waarom hy ook by den Keizer Antoninus, de Philosooph, wel bemint was.

Na den jaare 175, had Godefroy Brabo, de zesde Hertog van Braband, oorlog met de Romeinen; daar Adelbold en Tiete hem met hun Volk te hulpe quamen: alwaar Tiete, om zyn ongemeene dapperheid, Ridder geslagen wierd van Brabo.

In den jaare 178, als Keizer Antoninus oorlogde met de Volkeren, die tegen de Romeinen opstonden, heeft Adel-

delbold zyn Broeder Tiete met Hulpbenden tot den Keizer gezonden: die daar over zeer verblyd was, en zyne Vyanden vrees aanjoeg, alzo zy op die tyding de vlugt namen.

In den jaare 180, vielen de Friesen met een groote furie in Walsland, afloopende of bedervende al wat hun voor quam; waar doorze by hunne Vyanden een groote naam en verbaastheid hebben gemaakt.

In den jaare 183, hebben de Wenden en Gotten, uit de Noordsche Landen opborsten, verscheidene Volkeren overvallen. En van de Deenen afgekeert, quamenze over de Elve, neemende hun zitplaats aan beide de zyden van de Weezer; en wierden van dien tyd af Oostfaalingen, nu Oosterlingen en Westfaalingen, geheeten. Van welke 1500 dachten in Friesland te vallen: maar wanneer zy zagen, dat de Friesen aan de andere zyde van de Eems goede Beschansingen hadden, derfden zy niet onderneemen om over te komen. Waar op Tiete, hun van achteren bespringende, alle heeft geslaagen, behalven 400, die den Eems overzwommen; doch in Adelbolds handen vervielen; en die 'er goede buit van maakten.

In den jaare 186, als Adelbold krank was geworden, wilde hy zyn Broeder Tiete de Landbestiering opdraagen. Welke het ernstig weigerde: doch echter moest aanneemen. Na welken tyd Adelbold noch veele jaaren leefde.

TIETE BOJOKALUS, mogelyk BEUKELS, was de 3de Hertog van Friesland.

In den jaare 187 wierd hy ingehuldigt; en regeerde het Land met groote voorzigtigheid, houdende alomme vrede, zo buiten als binnens Lands.

In den jaare 208, Adelbold gestorven zynde, is met een ongemeene pracht te Staveren in de Groote Kerk begraven.

In den jaare 217, is voor de derdemaal op het Roode Klif een Vlamme opgeborsten, doch 18 treeden westelyker, als waar van wy hier boven gezegt hebben; dezelve vertoonde zich 11 dagen lang, tot verschrikkinge van die daar omtrent woonden. Tiete, na dat hy den Afgod Staf 3 dagen lang Brandoffer toegedient hadde, zo gaf den zelven tot antwoord: Dat door een gewapend Ridder 3 kannen Water, uit de Noordzee gehaalt, moest in gegooten worden; alzo het anders niet zoude uitgaan.

Zulks

Zulks gedaan wordende, zo verdween de Vlam. De Duivel kon ligt genoeg zien, dat het Land daar, door de ſlag van het Water geweldig ondermynt wordende, de Noordſche Golven daar wel haaſt haaren loop zoude neemen.

In den jaare 240, is Tiete overleden: en zynen Neef UBBE, Zoon van Richold, Tietes Broeder, is in 't zelve jaar tot 4de Hertog verkooren. Door dien hy zeer vredelievend was, heeft hy 't Land met treffelyke Gebouwen, Sterktens, Veſtingen, Dorpen en Steden verheerlykt. In 't 2de jaar van zyne Regeeringe bouwde hy in Weſtfaalen, dat hy met Volk bezet hadde, een Slot, geevende het zelve den naam van Tiete, na zyn Oom, of Tietenburg. Het zelve is nu een Stad, maakende met het omleggende Geweſt het Graafſchap uit, voerende beide den naam van Tekelenburg uit: en in haar Wapen noch tweemaal 3 Plompen, nevens 2 Ankers, uit het oude Frieſche Wapen.

In den jaare 248, ſtichte Ubbe aan de Lauwers een ſterk Kaſteel, 't welk hy den naam gaf van Dokkenburg, dat zo veel gezegt is als Havenſlot; want Dokke, zeggen de Geleerden, is in oud Duitſch een

een Haven: doch word in Friesland ook in de betekenis van een Kinder Poppetje gebruikt. Gemelde Kasteel was zeer bequaam, om de Haven tegen de Zeeroovers te beschermen. Naderhand is 'er de Stad Dokkum van geworden. Staveren heeft hy veel vergroot, en met heerlyke Gebouwen aanzienlyk gemaakt.

In den jaare 260, ten tyde, als Hertog Haron een Heere des Lands was, is 'er naauwelyks eenig Landschap in gantsch Duitschland geweest, of het brande en blakerde van oorlog. In Sweden, Noorwegen, Hessen, Friesland, enz. was alles op de been. Van dezen Haron zoude het Dorp Haren alhier zyn benaaminge ontfangen hebben.

In den jaare 279, vielen de Baatenburgers in Friesland, en deeden veel quaad, eer de Friesen hun verweeren konden: maar als Ubbe hun met een party Volk, zo spoedig als hy 't zelve byeen konde krygen, tegen quam, wierd 'er aan weêrkanten hardnekkig gevogten, en vielen wederzyds wel omtrent 500 Mannen.

In den jaare 289, zyn de Hollanders, Friesen, Drenthers, enz. in de winter, als de wateren bevrooren waren, met een schrikkelyk groot Krygsheir den Rhyn gepasseert;

innoemende de Landen aan geene zyde dezelve gelegen, doodslaande en verwoestende voorts alles, daar maar Roomsche Bezettinge inlag.

In den jaare 299, overleed Ubbe, en wierd te Staveren, by zyn Oom Tiete, in de Groote Kerk begraven.

Om dat zyn oudste Zoon Odilbald by den Keizer Diocletianus, wegens het inneemen van de Stad Alexandria, in groote achting was, en hem tot wigtige zaaken in Egipten groote dienst deed, zo wierd HARON, Ubbes jongste Zoon, tot 5de Hertog van Friesland verkooren: en trouwde de Dochter van den Koning der Deenen.

In den jaare 308, en eenige volgende jaaren, heeft Constantinus Magnus, Roomsch Keizer, deze Landen wederom onder zyn gehoorzaamheid gebragt; doende de Guarnisoenen versterken, nieuwe Kasteelen bouwen, en de oude verbeteren. Voorts alle de geene dreigende, die zich in volgende tyden zouden roeren, hun te vuure en zwaarde te zullen vervolgen.

Omtrent den jaare 312, is Westvriesland, dat dus lang als verlaaten en woest had gelegen, van 5 voornaame Mannen be-

begonnen bebouwd te worden, en met Dorpen en Heerlykheden versiert. Waar van Diderik, Zoon van Radbout, Zoon van Askon, eerste Hertog der Friesen, wel de grootste Aanleider was: dezelve heeft ook het eerste ontwerp van Medenblik gemaakt, en tot een Hoofdstad van Westvriesland gestelt.

In den jaare 334, heeft Diderik, door deze nieuwe Heerlykheden verhovaardigt zynde, den naam van Koning willen voeren. Waarom Haron, Hertog der Friesen, hem zo met Wapenen te keer ging, dat hy binnen 3 dagen te Staveren quam; en gemelde Diderik dwong zyne Koninglyke Kroon af te leggen. En, Diderik, als Overwonnenen, zynen Overwinnaar om vergiffenisse bad; die hem eindelyk toestond Hertog van Westvriesland te blyven: doch met een eeuwige onderwerpinge onder hem, en zyne Nakomelingen. Diderik had een Zoon, en Zoons Zoon, die beide Lem of Willem genaamt waren. Van de laatste draagt Haarlem haaren naam.

Van die tyd af is de naam van Westviesland geweest: ook zyn de Inwoonders doe Friese Buinen, dat is Plompaarts, (Frisiabones) genaamt.

In den jaare 335, is Haron by 't Roode Klif overleden, en te Staveren by zynen Vader in 't graf gelegt.

ODILBALD, Harons Zoon, wierd aanstonds tot 6de Hertog verkooren. Hy was een dapper Krygsman, en tot de Landbestiering wel onderwezen.

In den jaare 339, heeft hy Staveren noch wyder uitgezet, en hooger en breeder Muuren daarom getrokken, met diepe wyde Gragten voorzien, en met heerlyker Vryheden begiftigt. Het Land liet hy alomme met meer Buurten en Dorpen bezetten, en dezelve met Volk bewoonen. Aan de Lauwers, tusschen Dokkenburg en Schiermunniksoog, heeft hy mede een Stad doen bouwen, die Waarden wierd genaamd, om het Land voor Zeerooveryen te beschermen.

In den jaare 344, zyn de Westfaalingen, met die van Angria, hunne Gebuuren, tusschen de Eems en de Lauwers, daar nu Groningerland is, ingevallen. Doch Odilbald heeft niet alleen hunnen roof ontjaagd, maar hun zelve in hun Land vervolgt, dat hy onder zyn gebied bragt; en en eenen Igle Laskon tot Overste daar in gestelt, die 't ook 65 jaaren trouwhartig be-

waar-

waarde. Ook bouwde hy aldaar tot zekerheid 3 Kasteelen, als in Angria, Soest en der Yburg: welke 2 laatste nu Steden van die naamen zyn. Na gemelde Overwinning, vertrok Odilbald weder tot zyn Slot Dokkenburg.

Hy bequam ook na eenige dagen tyding, van den inval der Baatenburgers in Friesland. Dewelke van hem aangetaft zynde, bleeven 'er wederzyds omtrent 400 dood: doch de Baatenburgers vlugtende, nam hy eenige van hunne Sterktens in, en versloeg noch van de Vlugtelingen wel 250 Vyanden: keerende met goeden buit weder te rugge. En leefde voortaan gerust, zonder eenige Oorlogen.

In den jaare 357, verbrande de onlangs gebouwde Stad Waarden geheel af.

In den jaare 359, overleed Odilbald, tot droefheid van zyn Volk.

In 't begin van den jaare 360, is ODOLF HARON, de laatste Hertog verkooren. Zyne genegentheid was zeer tot den oorlog, en was door Laskon in den Wapenhandel wel geoeffent en onderwezen.

In den jaare 368, zyn die van Angria, de Westfaalingen en Geldersche tegen Igle Laskon opgestaan. Doch Haron met

een machtig Leger afkomende, verfloeg hun, plonderde Gelderland, en bragt het onder zyn gebied.

Niet lang daar na, zond Igle aan Haron een Wolf, die over den Huid met veelerlei zeldzaame afbeeldzels van Hoofden bezet was. Haron vereerden dezelve aan den Keizer Valentinianus, als een Wonderfchepzel.

In den jaare 376, vergaderde Odolf een grooten hoop Volk by Staveren en Dokkenburg, waar mede hy in 't Ooft en Zuidooft is opgetrokken; neemende aldaar verfcheidene Veftingen in, die hy met Volk bezette.

In den jaare 377, heeft Odolf de afgebrande Stad Waarden weder opgebouwd, en Ezonftad genaamt, daar nu Emmerzyl is.

In den jaare 385, kon Friesland haar Inwoonders niet voeden, alzo de traage Akkerbouw fchaarsheid in leevensmiddelen voortbragt, zo dat by gemeenen raade wierd goedgevonden, een gedeelte ftrydbaare Mannen by Lotinge uit te kiezen, om een ander Land op te zoeken: ja de Hertog Odolf was zelve zo toegeevende, dat hy deze Lotinge mede over zyne eigene

ne Zoonen liet gaan, en het lot mede op hun is gevallen: des Hengst en Hors, zyn Zoonen, tot Hoofden van 't uitgelote Volk gestelt zynde, hebben den Eiderstroom aangedaan, en aldaar zich nedergeslagen; want zy aan 't Hof van den Keizer Valentinianus zeer wel in Krygs- en Staatszaaken onderweezen waren; als ook by Karel Taxander, 10de Hertog van Braband, groote proeven van kloekmoedigheid hadden gegeeven; en ook by Laskon laug in Westfaalen geweest waren. Het Land, dewyl het laag en broekig was, wierd met Dyken en Sluizen, tot haar gebruik ten nutte gemaakt: en gaven 't de naam van kleen Friesland, vervattende het Land dat men nu Eiderstede, Angelen, en Strantfriesen noemt.

In den jaare 389, hebben de Volkeren dezer Landen, aan de Romeinen Schattinge geweigert te geeven, en daar by hunnen Raadsheer Sisinus met al zyn Volk doodgeslagen. Daar op togen zy by langs den Rhyn, en vielen zeer schrikkelyk op de Romeinen in, om hun uit het land, tusschen Rhyn en Maas gelegen, te verdryven; doch te sterke tegenstand vindende, moesten zy vrugteloos weêr te rug trekken.

In den jaare 420, hebben deze Volkeren wederom een schrikkelyk Krygsheir byeen gezamelt, en in de wapenen gebragt; vallende voorts by Doesburg over den Rhyn, en hakten alles, wat zy van de Romeinen op de been vonden, kapot; voorts het gantsche Land doorstroopende, namen zy alle de Steden en Sterktens tusschen Rhyn en Maas in bezettinge, en bevolkte dezelve met hun eigen Natie.

In den jaare 429, zyn in Friesland, alschoon Haron en de zyne Afgodendienaars waren, door de Christenen 4 Kloosters gesticht.

In den jaare 432, Haron, wegens zyne Ouderdom, de Regeering moede geworden zynde, heeft met goedvinden van de Staaten des Lands, zyn Zwager Offe in deszelfs plaatze gestelt.

III. Onder negen KONINGEN.

Zo wierd RICHOLD OFFE in Odulfs plaats verkooren, en is 1ste Koning geworden.

In den jaare 435, zyn de Noormannen met een groote Scheepsvloot in Groningerland geland, trekkende voorts voorby het

het Huis Groenenberg, in 't Drenth, roovende en plonderende alles wat ze konden krygen. Doch Richold, Koning der Friesen, heeft hun met zyn macht het land wederom doen ruimen.

In den jaare 436, overleed Odolf Haron; van doe af aan heeft Richold den naam van Koning eerst aangenomen; om dat hy zyne Gebuuren zulks zag doen: want hy meer Land onder zyn gebied had, als iemand onder hun, te weeten, van de Fliestroom af, tot de Eider, en geheel Westfaalen.

In den jaare 442, zyn de Noormannen, een onrustig Volk, leevende van den roof, om buit in Friesland gekomen; en hebben 't Land tot de grond toe bedorven: maar Richold, een Man van onbezweeken moede, trok hun by Grunenberg, nu Groningen, te gemoet; doch verloor in die Stryd, alzo zyn Volk moede was van de tocht, by de 300 Mannen, en, ten zy de nacht daar niet tusschen gekomen waare, zoude de Vyanden hem met de zyne geheel verslagen hebben. Doch, met het aanbreeken van den dag, is hy andermaal op de Noormannen aangevallen, en versloegze, dat 'er 900 op de vegtplaats dood bleven;

 de

de overige wierden van de Landlieden verslagen; ja men weet niet dat 'er een van ontkomen is.

In den jaare 449, als Hengst en Hors geweldige rooveryen op Zee bedreeven, heeft Vortigern, den Britten Koning, hunne hulpe tegen de Pikten en Schotten gebruikt, die zy overwonnen; en stichten, na veele tegenstand, aan de voorkant van Engeland het Ryk, dat noch Kent genaamd word, en daar Hengst de 1ste Koning is geweest: geevende haaren oorspronk aan de tegenwoordige Engelsche, gelyk de naam van Angelen, en Angelboeren, te vooren gemeld, ook wel uitwyzen. 2 Friesche Edelingen, als Tæke Heerema en Douwe Hiddema, waren hunne Admiraalen, die ook het Eiland Frisland zoude opgedaan en dien naam gegeeven hebben.

In den jaare 453, bouwde Richold tusschen Staveren en Medenblik een groote Kerk, en stelde die tot een Vryhuis voor de Ballingen. En in 't volgende jaar maakte hy Vrede met de Noormannen.

In den jaare 463, bouwde hy binnen Staveren een kostelyk en koninglyk Huis, daar hy alle Prinsen en Hertogen van Frie-

so

ſo de 1ſte af, tot zynen tyd toe, in liet afbeelden; met een naauwkeurig verhaal van hunne daaden, en tyd van regeeringe, daar by geſtelt. Waar van het gerucht allomme verſpreiden tot vreemde Volkeren, en nieuwsgierigheid verwekte, ja zelfs dat Karel de Schoone, Hertog van Braband, nevens zyne Hovelingen, zich na Staveren begaven, om de pragt en deftigheid van dat werk met verwondering te bezichtigen.

In den jaare 471, als Odilbald, Richolds Zoon, aan Haddinge, der Noormannen Konings Dogter, getrouwt was, wierd hy van zyn Vader tot 1ſte Graaf van Tietenburg geſtelt: dat nu Teekelenburg genaamt word.

In den jaare 496, deed Klodoveus, Zoon van Childrik, Koning van Vrankryk, een inval in Friesland, meenende het zelve onder zyn gebied te brengen. Maar Richold heeft hem zo wel ontfangen, dat hy met groote ſchande weder na Vrankryk moeſt vlugten. Na dien tyd had Richold goede Vrede, liet veele Huizen, Hoeven, Heerlykheden, en Slooten, die wy Stinzen noemen, alomme aanbouwen: ook ſtichte hy, tot vermaak van zyn Hofgezin, een

een luſtige Stins en Luſthof, in een Woud, omtrent een myl verre van Staveren; dat naderhand een geweldige Meer is geworden, die de Fluſſe genaamt word. En, eer dit jaar ten einde was geloopen, overleed hy, en wierd van zyn Zoon na Tietenburg gevoert, en aldaar ter aarde beſtelt.

ODILBALD, Graaf van Tietenburg, wierd in zyn Vaders plaats de 2de Koning der Frieſen. Hy was een verſtandig en beleefd Man, goedertierend over zyn Onderdaanen, en kloek tegen zyne Vyanden. Zyne Zoonen zond hy tot den Koning der Noormannen, om in de Wapenhandel geoeffent te worden.

In den jaare 513, zyn in een Kelder, omtrent een halve myl van Dokkenburg, zeer ſubiet omgekomen 9 Mannen, 3 Vrouwen, en 6 Kinderen, zo men vermoede door een Baſiliskus. Waar op het Huis aanſtonds verbrand wierd, en men vernam geen quaad meer.

Omtrent dezen tyd gebeurde het, ten huize van Yv. Hopper, of Hopheer, tusſchen Staveren en Hoorn, (daar de Zee noch het Hoornſche Hop genaamt word, en nu diepe baaren ſchiet; waar van men ook noch zegt, 't Hoornſche Hop, leegt

den

den krop,) dat een Dienstmaagd, als zy water uit de Put schepte, een leevendige Haring mede optrok. Waar door Hopper verschrikte, indagtig wordende, 't geen den Afgod Staf voorzegt had: dat na dat Vuur, daar we op 't jaar 155 van gemeld hebben, wel wat kouds mogt volgen. Des hy zyne Landen verkogt en verruilden, en alzo voorquam dat hy geen schade door de wegspoeling derzelver behoefden te leiden.

In den jaare 516, is geheel Friesland byna door de Zee onder geloopen, waar door meer dan 6000 Menschen, en veel Vee is verdronken.

In den jaare 517, zyn in Friesland ongemeene groote Hagelsteenen gevallen, waar van zommige een halve voet breed, en een heele voet lang waren, voortgedreven door een zwaaren wind. Groningen, by de Friesen Grins genaamd, is in deze tyd met houte Planken omheiningt geworden.

In den jaare 527, is Odilbald te Dokkenburg gestorven, en te Tietenburg begraaven.

RICHOLD, zyn oudste Zoon, quam door algemeene toestemminge der Staaten, ter-

terftond in zyn Vaders plaats. Om zyne deugden was hy by de Landzaaten zeer bemint. Onder Richolds Regeeringe had Dibbald het gezach over Weftvriesland, en nam met verlof van Richold, zyn Befchermheer, den naam van Koning aan. Zyn Zoon Lem, of Willem, bouwde een Slot, dat het Volk Heer Lems Slot noemde, en wierd naderhand een Stad, die nu noch daar van Haarlem genaamt is.

In den jaare 548, hebben de Deenen het Graaffchap Tietenburg jammerlyk geplaagt, en uitgeplondert; doch de komfte van Richold gewaar wordende, zyn door-gegaan. Waar op den Koning zyn Overfte Harke, uit het Edel Geflachte der Rodmannen, een onverzaagden Held, met een grooten hoop Volk na Deenemarken zond; die daar zeer brande en blaakte, en komende met een ryken buit wéder in Friesland te rug. Middelerwyl zyn ook de Gelderfche en Weftfaalingen wederfpannig geworden; doch als Richold hun, met een groote macht van Volk, in een flag overwonnen had, hebbenze om Lyfsgenade moeten bidden, met belofte van een eeuwige onderwerping.

In Weftvriesland wierd Dibbald van de Baa-

Baatenburgers mede zeer benaauwt; dat, ten waare Richold hem met geen machtige hand beschermt hadde, hy 't halve Land zoude kwyt geweest zyn: doch bequam nu, boven het zyne, noch verscheidene van hunne Vestingen. Hy liet, na zyn overlyden, Ridzert Aurundulus in zyn plaats, die zyn Kindskind was.

In den jaare 570, ontstond 'er uit het noordwesten een vreesselyk Onweder, dat 3 dagen aanhield, en Friesland jammerlyk onder water zette. Daar wierden op het Roode Klif 35 zwaare Boomen uit de grond gerukt en ter neêr geworpen: en het Lusthof van den Koning Odilbald, aldaar gebouwd, wierd niet den eenen steen op den anderen gelaaten. Ook overleed Richold in dit zelve jaar.

BEEROALD volgde hem in 't Landbestier, en quam terstond het gebied van Westvriesland weder op hem; want Aurundulus gestorven was, wiens Dochter hy trouwde. Van inborst was hy zeer mild en vreedzaam. Hy gewan twee Zoonen, als Adgild en Harke, die een onechte was; die hy beide deftig in de Schoolen liet onderwyzen: doch Harke, verlaatende de Schoole buiten 's Vaders

ken-

kennisse, trok uit lust tot de Wapenen na Braband.

In den jaare 606, wierd Harke uit Braband, met Pipyn van Landen, Zoon van Karelman, ten Hove gezonden na Vrankryk: daar Harke, uit afgunst om zyne dapperheid, het Hof heimelyk verlaatende, na Schotland vertrok; en wierd Overste van 't Schotsche Veldleger, en waar door hy huuwde aan de Maagschap van den Koning van Schotland.

In den jaare 612, Lotrik, der Franschen Koning, achtende dat de roemruchtigheid van Harke tot zyn nadeel zoude strekken, om Friesland niet te konnen overmeesteren, liet hem door Verspieders ombrengen; tot groot leetwezen van den Schotschen Koning Eugenius.

In den jaare 628, heeft Dagobert, nieuwe Koning van Oostvrankryk gesteld zynde van Lotrik zyn Vader, Friesland willen onder zyn gebied brengen; op dat zy tot het Christelyk Geloove zouden gebragt worden: des hy Soest, in Westfaalen, belegerde, wierd hem van Igle of Yge Gaalema een stuk van zyn Helm en eenige Hoofdhairen afgeslagen. Waarom hy zyn Vader uit Vrankryk ontbood.

Des

Des Lotrik, in den jaare 630, een hoop Volk byeen rukkende, onverwagt in Friesland viel. Waar over Beeroald hem omtrent het Dorp Englum het hoofd bied. En als Lotrik hem zag, die hy meinde al dood te zyn, zei hy op zyn plat Fries: *Ach duw aade schiere bolle, bistu dir salm!* Het welk terstond voor Lotriks ooren komende, week hy niet uit den stryd, voor dat hy Beeroald gedood hadde. En heeft daarom alle Friesen, drie dagen lang, dood laaten slaan, die langer waren dan zyn zwaard. Van die tyd af heeft Dagobert de Friesen veele Landen ontnomen.

ADGILD wierd, in zyn's Vaders plaats, tot 5de Koning van Friesland gestelt, wegens Lotrik, Koning van Vrankryk; en stelde 4 Friesche Heeren tot Raaden, nevens hem, die de Christenen wel mogten lyden. Maar de Landen over de Zuiderzee, verstaande Westvriesland daar niet onder, wierden hem afgenomen: als mede dat zy buiten Drenth en Twente hadden bezeten: doch oostwaards aan bleef het in zyn geheel: en een jaarlyksche Schattinge van 600 Ossen of Koeyen wierd hun opgelegt.

In den jaare 652 was Friesland in gerustheid, midden in der Franschen onee-

nigheden; en Adgild leerde de Ingezetenen, voor de overstroomingen, hooge Aardhoopen, die wy Terpen noemen, opwerpen; om by 't doorbreeken der Zeedyken, met hunne Beesten, Goed en Have aldaar de vlugt te neemen. Dagobert, Koning van Oostvrankryk, bouwde te dezer tyd een Slot, nevens Wiltenburg, dat hy Utrecht benoemde, alwaar de Schepen, die uit Zee den Rhyn opvoeren, haar moesten vertollen. Welke Plaats in voorige tyd den Friesen had toebehoort. Hy gaf dit nieuw gebouwde Utrecht aan Thuinibert, Bisschop van Keulen, die daar aan de Thomas Kerk, een Oeffenhuis van Predikers, stichte, om de Friesen van hun ongeloove te bekeeren. Adgild had een Zoon gewonnen, die Radbout heete, en eene Dochter, Heile genaamt.

Omtrent den jaare 671 hadden de Friesen eene goede Vrede, terwyl 't rondom door de wapenen der Franschen als in den brand stond: want Adgild, erkennende van wien hy 't Ryk ontfangen hadde, deed alles na der Franschen zinnelykheid, en liet de Christenen hunne Godsdienst met alle vryheid oeffenen.

In den jaare 672, vertrok Radbout na

Dee-

Deenemarken, om zich in de Wapenhandel te oeffenen: en wierd ook aldaar noch meer in zyn ongeloove gesterkt.

In den jaare 678 heeft Adgild, den Prediker van Utrecht, genaamt Kenochius, toegelaaten in Friesland te prediken. En Wilfrid, Aardsbisschop van Jork, zullende na Romen reizen, doch door onweder in Friesland vervallen, wierd den geheelen winter huisvestinge gegeeven, inmiddels dezelve mede alomme de Christelyke Leere verbreide en veele doopten: doch den Koning en zyn Hofgezin begeerden van hun ongeloove niet af te wyken. Maar, om grootere voortplantinge te doen, zo vereischten meerdere Arbeiders; des hy hier over schreef aan de Broederen in Engeland.

In den jaare 679 overleed Adgild, en wierd te Staveren begraven.

RADBOUT, is de 6de Koning der Friesen geworden, in zyn Vaders plaatze: hy was onrustig en wreed van gemoed, en tot den Oorlog zeer genegen. Hy nam het zeer euvel op, dat zyn Vader zo gewillig onder de Franschen hadde gestaan: waarom hy ook de Landen, die zy zyn Vader hadden afgenomen, met het zwaard

wilde wederhaalen. Des hy, om Geld te bekomen, zyne Onderdaanen onverdraagelyke Schattingen opleide, en de Onvermogende gebruikte hy, door houte Duimyzers, als Slaaven. Want de Friesen lieten hun, buiten redenen, niet vrywillig om den tuin leiden. En om des te bequaamer tot zyn voorneemen te komen, voerde hy zyn Hofgezin na Staveren. Van waar hy optrok, en het Slot Wiltenburg en Trajectum, nu beide Utrecht genaamt, weder veroverde. Ondertusschen was Wigbert, op het schryven van Wilfrid, om het Christen Geloove te verbreiden, na Friesland vertrokken: doch is, wegens de onbekeerlykheid van het Volk, na 2 jaaren, weder in Engeland te rugge gekomen.

In den jaare 690, als Egbert, Bisschop van Jork, daar door tot mededogentheid ontroerd wierd over de Friesen, heeft hy 12 Geleerde Mannen, uit verscheidene Kloosters, byeen vergadert; waar onder Willebrord, en zynen Neeve Switbert, de voornaamste waren: dewelke alle den Rhyn inkomende, zyn te Utrecht aangeland; en, wegens de vredelievende eenvoudigheid van die tyden, hunne Goede-

ren

ren in 't gemeen gebruikende, hebben zy met een heiligen yver, tot het onderwyzen der Onweetende of Afgodische Friesen, van daar een aanvang gemaakt. Maar, alzo gemelde Friesen, in hunne Afgodery noch als verzoopen lagen, wierd hun niet toegelaaten om Gods Woord te verkondigen, en met bedreiginge van Leevensstraf, zo zy zulks ondernamen. Des zy de platte Landen en aangrenzende Landstreeken van Friesland zyn doorgewandelt, op dat zy noch eenige voor Christus mogten gewinnen.

In den jaare 693, heeft Pipyn, dies tyds Voorvegter der Franschen, en Hertog van Braband, Radbout weder uit Wiltenburg verjaagt: die zich van die tyd af als Balling op een Eiland onthield, alwaar hy en zyn Volk groote Afgodery met eenen Afgod Foste bedreeven; waar van gemelde Eiland ook Fosteland, nu Heiligeland, genaamt is, leggende in de bogt van Jutland.

In den jaare 694, quam Willebrord met de zyne op dat Eiland, en begonnen, na eenige dagen daar geweest te hebben, Christus te verkondigen: maar konden niet meer als 3 Menschen van hun ongeloove

 af-

aftrekken: en, na zy de Beelden van Jupiter en Foste afgeworpen hadden, dat Wigbert met de dood moest bekoopen, zynze door Radbout weder van daar verjaagt. Maar, als zy na Pipyn vertrokken, wierdenze door deszelfs toedoen weder in Utrecht herstelt. Van welke tyd af zy zeer veele bekeerden.

In den jaare 695, bouwde Willebrord, op de plaats van de afgeworpene Thomas Kerk, binnen Utrecht, eene ter gedachtenisse van het Kruis.

Daar na maaktenze een verdeeling, en zonden van hun af, by tweeën en drieën, na de deelen van Duitschland, om de Christelyke Leere aldaar mede onder de Ongeloovigen voort te planten. Willebrord bleef te Utrecht; en Switbert, met twee Medehelpers, vertrokken na Wyk te Duurstede, daar nu Baatenburg is; alwaar zy door een Wonderwerk veele bekeerden. 't Welk zy te Utrecht boodschappende, zo zyn Willebrord en Switbert, om de zaaken wel te bestellen, tot Hoofden uitverkooren. Switbert vertrok na Engeland, daar hy Bisschop wierd gemaakt, en deed, na zyne wederkomst, in Friesland, Holland, en Teisterband veele stichtinge.

In

In den jaare 697 quam Willebrord weder te Utrecht, zynde in 't voorgaande jaar van den Paus te Romen aangestelt tot Bisschop der Friesen; daar in dien tyd de Groningers, Overysselsche, Utrechtsche, Hollanders, en Geldersche mede onder begreepen waren; en stelde zyne Zetel te Utrecht: waar van zyne Navolgers Bisschoppen van Utrecht zyn genaamt geworden, daar hy de eerste van was; en Switbert was zyne Medehelper.

Dit alles kon Radbout met geene goede oogen aanzien; waarom hy Gerlacus, een woedend Krygsman en Overste van Fosteland of Heiligeland, woonende te Warns, alwaar hy ook een sterk Slot gebouwd hadde, afzond, eerst om Baatenburg, en dan Utrecht te vermeesteren. Maar is van Pipyn zodanig overwonnen, dat hy hem veele Buit moest achterlaaten, als mede eene belofte doen, om de Christenen in Friesland te vergunnen, Gods Woord vry te mogen verkondigen. Ook wierd Willebrord ondertusschen van Pipyn aangemaant, om het Heilige Werk met iever in Friesland voort te zetten.

In den jaare 698, verzond Willebrord veele vroome en Geleerde Mannen na Fries-

 land:

land: maar hunne Leere wierd niet aangenomen: en in tegendeel, door de wreede hardnekkigheid des Konings en des Volks, voor 't meerendeel bespot, verjaagt en doodgeslagen.

In den jaare 700, Wulfranus, Bisschop te Sens, een Stad in Champagne, in Vrankryk, door den Geest geroert zynde, is, met Brieven van Voorschryvinge des Konings van Vrankryk, aan Radbout, in Friesland gekomen; daar hy, door zyne kragtige welspreekentheid, veel Volk won, en ook den Koning byna bewoogen had, zo dat hy zelve begeerde gedoopt te zyn. Waar op hy Koning, met den Bisschop buiten Medenblik gaande, alwaar Radbout die tyd zyn verblyf had, en reeds den eene voet nu al in 't water gezet hebbende, vroeg hy gemelde Bisschop: Waar zyne Voorouderen, die zonder den Doop gestorven zyn, waren gebleven? Den Bisschop dien ruuwen Mensche, door onvoorzigtigheid, wat t'onbedagtelyk antwoordende, zeide: Dat buiten de kennisse van Christus, en de waare God, met verachtinge van de heilige Sacramenten, geene Zaligheid te bekomen was: en daarom moestenze in de Helle zyn. Wel, antwoor-

woorde Radbout, dan zal 't my veel grooter eere en aanzien geeven, dat ik by myne voortreffelyke en beroemde Voorvaderen in de Helle ben, als met een geringen hoop Christenen in den Hemel. En trok aanstonds zyne voet terugge uit het water, met beschimpinge van den Bisschop.

In den jaare 719, als Radbout zag, dat de Christenkennisse grootelyks in Friesland toenam, en zyne Afgodendienst in verachtinge quam, is hy, ten deele uit spyt, en ten deele door een knaaging van zyn aangeroerd Gemoed, na een zesjaarige uitteering, eindelyk binnen Medenblik overleden, en te Staveren begraven.

•ADGILD, de twede van dien naam, wierd van het Volk tot zevende Koning verkooren, in zyn Vaders plaats. Hy regeerde het Land in groote gerustheid en vred. Ook liet hy de Christenen onverhindert in hunne Oeffeningen; want hy had zelve de Christelyke Leere aangenomen, en zich laaten doopen.

In den jaare 726, quam Horne, eenen onechten Zoon van Radbout, uit Deenemarken; en alschoon hy zyn Vader in ongestuimigheid en wrevel gelyk was, heeft hy zich echter, door Adgilds toedoen,

nochtans laaten doopen. Deze heeft de Stad Hoorn gebouwd.

Omtrent den jaare 728, als de Christen-kennisse te Utrecht zeer toenam, heeft Bisschop Willebrord wederom verscheidene Leeraars na Friesland gezonden. Welke, schoon zy nu vry en veilig konden gaan, evenwel weinig voordeel by de hardnekkige Friesen hebben kunnen doen: want de blindheid des Volks, en zugt tot hunne Afgoderye, was te groot. Eenen Veldoverste Richold, veinsde te willen zyn gedoopt: doch bespotte den Christendienaar op gelyke wyze, als wy hier boven van Radbout hebben aangetekent.

In den jaare 729, is Karel Martel, Koning van Austrasia of Oostvrankryk, met een groote Vloot Schepen op de Rivier de Burda aangekomen; zynde van den Bisschop Willebrord daar toe verzogt, om de Friesen te noodzaaken hunne Afgoderye te verlaaten: hy overwon de Overste Poppe, Zoon van Gerke; waar op hy Friesland zeer verwoeste, de Afgodische Kerkhoven en Beelden uitroeide en verbrande, en veele roof mede nam. Na welke Overwinninge, Willebrord alomme Christen Kerken deed bouwen. En de Friesen,

uit

uit vreeze voor de Franſchen, dorfde de Chriſtenen niet meer tegenſtaan.

In den jaare 736, is Biſſchop Willebrord ontſlaapen; uit zyne onderwyzingen zyn veele deftige Leeraars voortgekomen, en is een Werktuig geweeſt van de bekeering der Frieſen; die hem daarom wel in goede erkenteniſſe mogen houden. In zyn plaats quam Bonifaas, als twede Biſſchop der Frieſen, te Utrecht, en verbeterde het verval der Kerke grootelyks, met ongemeene ſtichtinge, in deze Landen.

In den jaare 737, overleed Adgild, en is te Staveren by zyn Vader in 't graf gelegt. Door hem is de Stad Alkmaar geſticht. Eene van zyne Dochters, Konovelle genaamt, was uitgehuwt aan Adelbrik, een voornaam Edelman, die omtrent Sixbierum een Slot had geſticht, dat hy Adelburg noemde. Hy had veele Kinderen, aan wien hy zyn Goed by zyn leeven uitdeelde: daarom begeerde hy, dat zy zich niet van Adelburg, maar van Adelen zouden laaten noemen; dat noch tot heden zo gebleven is.

GUNDEBALD, Adgilds Zoon, wierd tot achtſte Koning ingehuldigt: hy was,

was, als zynen Vader, mede tot het Christelyk Geloove bekeert, en had gestadige vrede in zyn tyd. Hy heeft van 't Kasteel Dokkenburg de Stad Dokkum gebouwt.

In den jaare 739, quam Saake Rodman, met eene uitmuntende Geleerdheid en Krygskunde voorzien, in Friesland, hebbende 13 jaaren op 't Hof van den Keizer, Paus, en Hertog van Venetien verkeert, waarom Gundebald hem tot zynen Raadsman aannam: en deed groote weldaadigheid aan de Stamme der Rodmannen.

In den jaare 749 overleed Gundebald, nalaatende twee Zoonen, als Gundebald de twede en Jan, welke om zyne vroomheid gebynaamt wierd Priester Jan, daar verscheidene vertellingtjes van zyn. Zyne Dochter Taekle huwde aan Haaje Kamminga, en haare Dochter namaals met eenen Ode Botnia, Hertog van Zweden; alwaar 't Geslachte van Botnia uit voortgesprooten is.

RADBOUT, de twede van dien naam, is de laatste Koning der Friesen geweest; zynde de Broeder van Gundebald, en Zoon van Adgild de twede: van welke hy veel verschilde, doordien hy in Deenemarken opgevoed, en in de Afgoderye zeer ge-

woon

woon was: hy wierd godloos en wreed, en alzo hy noch jong was, geen meester van zyne verkeerde hartstogten om dezelve te bedwingen.

Zynen Afgod Foste stelde hy op Ameland wederom ten toon: om de Christenen nochmaals tot dezelve te noodzaaken, en van hun Geloove af te trekken; of by weigering, strafte hy dezelve met de dood, of bandenze uit den Lande. Dus handelde hy ook met Rodman en de zyne, om het Christen Geloove, en beroofden' hun van alle de Waardigheden en Eerampten, by Gundebald voorheen aan hun vergunt. Des Saake, zyne Goederen verlaatende, tot den Koning van Vrankryk de vlugt nam; die hem in groote achtinge hield.

In deze dagen had Solke Forteman de Geschiedenissen en Daaden der Friesen, van hunnen oorsprong af tot op zynen tyd toe, vlytig beschreven: en om dat hy Radbout zo veel eere niet gaf, als zyn gestorven Broeder, die de Christelyke Leere had voorgestaan, daar deze de vervloekte Afgoderye weder op den troon trachte te stellen, zo wierd dit Radbout, door zyne benyders, en inzonderheid door toedoen van Syvert, Priester der Druïden, op 't ou-

oude Hof, aangebragt: waar op Fortemans Boeken voor zyne oogen wierden verbrand, en hy zelve in de gevangkenis geworpen.

In den jaare 752, heeft Bonifaas, twede Bisschop van Utrecht, goedgevonden, de Christenheid, die Radbout zo wreevelmoedig verdrukte, in Friesland wederom te herstellen; des hy met 51 Leeraars te Almenum, daar nu Harlingen is, aangekomen zynde, hebben zy zich eerst in Westergo verspreid, de Afgoden te landewaarts omgeworpen, Christen Kerken gesticht, en veel Volk bekeert: en om andere mede te stichten, voeren zy de Burde ten einde, hunne Tenten nederslaande by het Dorp Oudeboorn, alwaar zy mede eenige Geestelyke voordeelen deeden.

In den jaare 754, als 'er veele Nieuwelingen gedoopt waren, zo beloofde Bonifaas hun de bevestinge, na de wyze der Roomsche Kerk, op Pinxter binnen de Stad Dokkum te geeven. Maar ter bestemder plaatze en tyd quam een hoop Moordenaars, die den Bisschop en zyne Medearbeiders wreedelyk vermoorden. Tot even voor de Reformatie vertoonde men noch te Dokkum van dezen Bonifaas

faas zyn Herſſenpan, Biſſchops Staf, en andere Overblyfzelen; dat zy het Volk wilden doen gelooven.

Omtrent den jaare 769, was in Friesland een dapper en Geleerd Edelman, genaamt Feye Forteman; welke namaals Veldoverſte onder Karel de Groote wierd, en die zich mede tot het Chriſten Geloove bekeerden.

In den jaare 769, heeft Radbout een harden aanval op Utrecht gedaan, waar door hy haar geweldig plaagde; en, van Pipyn geboden zynde, daar van af te zien, achte hy zulks weinig.

In den jaare 775, als Radbout, uit eigener booze driften, en door de opſtookinge eerſt van Syvert, en daar na van Okke, Prieſters der Afgodiſche Druïden, zeer verwoed tegen de Chriſtenen te werk ging, klaagdenze zeer erbarmlyk aan Karel den Grooten, Koning der Franſchen. Welke Koning, na dat hy de Saxen overwonnen hadde, de Frieſen mede beoorloogde, en Radbout in twee Veldſlagen overwonnen hebbende, vluchte dezelve liever in Deenemarken, als dat hy de Chriſtenen by verdrag of Vredeverbond in 't Land wilde vrye oeffening van hunne Gods-

dienſt

dienſt vergunnen. En dit wierd de gelegentheid, dat de Koninglyke Heerſchappye in Friesland een einde nam.

IV. Vreemde HEEREN.

KAREL de GROOTE, Friesland dus onder zyn Heerſchappye gebragt hebbende, heeft het zelve als een overheerd Land of Provintie gehouden, en ſtelden 'er Landvoogden over, die 't in zynen Naam beſtierden of regeerden.

Hy nam ook zeer ter harten, dat 'er Vroome en Geleerde Mannen, om de Chriſtenheid ieverig voort te planten, wierden na toe gezonden.

In den jaare 777, is Ludger, die te Wierum in Friesland gebooren was, een Man van eene uitſteekende Geleerdheid, te Dokkum tot Prieſter aangeſtelt, van wegen de Biſſchop van Utrecht. Deze heeft de Ongeloovige ſtigtelyke onderwyzing gegeeven, en de Afgodery geheel ten lande uitgeroeit.

Guſtavus (mogelyk Goſſe of Gosling) Forteman heeft te Almeenum, dat nu Harlingen is, een Kerk, van hout en met riet gedekt, ter gedachteniſſe van den Engel

gel Michaël, in deze tyd laaten bouwen, om tot een Vergaderplaats der Christenen te dienen. Na welk voorbeeld naderhand veele Kerken gemaakt zyn.

In den jaare 779, vielen de Noormannen by Westerbierum, daar boven van gemeld is, in Friesland, en versloegen den Edelen Heermana: waarom de Friesen, zeer verbittert zynde, by de 400 Noormannen versloegen, en ontroofden hunnen geplonderden Buit. Des de Noormannen, in hunne Schepen vluchtende, doorgingen. Maar de Friesen afgetrokken zynde, zo quamen de Noormannen tusschen Kornwerd en Hindeloopen, dat doe noch een Dorp was, weder te land, welke Plaatzen zy uitplonderden, en daags daar aan verbranden. Doch die van Staveren, het eerste zulks gewaar wordende, verjoegenze nochmaals, veroverende van hun vyf Schepen, en alle die geroofden Buit.

In den jaare 784, zyn de Noormannen wederom met Wydekind, Hertog van Saxen, die door Karel de Groote overwonnen zynde, en in Deenemarken gevlucht was, op de Eems aangekomen: maar wierden door die van Staveren en

E Ezon-

Ezonſtad met een goede Vloot Schepen van daar gejaagt. Zy noch eens wederkomende, moeſten nochmaals het Amelander Gat weder uit: des de Frieſen, hunne Vyanden te gering achtende, maar hun zelve bedriegende, beſlooten hunne Vloot te Staveren en Ezonſtad op te leggen, als zy deeden. 't Welk de Noormannen gewaar wordende, zo quamenze onverwagt de Frieſen zodanig overrompelen, datze dezelve te vuur en zwaard verdreeven: en dewyl Wydekind en zy zeer hardnekkige Afgodendienaars waren, dwongenze de Nieuwbekeerde Lieden weder tot hunne Afgoden; die zulks weigerden, wierden van hun verdelgt; waar door veele vermoord wierden, en ten Lande uitvlugten; onder welke Ludger en Wydekind zich mede bevonden.

In den jaare 785, is Ludger, als Kerkenleeraar, in de Omlanden gezonden, op 't bevel van Karel de Groote; na dat Wydekind by hem weder in genade was aangenomen, en de Frieſen ook bevryd waren: daar hy op nieuws veele ſtichtinge deed.

In den jaare 792, is Radbout in vreemde Landen overleden, zonder dat men eigentlyk weet waar ter plaatze. In

In den jaare 793, zyn door het doorbreeken der Dyken, veele Menſchen en Beeſten in Friesland verdronken. Waarom men alomme doe weder Terpen begon te maaken, als voornaamentlyk te Koudum, Almeenum, Midlum, Hitſum, Winſum, Tjum, Dronryp, en Uitgong, dat nu Berlikum genaamt word.

In den jaare 797, vielen de Deenen met eenige Schepen uit Jutland in de Lauwers, daar zy 't zeer verwoeſten en afbranden: doch die van Staveren, Ezonſtad, en Dokkum ruſtede ook een groote Vloot uit, waar mede zy na Jutland voeren, en haalden mede van daar eenen grooten Roof.

In den jaare 804, is te Uitgong, nu Berlikum, een wanſchapen Kind gebooren, zynde ruggelings aaneen, maar anders alle Leden tweemaal, of het twee Kinderen waren, en is drie weeken oud zynde overleden. Te dezer tyd woonde te Sixbierum, op het Slot Adelen, Konovelle, Dochter van Adgild de twede, zevende Koning van Friesland, welke twee Zoonen had, als Fredrik en Alfrik, die zy by den Biſſchop te Utrecht liet onderwyzen; welke zo wel onderwezen waren in Geleerdheid, dat dezelve beide, na den

dood van den Bisschop, Bisschoppen wierden.

In den jaare 806, wierd de Afgod Foste op Ameland door de Christenen afgebrooken en uitgeroeit. In dit zelve jaar vielen heel zwaare Hagelsteenen, zo groot als Henne Eyeren, die veele schade deeden.

Ook quamen de Deenen in dit jaar met vyf Schepen 't Flie in, en verbranden Dyxherne en Sixbierum, behalven twee Huizen en de Kerk; en vertrokken met veele Roof.

In dit jaar overleed binnen Staveren de Overste, door Karel de Groote over Friesland gestelt, hebbende 30 jaaren het Land geregeert. En, na eenige tyd, quam weder een andere in zyn plaats.

En in dit zelve jaar, op St. Thomas Dag, was 'er een zwaare Watervloed over Friesland, waar door, zo anderen verhaalen, wel 600 Menschen, en een groot getal Beesten verdronken, en groote schade geschiede.

In den jaare 808, is Olaus, of Oele, Zoon van den Koning van Deenemarken, in Friesland gevallen; en de Friesen, door zyne groote Krygsmacht, bevreest geworden zynde, ja zo dat den Landvoogd in

zyn

zyn moed byna bezweek; doch evenwel eindelyk door de Friesen tot den Stryd aangemoedigt zynde, hervatten zy gezamentlyk een heldhaftig besluit, en gesterkt met de Macht van Gaele, of Jelle (Gellius) Hardeman, Overste van Staveren, na eenige Schermutselingen, versloegen ze zyn geheele Leger, neemende hem zelve, met noch 175 Mannen op de Eems gevangen.

In dit jaar wierd te Staveren de St. Nicolaas Tooren, daar den Afgod Stavo op gestaan had, door onweder van Donder en Blixem omgeworpen; en wierden veele Menschen en Beesten gedood. Omtrent dien zelven tyd, liet eenen Igle Tadema, Edelman, een zeer diepe Put in zyn Land graaven, omtrent in 't noorden van 't Woud Kreil, van gedagten zynde, dat 'er aanstonds Water zoude uit komen, doch bleef droog tot aan den avond van den vierden dag. Doe dacht hy een Stemme te hooren, die ettelyke maalen riep: Verlaat dit Land! Verlaat dit Land! Waar op hy een weinig Water op de grond van de Put ziende, bevond dat het zout als Zeewater was. Waarom gemelde Put weder toegedempt wierd; om dat men indachtig wierd, als hier boven op het jaar 513 ge-

zegt is, of 'er wel na volgen mogt, 't geen de Duivel door den Afgod Staf gezegt had; te meer, om dat het zelve zynen Grootvader ook wedervaaren was. Igle, de derde week daar na ſtervende, zo verruilde en verkogt zyn Zoon Jouke, die hier alleen maar kennis van had, alle zyn Vaders Landen en Erven, op de Kreil gelegen; en kogt weêr andere op Geeſterland. Zyn Neef, Sibbe Tadema, nam dit zeer euvel op, en vervolgde daarom Jouke zodanig, dat de Stammen van Tadema en Rodman, daar gemelde Jouke eene Dochter uit trouwen zoude, malkanderen op de Bruiloft wreedelyk aanvogten, en vernielden, ja zo dat 'er van beide Stammen geen een leevendige ziele overbleef.

In dit zelve jaar quamen twee Walvisſen, de eene 38 en de andere 29 voeten lang, by Ezonſtad, daar nu Emmerſyl is, by Ooſtmahorn, op ſtrand aandryven. Ook is het Paleis van Richold Uffe, door een ſchielyke brand, geheel verteert.

Ook quamen de Noormannen dit jaar ſchielyk te Ezonſtad, hebbende de zelve ingenomen, geplondert en verbrand. Doch wierd weder haaſtig opgebouwd. En die van Staveren, Bolswaard, en Dokkum ru-

ruſten hier op eene Vloot tegen de Deenen, Jutten, en Noormannen; die malkanderen met rooven en branden aan beide zyden zeer laſtig vielen: doch ten laatſten bragten die van Staveren 6 Noordſche Schepen met Buit te Dokkum op; waar van zy uitdeelinge deeden aan die 't meeſte ſchade geleden hadden. Ook overleed dit jaar de twede Landvoogd, die Karel de Groote over Friesland geſtelt hadde. Waar na gemelde Koning Karel, Inboorlingen uit den Frieſchen Adel, tot Landvoogden ſtelden, in plaats van Franſchen.

In dit zelve jaar noch is Magnus Forteman van den Koning tot Landvoogd verkooren, om het Land in zynen Naam te beſtieren, even gelyk als de Franſchen na hunne Wetten gedaan hadden: deze Magnus was een Zoon van Goſſe Forteman, waar van boven op het jaar 777 gemeld is.

In den jaare 809, als 'er te Romen tusſchen den Paus en eenige Edelen een twiſt ontſtaan was, waar door geheel Italien in oproer quam, en de Saraſeenen in het Land vielen, is Karel, met een groote Macht, om zulks te dempen, derwaards heen gerukt. Zo dra Forteman dit vernomen hadde, heeft hy de Frieſen mede aange-

port, om by deze gelegentheid, dewyl zy nu doch ruſt van de Noormannen hadden, den Keizer en de Franſchen door gedienſtigheid te helpen, om dezelve meer tot hunne gunſt te trekken, en of 'er eens eene deur tot hunne voorige Vryheid konde geöpent worden. Waar op gemelde Magnus, by gemeenen raade en bewilliging, met veele welgewapende Frieſen, na veele uitgeſtaane moeijelykheden, tot voor Romen is gekomen: gevallig ter zelver tyd, als de Romeinen een uitval op den Keizer deeden; het welk zy ziende, booden den Keizer hunnen dienſt aan, met gereedheid om op die uitgevallene Romers een kans te waagen. Den Keizer hun verzoek toeſtaande, ſloegen zy aanſtonds hand aan 't werk, en bragten het, na eenige Schermutſelingen, zo verre, dat zy gemelde Romeinen weder na binnen dreeven: en mede ter Poorten indringende, maakten de Frieſen zich meeſter van de Stad; en Magnus plante zyn Vendel op het hooge Raadhuis, dat de Romeinen Capitolium noemen, hoe dat het de Franſchen ook ſpeet.

Om welke daad, Karel de Groote, en Paus Leo de vierde, de Frieſen groote

aan-

aanbiedingen van Goud en Zilver deeden: doch zy zulks van de hand wyzende, gaven te kennen, dat het hun alleen om de Vryheid te doen was. Waar op zy van den Keizer en Paus, met een breedluidende Vrybrief voorzien zynde, op vrye voeten wierden gestelt, gelyk als zy ten tyde van Karel Martel waren geweest. Na hunne wederkomst, wierd deze Vrybrief, met groote vreugde, door Magnus in den Dom of Kerk te Almeenum ter bewaaringe gebragt, benevens een Vendel. Alwaar de Roomschgezinde wonderlyke vertellingtjes van weeten te verhaalen: dat de Harlingers noch, met de stryd van den Opperengel Michaël tegen den Draak, daar in geschildert, by hun Stads Wapen voegen: en voert noch by ons den naam van Magnus Faene.

In den jaare 810, zyn de Deenen, ten beveele van hunnen Koning Gotrik, met een Vloot van 200 Schepen, zeer schielyk aan de Friesche Kust gekomen; en hebbende eerst de Vooreilanden afgeloopen, wierden de Friesen in de derde slag overwonnen, en in Deensche slaavernye gebragt; moetende jaarlyks een Schattinge van 200 Ponden Zilver opbrengen. Om

welke Schattinge te ontfangen, heeft der Deenen Koning Landvoogden gestelt, en bouwde een Tolhuis van 140 voeten lang, en in 12 egaale Vertrekken afgedeelt; in welker eerste de Tolmeester of Landvoogd zich plaatste, en hebbende in de achterste een koper Bekken geplaatst, alwaar de Schattingpenningen moesten in geworpen worden, dat dezelve klonken, of mogt voor geen betaalinge verstrekken, by aldien gemelde Tolmeester het geluit niet hadde gehoort.

En verder word verhaalt, dat Gotrik mede gebood, dat de Deuren van der Friesen Huizen alle tegen het Noorden moesten geplaatst worden, en van zo een laagte, dat de Friesen, niet zonder kniebuiginge, daar konden uit of in gaan: op dat zy in erkenteniſſe zouden houden, wie hun Landsheer was; en dat zy, ten teken van slaavernye en dienstbaarheid, ook houte Halsbanden moesten draagen, die van Rys en Tienen te zamen gevlochten waren.

Deze Slaavernye der Friesen by Karel de Groote vernomen zynde, zo verzamelde hy zeer spoedig uit alle omleggende Landen veel Krygsvolk byeen: doch, voor

by

hy noch in aantocht was, wierden hem andere zwaarigheden geboodschapt; als de dood van zyn Zoon Pipyn; Gezanten van Constantinopolen en Corsica; behalven een gerucht, dat de Deenen weder na hun Land waren vertrokken, om dat hunnen Koning, door gemaakte verbinteniffen, om 't leeven was gebragt. Alle redenen, waarom Karel zich weder na Aken heeft begeeven. En de Friesen, de handen nu ruim krygende, tasten hunne Vryheid weder aan, voorneemende dezelve met alle mogelyke middelen tegen alle vyandlyke aanvallen te verdeedigen. Dus quam het Bestier weder tot de volgende,

V. LANDSHEEREN, of POTESTAATEN.

Karel de Groote, overweegende de getrouwe manhaftigheid der Friesen, zo aan hem in 't verwinnen der Sarafeenen, en Wydekind, Hertog der Saxen, als in verscheidene voorvallen aan zyne Voorzaaten Pipyn en Karel Martel beweezen; benevens hunne genegentheid en gestadige diensten aan 't Fransche Ryk; verzelt met de onophoudelyke iever tegen de Noordsche

Vol-

Volkeren, van welker Slaavernye zy zich nu weder op nieuws, na 't ombrengen van Gotrik, hadden vry gemaakt: zo heeft hy hun noch in volkomener Vryheid gestelt, en ontlast van de Schattinge van eenige Ponden Zilver, die zy van voor eenige jaaren hadden moeten betaalen: vergunnende hun, ten blyke van volkomene Vryheid, het Recht, om hun Land, als Vrygevogtene, na hunne eigene Wetten te regeeren; daar toe een Overste uit de Edelen van hunne eigene Landaard te verkiezen, om de Landzaaken zo in Oorlog als Vrede te bestieren, die zy den naam van Potestaat, na 't gebruik der Italiaanen, zoude geeven. Deze Potestaat, dat is Landsheere, wierd van de Staaten een getal van Mannen bygevoegt, om over alle voorvallende verschillen, twee of driemaal 's jaars, als Byzitters of Mederechters hun oordeel te vellen.

Op dat nu de Vryheid geen inbreuk zoude lyden, zo wierden de Landsheeren slegts voor een jaar verkooren: doch ter goeder trouwe wierden zy doorgaans wel langer toegelaaten.

Welk vervolg, met de eventydige Geschiedenissen, wy nu zullen ophaalen, zo

als

als die uit de oude Schriften na malkanderen zyn aangetekent; maar het te dugten is, dat het eigentlyke getal wat onzeker is, alzo het Land by Vredestyd wel zonder Landsheere is geweest: doch als 'er een uitlandsch Vyand aannaderde, om hun te overvallen, wierd 'er by gemeenen Raade, alschoon zy binnen 's Lands door twistige oneenigheden malkander verteerden, aanstonds eene verkooren.

MAGNUS FORTEMAN, die des Keizers Stedehouder was, als boven op den jaare 808 gemeld is, wierd tot eerste Landsheer verkooren. Behalven het bovengemelde, heeft hy den Keizer noch verscheidene roemwaardige diensten, tot lof van zynen Landaard, tegen de Saraseenen gedaan: maar van dezelve eindelyk in eenen Stryd verslagen zynde, en zyn Ligchaam in het Slagveld onder de Dooden door zyne Friesche Krygsknegten gevonden zynde, en die 't na Romen bragten, is hy aldaar op een heerlyke wyze in de St. Michiels Kerk begraaven: welke Kerk daarom met een ryke Begiftiging wierd voorzien, ten behoeve der Friesen, die na Romen quamen, om het zelve te bezoeken. Ja Magnus wierd zelve onder de

Room-

Roomſche Hulpgoden of Heiligen geſtelt. Deze geheele Hiſtorie, ſtaat ter gedachteniſſe in gemelde Kerk in een Marmerſteen uitgehouwen.

In den jaare 814, is Karel de Groote, te gelyk Roomſch Keizer en Koning van Vrankryk, na een ongemeene iever voor de Chriſten Leere getoont te hebben, zo in zyne Landen als in Friesland, om dezelve voort te planten, mede in den Heere geruſt. En zyn Zoon Louis, toegenaamt de Vroome, quam in zyn plaats aan het roer van regeeringe.

In den jaare 819, is FOKKE LUDIGMAN, tot twede Landsheer of Poteſtaat verkooren.

In den jaare 821, vertoonden zich omtrent de Frieſche Kuſt 13 Deenſche Zeeroovers: doch de Frieſen door Ludigman, uit een waakzaame voorzorg, met goede Schanſen of Kaſteelen voorzien zynde, zo derfde zy het niet waagen om te landen, maar trokken weder af.

In den jaare 826, wierd Anſcharius, mogelyk Anske of Aanske, gebooren te Waarden, als wy boven gezegt hebben, van Keizer Lodewyk na Deenemarken gezonden, om aldaar het Chriſten Geloove

te

te verkondigen; alwaar hy veele bekeerden. Na twee jaaren, wederkeerende, verzond hem gemelde Keizer na Zweeden; alwaar hy blydelyk van dien Koning ontfangen wierd; en deed mede binnen een jaar overvloedige ſtichtinge ter bekeeringe. Ook is ten tyde van deze Ludigman te Dokkum het Klooſter gebouwd, ter gedachteniſſe van Bonifaas, aldaar in voorigen tyd zo jammerlyk vermoord.

In den jaare 830, wierd ADELBRIK van ADELEN tot Landsheer verkooren: en had zyn woonſtede te Sixbierum.

In den jaare 835, als de Noormannen, na een ſchielyken inval in Friesland, maar door Keizer Lodewyk verdreven waren, zyn de zelve echter in 't volgende jaar weder gekomen, en dwongen de Frieſen eene ſchattinge af.

In den jaare 838, Frederik van Adelen, geboortig van Sixbierum, Biſſchop te Utrecht, zullende de Leere der Kerke eens onderzoeken, en komende te Weſtergo in Friesland, bevond hy aldaar het Volk met de verderffelyke Leere der Arriaanen zeer beſmet; en kunnende met zyne Medehelpers dat hardnekkige Volk van dit beſmettende gevoelen niet afbrengen; zo re-

resolveerde hy noch tot zyn hulpe te roepen Adolf, Kanunnik te Utrecht, dewelke om zyn vroomheid tot Leeraar te Staveren wierd aangesteld; alwaar hy met eenen grooten iever zyn plicht waarnam; ook een Klooster en Kerk in het westen der Stad heeft gebouwd: die namaals, doe de Zee haaren loop daar kreeg, op de zuidzyde wierd herbouwt. Waar van, by een laag gety, het Muurwerk noch te zien is, gelyk wy zelve hebben bevonden, leggende nu met gemelde Stad geheel in Zee verdronken.

In den jaare 840, overleed Lodewyk de Vroome, Keizer des Roomschen Ryks: en eenen Gustaaf Lappon quam met 800 Gotten aantrekken, om zich in Friesland neder te zetten: maar den Landsheer Adelbrik van Adelen trok den zelven met zyne byhebbende Macht tegen, en versloegze by Kollum zodanig, dat 'er naauwlyks overbleven, die deze tyding van hunne nederlaag in Zweden konden brengen.

In den jaare 850, of omtrent deze tyd, of voort na het overlyden van den Bisschop Alfridus, hebben de Burgers van Groningen de Kerk van St. Walburg, tegen het overvallen der Noormannen gebouwt.

In

In den jaare 867, was in Friesland en elders een groote Watervloed, waar door groote schade aan Menschen en Beesten geschiede.

In den jaare 876, quamen de Noormannen, na dat zy de Fransche Kusten hadden uitgeplondert, weder in Friesland, eischende van de Friesen Schattinge: doch, afgeslagen zynde, deeden zy zwaare dreigementen van moord en brand: maar de Friesen, aangevoert van HESSEL HERMANA, vierde Landsheer, woonachtig te Minnersga, zynde een kloekmoedig en onvertzaagd Krygsman, tasten dezelve manmoedig aan, en versloegze zodanig, dat hunne Overste en 800 Mannen van zyn Volk op de vegtplaats sneuvelden; de overgebleevene bezette zy in een Huis, alwaar deze beloften moesten doen, al hun geroofden Buit van Goud en Zilver over te geeven, en nimmer weder in 't Land te komen stroopen. In dit treffen wierd Hermana ook gewond, waar van hy stierf.

Na hem wierd YGE GAALEMA tot vyfde Landsheer verkooren; hy was zeer ervaaren in den Krygshandel. Van hem wierden langs de geheele Friesche Kust Schildwachten uitgezet, om zo op de in-

 val-

vallen der Noormannen, als wel byzonder op het doorbreeken der Dyken te passen. De Vastigheden langs de Zeekusten eens bezoekende, gaf hy die van Ezonstad een waarschouwinge, om voor de Noormannen een waakend oog in 't zeil te houden, zeggende:

Wacht jimme fen dy noordere oord!
Uit dy grims herne komt alle qwaed foort.

En overleed in dit zelve jaar, nalaatende eenen Zoon, genaamt Igle Gaalema.

In den jaare 880, zyn de Noormannen, hebbende groot voordeel op de Saxen gehad, die zy geweldig plaagden, weder in Friesland gevallen, van meininge om het zelve geheel te verwoesten: doch by Norden, dat nu Embderland is, tegenstand vindende, zyn 'er wel 10377 Noormannen verslagen, behalven noch een grooter getal, die in de Rivieren en Poelen gejaagt wierden, en aldaar moesten verdrinken; alzo zy zeer ongeschikt, door malkanderen loopende, vlugten.

In den jaare 890, of omtrent deze tyd, bestonden de Groninger Ommelanden alleen in vyf, doch zeer wyduitgestrekte Dor-

Dorpen, doe genaamt Hugomonhi, Hunisga, Fivelga, Emisga, en Federitga; en 't Eilandje de Band genaamt, 't welk vermoed word gelegen te hebben tusschen het Dokkummer Diep en de Lauwers.

In den jaare 910, als Staveren haaren Koophandel in vreemde Gewesten wyd en zyds verspreide, en haar Recht tot de Heeselpoort van Nieumegen uitstrekte, (waar van noch ten huidigen dage in een Steen uitgehouwen staat, in het Latyn: *Dus verre is het Recht van Staveren.*) doe verbrande aldaar de Kerk, toegeweid aan de Moedermaagd Maria, staande in 't westen der Stad, daar men ging na 't Klooster van Odolf.

Omtrent dezen tyd, quam eenen Ode Botnia, Zoon van den Hertog van Botnia, grenzende aan het noorden van Zweeden, alwaar 't nu als een overheerd Land onder behoort, en gelegen aan de noordelykste inham van de Oostzee; deze, wegens zyne vroomheid, verkreeg de Dochter van Taeke Camminga tot zyne Huisvrouwe, en bouwde een Stins in Oostergo. En deze is de oorsprong van dat Geslachte, dat noch onder de naam van Botnia heden bekent is.

Westerman, heeft uit oude Schriften aangetekent, dat in dit jaar te Hindeloopen de eerste Huizen gebouwd zyn: het welk verstaan moet worden, van na dien Brand, waar van wy hier boven op het jaar 779 hebben gesprooken.

Omtrent den jaare 920 leefde eenen Koppen van Staveren, of Cappidus Stavriensis, die de Geschiedenissen der Friesen, van oude tyden af, heeft aangetekent; daar nu slegts noch maar eenige Overblyfzelen van zyn.

En omtrent den jaare 970, leefde eenen Okke van Scharl, Scharlensis, welke uit zommige Overblyfzelen, nagelaaten van zynen Oom Solke Forteman, de Daaden der Friesen heeft beschreven.

Omtrent den jaare 989, GOSSE LUDIGMAN, nu zesde Landsheer zynde, en woonende te Staveren, is tot hem veldvlugtig uit Holland overgekomen een Zoon van Aarnoud, Graave van Holland, die de Friesen Sikke noemden: welke van Ludigman minnelyk ontfangen wordende, en ook na eenigen tyd hem zyne Dochter Tet ter Vrouwe gaf; alwaar hy twee Zoonen by overwon. En daar na, op den Trouwdag van zynen Broeder, weder in Holland

ont-

ontbooden zynde, zo gaf hem zynen Vader ten Erfdeel eenige Breede Roeden Land in Zuidholland en Kennemerland, en 't Slot dat heden tusschen Haarlem en Beverwyk is gelegen, het welke daar van noch Brederoede of Brederode genaamt word.

In den jaare 995 wierd te Westerbierum een Kind met drie Hoofden gebooren, zynde twee na vooren en het middelste na achteren.

In den jaare 998, is door de Noormannen het Stedeke Uitgong geheel verwoest, en tot de grond toe vernietigt. Omtrent die plaats legt nu het Dorp Berlikum.

In den jaare 999 vertoonde zich boven Staveren een vreesselyke Staartstar of Comeet, 10 dagen lang: waar op een zwaare Sterfte in veele Landen is gevolgt.

In den jaare 1006, was 'er byna de geheele Waereld door een felle Hongersnood, en groote Sterfte in het Land; dat zomtyds zelve de leevendige, in 't begraaven der afgestorvene ligchaamen, wel mede dood in de graven vielen.

En in de naastvolgende jaaren deeden de Noormannen geweldige invallen in Westvriesland, daar de Friesen hun lieten begaan; om de Landpaalen tegen de vyand-

lykheid der Graaven van Holland niet te ontblooten. Welke Oorlogen met de Westvriesen, in deze eeuw voorgevallen, hier van ons overgeslagen worden.

Omtrent dezen tyd zyn eenige Friesche Edelluiden uit de Weezer gevaaren, die om de Noord vreemde Landen zogten op te doen; welke, boven Ysland omzeilende, na verlies van hunne Schepen, aan de Goudkust, mogelyk Mexica, zyn vervallen; van waar zy het eerste Goud en Zilver in deze Landen hebben gebragt.

In den jaare 1040, is het Gôrecht door Keizer Hendrik, bygenaamt de Zwarte, aan de Stoel van Utrecht geschonken: waar uit naderhand een groote twist ontstond. Want de Groningers waren van gedachten, het Gôrecht alleen maar vergeeven te zyn: waar tegen de Bisschoppen en Clerigie van Utrecht staande hielden, dat de Stad Groningen insgelyks aan hun was geschonken. 't Welk de Bisschoppen ook met geweld en hunne Geestelyke luister hebben door gedrongen, dat zy daar na honderden van jaaren Heeren van deze Stad zyn geweest, doch niet absolutelyk.

In den jaare 1042, wierd de Stad Bremen door een Booswigt in brand gestoken;

waar

waar door den Dom, des Bisschops Paleis en andere heilige Huizen, met de Schatten der Kerksieraaden en Boeken verbranden.

In deze eeuw leefden verscheidene Friesche Edelen; als onder anderen eenen Julius Deekema, die diverse Gezantschappen voor Keizer Hendrik de twede bediende.

In den jaare 1045, zyn verscheide Friesche Edelen, die met groote lof gedient hadden in den Oorlog van Keizer Hendrik de derde, tegen de Hongaaren en Poolen, wederom gekomen.

In den jaare 1064, wanneer de Edelen te Almeenum, in St. Pieters Kerk zouden ten offer gaan, is eenen Sasker toe Harns, (waar van de Stad namaals de naam Harns, zo als wy dezelve in 't plat Fries noch benoemen, zoude gekregen hebben,) zich in de voorrang stellende, door eenen Ruerd Jarckes Harliga op het Kerkhof doodgeslagen. Zo veel kragtiger was dies tyds de Waereldsche Eere, boven zaaken van Godsdienst.

In den jaare 1072, is Friesland door Egbertus, uit het Huis van Saxen, aan de andere zyde ingenomen. Doch ook door Keizer Hendrik wel haast weer tot afstand

gedwongen, en het zelve aan den Utrechtsche Bisschop geschonken: des hebben de Friesen zich tegen dat jok aangesteld, zo dat geen Graaf van Holland, Utrechtsche Bisschoppen, of Saxische Vorsten, in het bezit van Friesland gekomen zyn.

In den jaare 1076, was 'er een schrikkelyke harden Winter, geduurende van St. Marten tot aan 't einde van Maart in 't volgende jaar; de Zuiderzee, Rhynstroom, en andere Rivieren waren zo sterk bevrooren, datze dien geheele tyd als de Aardbodem gebruikt wierden.

Diderik de vyfde, Graave van Holland, de Westvriesen in eene zwaare Slag overwonnen hebbende, zette het op Staveren aan; welke Stad, na drie weeken tyd belegert te zyn geweest, genootzaakt wierd zich op te geeven: doch kogt haar weder vry voor 1400 Kroonen.

In den jaare 1096, wanneer Paus Urbanus de twede, alle de Christen Prinsen van Europa in 't voorgaande jaar hadde gaande gemaakt, om de ongeloovige Saraseenen uit Natolien en 't Joodsche Land te verdryven; hebben zich veele Friesche Edelen en gemeene Lieden daar mede heenen begeeven, getekent met een rood wolle-

le

le Kruis op hunne schouders, onder 't geleide van eenen Peter, Ambiaansche Heremyt: en zyn, na veele gevaaren en ongemakken uitgestaan te hebben, met eene ongemeene iever boven andere Volkeren, in Natolien aangekomen.

In den jaare 1097, overwonnenze aldaar verscheidene Steden.

En in den jaare 1099, is Jerusalem, na 10 dagen belegerings, ingenomen.

Na den jaare 1100, trokken op dat gerucht noch derwaarts verscheidene uit den Frieschen Adel; als mede noch veele na dezen tyd.

In den jaare 1110, quam Hendrik de Dikke, Zoon van Otte, Hertog van Beijeren, om Friesland af te loopen, dat hem den Keizer reeds geschonken had: doch de Friesen, om hunne Vryheid te beschermen, joegen zyn Volk by Norden op de vlugt, en hy zelve wierd door de Zeelieden aan 't Strand gegreepen, en in Zee geworpen.

In dit zelve jaar is Groningen, in plaatze van haare houtene Omheininge, met Wallen, Gragten en een Steenen Muur omringt. Doch Godebald, de 24ste Bisschop van Utrecht, heeft in den jaare

1112 de Groningers gedwongen, hunne noch nieuwsgemaakte Vestingwerken wederom af te breeken; en hun geboden, zodanig een versterken der Stad zich nooit meer te onderwinden, voor dat de Utrechtsche Kerkvoogd daar in hadde bewilligt. Evenwel heeft deze Stad van dien tyd af beginnen te floreeren, en in rykdom toegenomen.

In den jaare 1119, ontstond tusschen Gaale Yges Gaalema, en Floris de Vette, Graave van Holland, twist over de eigendom van 't Bosch de Kreil, gelegen tusschen Enkhuizen en Staveren; tot zo verre dat Gaalema, den Graave aanvegtende, in zynen regterarm eene wond toebragt, om dat denzelve hem zyne Jagers Netten en ander Tuig had afhandig gemaakt. Doch deze twist wierd weder bygelegt. Omtrent in dezen tyd stonden in Dyxherne, tusschen Almeenum en Flieland, de geweldige Stinsen van Gratinga, Harliga, en Harns.

In den jaare 1143, hebben te Groningen eenige oproerige Burgers, in afwezen van hunnen Bisschop, die na Romen was, St. Walburgs Kerk met Vestingwerken versterkt, om daar door den Burggraaf tot

eenige voor lang verzogte Zaaken te dwingen. Maar Egbert, Heere van het Slot Groenenberg, vermaande hun, van hunne opzet te willen veranderen: doch te vergeefs: waar op hy aanſtonds met zyn Volk het Slot belegerde, en zeer dapper aantaſte; maar door deszelfs vaſtigheid niet kunnende vorderen, heeft hy zich te vrede moeten houden met de Sterkte zeer naauw te beſluiten; tot dat eindelyk den Biſſchop, wederom gekomen zynde, hun met een troup Soldaaten en Krygstuig zodanig aantaſtede, dat zy hun by verdrag moeſten overgeeven. Doe deed den Biſſchop hun zweeren, van nooit meer tegen de Utrechtſche Stoel te zullen opſtaan: Dus beſtierde hy dit alles ten voordeele zyner Broederen; geevende aan den eenen, Leffert genaamt, het Burggraafſchap van Groningen; en aan den anderen, Ludolf geheeten, het Kaſteleinſchap van Koeverden: waar uit naderhand groote onheilen zyn ontſtaan.

Ondertuſſchen quam den Paltsgraave, Gouverneur van Benthem, met zyne Macht in Drenth vallen, en verwoeſte dat Land, zonder eenige tegenweer. Doch dit Volk is naderhand door des Biſſchops Krygsbenden by Hemſen verſlagen. In

In den jaare 1148, is de Stad Utrecht voor 't grootste gedeelte afgebrand.

In den jaare 1162, als Milaanen door den Keizer F. Barbarosse geheel vernielt en geslegt wierd, is Hessel Martena, een Friesch Edelman, in de Belegering omgekomen; na dat denzelve dapper gestreden, verscheidene Bedieningen en Bezendingen voor den Keizer had uitgevoert, en Ridder geslagen zynde, bevel over 10000 Krygsknegten had gehad. Eenen Ofke Reinalda onthield zich ook eenige jaaren in deze Italiaansche Oorlogen van Barbarossa.

In den jaare 1164, overleed Leffert, Burggraaf van Groningen, zonder Mannelyke Erfgenaamen na te laaten; waar uit een zwaaren Oorlog ontstond. Want deze Overledene had wel eene Dochter nagelaaten, hebbende drie Zoonen, die het Recht van hunne overledene Grootvader meinden te erven: maar dien tegenwoordigen Bisschop van Utrecht weigerde deze Zoonen aan te neemen voor volle Neeven van den voorigen Bisschop; van gedachten zynde, dat door deze dood het Leen verviel, en tot den Stoel van Utrecht was wedergekeert. De Gemeente was

ech-

echter tot de Zoonen genegen, en waren 'er ook reeds al in 't bezit; hoewel met vreeze voor des Bisschops geweld; waarom zy, tot afkeeringe van dien, den Hertog van Gelder om hulpe verzogten; die voorts met een goede Krygsmacht afquam, en zich voor Groningen vertoonden. Den Bisschop zulks gewaar wordende, trok aanstonds op het Kasteel of den Tooren, van waar hy in 't duistere der nacht de vlugt nam na Floris, Graave van Holland. Daar op wierd het Kasteel met groot geweld aangetast; tot eindelyk de Vrede wierd gemaakt; onder voorwaarde, dat den Bisschop van deze Zoonen zoude ontfangen 300 Mark, en dan wederom ten vollen afstaan het Drost- of Burggraafschap van Groningen.

In dit jaar was ook eene verschrikkelyke Watervloed over Friesland, Juliaans Vloed genaamt; waar door in Friesland en elders wel 100000 Menschen verdronken.

In den jaare 1170, den derden November, is Nederland door een droevige Watervloed aangetast, waar door het Zeewater met 'er haast voor Utrecht stond; Kabeljauw en Wytingen wierden voor de Stads Muuren gevangen, en veele Menschen en Beesten zyn verdronken. Om-

Omtrent deze tyd, of eenige jaaren onbegreepen, is SAAKE REINALDA, de zevende Landvoogd, tot groote droefheid der Friesen, overleeden. Van hem word verhaalt, dat men hem noch tweemaalen voorstelden in de Landvoogdyschap te blyven: maar het zelve t'elkens weigerende, met dit antwoord: dat zulks strydig was tegens 's Lands Wetten en Vrybrieven. Verder verhaalt men, dat hy als Landvoogd Goud- en Zilvergeld liet munten.

Omtrent den jaare 1182, vertoonden zich vier Zonnen aan den Hemel; ook zag men gewapende Mannen in de Lucht; en Bloedregen viel op de aarde. Ook, door een geweldig Onweder, ondermengt met een dikke Sneeuwjagt, zyn de Dyken by Uitgong, een Stedeke aan de Burde, doorgebrooken; waar door die Landen geheel onderliepen. Niet lang daar na brande het gemelde Stedje byna geheel af: en het overgeblevene wierd in vervolg van tyd door de Noormannen verniet. Nu legt op dezelve plaats het Dorp genaamt Berlikum of Beltjom.

In den jaare 1190, of omtrent deze tyd, is de Stad Leeuwarden eerst met Wallen versterkt.

In

In den jaare 1192, is, door 't uitroeyen van Uitgong, Franeker tot meerder aanwas gekomen, wordende uitgelegt met twee naastgelegene Akkers, als Froonakker en Gootsakker, en zo tot een Stad geworden; waar van zy ook eerst Froonakker genaamt wierd. Gootsakker is aldaar noch hedendaags een bekende Staat.

In dit zelve jaar, op den vyfden van Juny, is het vermaarde Klooster van St. Bernard, te Aduard begonnen; dat met eene prachtige Kerk en 4 Toorens pronkte, deftiger als 'er ooit tusschen de Eems en Lauwers te zien is geweest.

In den jaare 1196, ontstond te Groningen onder de Burgerye en hunnen Bisschop een groote Onlust, over de Kerk van St. Walburg. De Burgerye was van gedachten, dat deze Sterkte, eertyds tegen het overvallen der Noormannen gebouwd, de Stad toe quam: en den Bisschop daar en tegen, redeneerde, dat deze Kerk van ouds af in zyner Voorzaatens macht hadde gestaan. Dit liep zo hoog, dat de Burgers de Kerk, het Dak en een gedeelte der Muuren deeden afwerpen. Waar over den Bisschop zo toornig wierd, dat hy den Kastelein van Koeverden, zynde de voornaam-

naamste Aanstooker van dit werk, benevens de Burgers van Groningen, in den ban deed; en voorts ook met zyn Macht na Koeverden trekkende, dwong hy die Plaats met geweld tot de overgaaf.

Ondertusschen, als den Bisschop hier mede bezig was, hermaakte de Groningers hunne Stads Muuren weder op, na datze hunne Bevelhebber hadden doodgeslagen.

Omtrent den jaare 1200, was de Stad Staveren, noch, van oude tyden af, in groot gezach, en dreef zwaare Koopmanschappen door alle de gewesten des Waerelds, zo dat de Inwoonderen, door weelde en dartelheid, zelfs Goud aan hunne Stoepens lieten slaan. Waar van zy noch ten huidigen dagen genoemt worden: De verweende Kinderen van Staveren. Ten blyke van dit gezegde, dient dit volgende: een zekere ryke Koopvrouw verzond een Schip na Dansich, belastende den Schipper, om van de allerkostelykste Waren voor haar tot zyne Ladinge weêrom te brengen: dezelve weder komende, en denkende zyne zaak wel verricht te hebben, quam, met Weite geladen, aan de Stad. 't Welk zyne Koopvrouw verstaan

heb-

hebbende, was daar over t'onvrede, en belafte den Schipper, zyne Lading, die zy verftond aan Bakboord ingekregen te hebben, aan Stuurboord weder in Zee te werpen. Waar op de Droogte, die men noch het Vrouwezand noemt, voor de Haven is gefchoten, als een ftraffe over hunne verwaantheid; zo dat de Haven, na verloop van tyd, noordelyker heeft moeten verlegt worden; gelyk zy nu noch is. En heeft gemelde Stad, van die tyd af, allengskens beginnen af te neemen, tot op haare tegenwoordige ftaat. Van boven verhaalde Koopvrouw word getuigt, dat zy zich eindelyk noch met de Bedelzak heeft moeten behelpen.

In den jaare 1210, verbrande, door een geweldige drooge Zomer, het Bofch de Fluffen geheel af: en wierd, door het infcheuren van het Zeewater, eerft een kleen Meertje, en met 'er tyd tot die groote, als het heden is.

Omtrent den jaare 1212 vielen 'er geweldige Watervloeden over 't Land, waar door Dyken, Dammen, Hoven en Huizen wegfpoelden, en wel 100000 Menfchen verdronken: en by aldien niet veele op de Terpen, Stinfen, en hooge Boomen waren gevlugt, zou Friesland, tuffchen

den Rhyn en de Eems, geheel van haare Inwoonders zyn ontbloot geworden. Waar door het Volk zo verarmt was geworden, dat zy de Dyken, zo haaſtig niet kunnende herſtellen, moeſten laaten verwaarloozen; waar door, met een noordweſten wind, de Zee, tuſſchen het Flie en Ter Schelling, geweldig haaren loop nam, en het Land meer en meer overſtroomde. Want in dien tyd was de Flieſtroom noch maar een gemeene Rivier, die Weſtvriesland van ons afſcheide; zo dat gemelde aanperszing van water, met 'er tyd meer en meer toeneemende, eene oorzaak geweeſt is, dat de naaſtgelegene Landzaaten Afleidingen in gemelde Stroom gemaakt hebben; alwaar de Zee haaren loop inneemende, zyn de Landeryen eerſt in Poelen en Meeren afgeſcheurt.

In den jaare 1219, den 16 van January, zyn deze Landen wederom door een verſchrikkelyke Watervloed aangetaſt, die St. Marcellus Vloed is genaamt; verwoeſtende alomme de Dyken, Dorpen, Kerken en Kloosters; groot en kleen Vee in meenigte opgeſlokt; en waar van word aangetekent mede wel 100000 Menſchen in verdronken zyn. Deze Vloed heeft eene oor-

zaak

zaak geweeſt, dat de Volkeren naderhand de Stranden verlieten, en op hooge Plaatzen, landwaards in, ter wooninge begaven.

Omtrent den jaare 1220, is Gryn, gelegen tuſſchen het Flie en Almeenum, door Siardus, mogelyk Sierd Siersma, Abt van Lidlum, met Gragten en Wallen voorzien, en tot eene Stad gemaakt; alwaar ook een Schoole van Geleerdheid of Academie wierd geſticht. Niet lang na dezen tyd, als de Lieden zeer eenvoudig en weinig onderwezen waren, hebben de Roomſche Geeſtelyken, deze ſlegtigheid des Volks tot hun voordeel neemende, byna het derdendeel van de Goederen en Rykdommen des Lands in hunne Klooſters geſleept; en veele Ryke Lieden, om alles na hunne dood te behouden, tot het Klooſterleeven bewoogen.

In den jaare 1221, omtrent Driekoningen Dag, zyn door een Watervloed wederom eenige duizenden Menſchen en Beeſten in Friesland om 't leeven geraakt. En den 24ſte van February volgde een derde Vloed: daar na een zeer groote Droogte zonder Regen, die de Landen de Teelkragt, om iets voort te brengen, deed verliezen. Hier op volgde, daags na St.

Lambert, wederom een Vloed, die de opgedroogde Landen met zoute Wateren vervulde.

In den jaare 1222, in January, was 'er wederom een Vloed over deze Landen, waar door veele schade veroorzaakt wierd.

In deze tyd leed Groningen zwaare onheilen; want de Stad van haare Vestingen beroofd wezende, quam een ieder by dag en nacht daar in, bedryvende veele gruwelen van moorden en bloedstortingen, zonder dat daar Recht over wierd gedaan.

In den jaare 1224, is Friesland wederom door het zoute Water overstroomt; waar door over de 10000 Menschen verdronken, en al wat meest van de Beesten voorhanden was.

In den jaare 1227 braken de Groninger Onlusten wederom op, tusschen Rudolf, Kastelein van Koeverden, en Egbert, Burggraaf van Groningen, over deszelfs Burggraafschap. Doch den Utrechtsche Bisschop, Otto van der Lip, quam met 'er haast herwaards, en vereenigde hun. Maar den Bisschop was zo dra niet vertrokken, of Rudolf, zynde misnoegt over het gemaakte Verbond, heeft Egberts Slot by den Ham aangetast en geruïneert; en daar

op

op zelfs voor Groningen trekkende, wierd hy door die van zyn Aanhang binnen gelaaten.

Hier op moest Egbert de Stad verlaaten; maar verzamelde daar en tegen een groote Macht van Friesen, waar mede hy de Stad voort weêr belegerde; schietende zo een zwaar vuur in de zelve, datze voor 't grootste gedeelte in weinig tyd verbrande, en hy haar overwon. Rudolf moest insgelyks vlugten, trok derhalven op Koeverden, en bragt byna het geheele Drenth in de Wapenen; waar mede hy Groningen belegerde, en met groot geweld aantaste: doch de goede Bezetting van binnen deed hun t'elkens afdeinzen. Ondertusschen quam den Bisschop van Utrecht mede herwaards, om Egbert te ontzetten, hebbende by hem een machtig Leger van uitgelezene Ruiters en Soldaaten, met veele Grooten tot hunne Bevelhebbers, tot omtrent Koeverden; doende het daar ter neêr slaan, en den Gouverneur Rudolf opentlyk voor een Rebel verklaaren.

Rudolf brak aanstonds de Belegeringe voor Groningen op, en marcheerde zeer moedig met zyne Macht tot omtrent zyne Vyanden, laatende alleen een moeraszig Land tusschen beide. G 3 Des

Des anderen daags morgens quamen de Vyanden voor den dag springen, om alzo Rudolf en de zyne te overvallen: maar hunne groote stoutheid bragt hun op de slagtbank; want zo als zy op de moerassige Weide quamen, wierd 'er van achteren zodanig gedrongen, datze 'er voor 't meerendeel in bleven steeken. Doe viel Rudolf met de zyne op hun in, en hieuw zo vreesselyk onder die benaauwde Vyanden, dat 'er in 't kort zoo door 't zwaard nedergezabelt wierden, of in 't Moeras waren gesmoord, en waar onder den Bisschop zelve, die op een zeer wreede wyze om 't leeven wierd gebragt; vervolgens de Vlugtende nagezet, en veele Perzoonen van grooten Rang gevangen genomen.

In den jaare 1228, quam den Utrechtsche Bisschop Wilbrand met een groote Krygsmacht in 't Drenth, om de dood van zyn Voorzaat te wreeken. Hy pleegde dieshalven een groote tirannye aan de Inwoonders. Rudolf moest zelve ook voor hem buigen, geevende Koeverden weêr over. Doch Rudolf hernam door eene krygslist het Kasteel van Koeverden wederom, slaande de geheele Bezettinge daar in dood.

Daar

Daar na heeft den Bisschop, met eene nieuwverzamelde Macht, in den winter, onder de begunstiging van een felle Vorst, wederom eene tocht herwaards gedaan; maar een zeer zwaar Onweder van regen en haastige dooy deed hun alle de vlugt neemen, met achterlaatinge van alle hunne Bagagie, ten voordeele van Rudolf.

Na dezen bragt dien Bisschop wederom een Leger op de been, en hy op het Hardenberger Kasteel zynde, voorneemens om Koeverden te bestormen, komt Rudolf ondertusschen van het Kasteel, om met den Bisschop in der minne te accordeeren. Maar den Bisschop, het tegendeel zoekende, nam den Gouverneur Rudolf, nevens zynen Raadsman Hendrik van Graastorp, gevangen, doende hun schrikkelyk pynigen, voorts leevendig râbraaken en de lichaamen op raderen stellen.

In den jaare 1230, den 17de van February, zyn door een Tempeest van Donder en Blixem, over Friesland gaande, veele Huizen verbrand en neêrgeworpen; en daar boven eene Watervloed, in welke veele duizenden Menschen en Beesten verdronken.

In dit zelve jaar waren de Reilanders en As-

Asſchendorpers in eene hevigen Oorlog; maar de eerſte gantſch onkundig, vielen met hunne meeſte Edelluiden in des Vyands handen.

In den jaare 1231, ontſtond tuſſchen de Dorpelingen van Uithuizen, en die van Eendrum, een openbaaren Oorlog, over een kleen Eilandje, aan de Noorder Dyken gelegen. Dit verſchil was bevoorens al uitgeſprooken door de Rechters van Upſtalsboom, (*) ten voordeele van de Uithuizers. Doch die van Eendrum achte hun verongelykt, en wilden aan het gevelde Vonnis niet gehoorzaamen; gingen daar-

(*) *Upſtalsboom, gelegen een uur gaans ten Zuidweſten van Aurik. Alhier ſtonden drie hooge Eike Boomen, met de Takken en Kroonen meeſt aan malkanderen gegroeit, hebbende op 2 a 300 treden na geene Huizen omtrent. De Rechtspleeginge geſchiede aldaar onder den blaauwen Hemel, van de Regeerende en daar toe gerechtigde Perzoonen van alle de Frieslanden, en richtede alhier over alle zwaare Zaaken, welke by de mindere Collegien niet afgedaan wierden; als wanneer daar Tenten opgeſlagen, en Banken van opgegraavene aarde wierden gemaakt.*

daarom by de Groningers om hulpe: die hun ten eersten met een groote hoop Krygsbenden byfprongen, en dus gelykerhand de Uithuizers aantastede, en in hinderlaag bragten.

Hier tegen kreegen de Uithuizers ook onderstand van de Drenthers, Drenthwolders, Vredewolders, enz., trekkende ieder op hunne Post. De Uithuizers wederom tegen die van Eendrum, slaande hun op de vlugt, en bequamen veele Buit. Maar de Drenthers trokken voor Groningen, en stieten daar schrikkelyk het hoofd: want, na datze daar drie dagen voor gelegen hadden, wierden zy door die van binnen, uitvallende, deerlyk verslagen, achterlaatende aan de Groningers wel 600 Paarden, al hunne Proviand, enz. Door deze Overwinninge kreegen de Eendrumers wederom moed; vallende daar op in des Vyands Land, en hielden 'er gruwelyk huis; want zelve staken zy de brand in de Kerk te Usquert, welke, behalven de andere geheiligde Dingen daar in, met een geweide Hostie, verbrande; daar en boven wierden de Vrouwen geschonden, en noch oude of jonge Lieden gespaart.

Ondertusschen, als de Drenthers voor

Groningen waren, quam Bisschop Wolbrand met zyn Soldaaten voor Koeverden, neemende de Stad en Voorburg in, en zabelde alles neêr wat 'er in was, zonder zelve de noch in de Wieg leggende Kinderen te spaaren: hier na gaf hy de Plaats aan zyne Soldaaten; die dezelve geheel uitplonderden, en naderhand in brand staken. Maar het Kasteel heeft hy, om haare vastigheid, niet kunnen bemachtigen; alhoewel het echter op die of een andere tyd ook ten eenemaal verdistrueert is geworden.

In den jaare 1232, in September, was te Groningen een zamenkomst van die van Hunsingo, Westerlanders en hunne Bondgenooten, welke dus gelykerhand in Fivelingo vielen, tot omtrent Wester-Embden: maar wierden door hunne Partye zo deerlyk gehavent, datze met 'er haast de vlugt moesten neemen, met achterlaatinge van 400 Dooden of Gevangenen, en veele Gequetsten, aan hunne Vyanden.

In den jaare 1233, is Otto de derde, Graaf van Holland, met een groote Krygsmacht in 't Drenth gevallen; heeft de Stad Koeverden, benevens de Drenthers, onder zyne gehoorzaamheid gebragt, en hun daar na gedwongen, behalven andere Breuken

te

te geeven, een Klooster te bouwen, ter plaatze daar wel eer den Utrechtsche Bisschop Otto van der Lip verslagen was. Dit Klooster is het volgende jaar aangevangen, en ter plaatze, daar nu Assen is, volbragt; zynde het zelve dat namaals en nu noch tegenwoordig tot het Gemeenelands Huis gebruikt word.

In den jaare 1234, is het Stedeke Wartena, door een harde Storm, geheel weggespoelt. Het was gelegen in de Grietenye van Idaarderdeel, omtrent Grou: waar van nu noch een Dorp van die zelve naam is.

In deze tyd is 'er weder twist ontstaan, om de voorrang in 't Offeren, tusschen die van Albada en Reinalda te Waaxens, by Holwerd: waar uit naderhand de scheuringen tusschen de Schieringers en Vetkoopers gerezen zyn.

De Buurt, omtrent het westen van Almeenum, is in dit jaar tot een Stad geworden, en met haare Voorrechten voorzien. Maar, als 'er twist tusschen de Edelen van Harliga en Harns ontstond om de naam, zo heeft zy tot heden die beide naamen behouden, en word in de gemeene Spraak Harlingen, en in de Friesche Landspraak Harns genoemt.

In

In den jaare 1239, was SIKKE SIAARDA of SJAARDEMA, Landsheer van Friesland. En Willem, Roomsch Keizer, en 21ste Graave van Holland, de Stad Aken belegert hebbende, ontbood de Friesen tot zyn hulpe: welke, de Stad met water bezettede, en overwonnen. Voor deze dienst, aan hem bewezen, bevestigde den Graave hunne Vrybrief, door Karel de Groote voorheen aan hun gegeeven. Daar na verzogt hy Sjaardema, zo door groote giften van Geld, als 't Erfstadhouderschap, hem Friesland over te geeven. Maar denzelve sloeg des Graafs voorstel door een vinnige Brief plat af; schryvende aan hem: Meent gy, dat ik, om my en myn Geslacht te verheffen, een Verraader wil zyn, en myne Nakomelingen van de Vryheid berooven, die onze Voorvaderen boven alle Goederen geächt hebben? En liet noch, ter beschimpinge en verachtinge van gemelde Graaf, Goude Penningen slaan, waar op aan de eene zyde in 't Latyn, doch dus vertaalt, stond: SIKKE SJAARDEMA, LANDSHEER VAN FRIESLAND: en aan de andere zyde: LIBERTAS PRÆVALET AURO: dat in eene goede zin gezegt is: Liever Vry, als Ryk.

Waar-

Waarom hier na tusschen den gemelden Graaf en Friesen eenen Oorlog is ontstaan, waar in den eersten, overwonnen zynde, sneuvelde. Hega Holtwada schryft, dat dit voorgevalen is in den jaare 1255.

In den jaare 1242, was te Groningen een zamenzweeringe gemaakt door de Gelkingen, tegen de drie nagelaatene Zoonen van Egbert van Groenenberg. Zy vielen eerst op den Oudsten en sloegen hem dood; maar de andere twee gingen vlugten, verzamelde goede hulpe, en trokken op hunne Vyanden af. Doe wierd 'er een Burgerlyke Oorlog binnen de Stads Vesten gevoert; leggende een ieder op zyn hoede, om zyne Party afbreuk te doen; bedryvende groot geweld en bloedstortinge. Doch de meeste neêrlaagen vielen de Autheurs van dit werk te deel, die zelve veel Volk verlooren, en de Stad ook moesten ruimen. Hier op wierden hunne Huizen aangetast, beroofd, en verscheidene tot de grond toe geraseert, en in brand gestoken.

In den jaare 1246, is te Groningen de St. Nicolaas Kerk, nu der A, gebouwd; welke door Bisschop Otto van Utrecht in den jaare 1446, op 't verzoek der Ingeze-

te-

tenen van de Stad, tot een Parochiekerk is opgeregt.

't Zelve jaar, in November, was door zwaare Storm en Onweder een groote Watervloed over Friesland, en elders, waar door aan Menschen en Goederen veele schade geschiede.

In den jaare 1248, braken de Groninger onlusten wederom op, waar in, op den eersten November, Thetse door Rudolf van Pedesen wierd omgebragt.

Den 19de der zelve maand volgde hier op een droevige Watervloed, die zelve, behalven de Buitendyken, de Dyken van het Diep genaamt, welke nu aan de Eems een Zyl en Verlaat hebben, wegspoelde.

In 't begin van den jaare 1249, is wederom een Watervloed over deze Landen gegaan; wordende door een andere Vloed op den 12de van February gevolgt; en daar na met een zwaare Pestilentie en duuren tyd.

Evenwel was Groningen noch vol onlusten: want die van de Stad, doe zeer wreed zynde, hielden het Koren in deze bedroefde tyd op een zeer hoogen prys, en daar boven wierd het Vee, 't welk door de Landlieden ter Markt wierd gebragt, door

door eenige oproerige Geesten aangetast, en veele beschadigt.

Omtrent deze tyd is het Hof in 's Graavenhaage, benevens de groote Zaal aldaar, door Koning Willem de twede, en 21ste Graaf van Holland, gebouwd.

In den jaare 1250, was te Farmsum eenen Deken Sikke genaamt, welke de Ommelandsche gemoederen zeer ontrustede: hy maakte zelve een Verbond tusschen die van Hunsingo en Fivelingo; en dus met malkanderen te velde trekkende, wierpen zy het Slot Groenenberg omverre, en poogden Groningen ook te belegeren.

In dit en 't volgende jaar is Friesland wederom door twee Watervloeden overstroomt geworden; waar door veele duizenden van Menschen en Beesten verdronken.

In den jaare 1251, is Groningen door de Ommelanders belegert, en verscheidene maalen bestormt; doch, door de goede Bezettinge, wierden de Bespringers t'elkens afgewezen. Nochtans hebben die van binnen hun, na een beleg van vier weeken, met verdrag aan hunne Vyanden moeten overgeven.

Hier na wierd Groningen, door de Ballin-

lingen wederom verraſt, brengende in den eerſten aanval Hendrik Butel om 't leeven, en roofde doe veele Goederen van de Gelkingen.

Op dit gerucht trokken de Ommelander Bondgenooten wederom welgewapent voor de Stad, welke haar door Conraad, Hoofd der Ballingen, zonder hun geweld af te wagten, wierd overgegeven. Hier door raakte Conraad in gyzeling; maar kort daar na, door ſchoone beloften, ook wederom los; brengende, hoewel tegen zyn gemaakte verbond, een hoop Krygsvolk byeen, waar mede hy het Franciscaaner Klooſter verraſte, laatende het zelve voort van Volk en andere Noodwendigheden voorzien. Ook namen zy alle ſteene Huizen, die vaſt tegen hunne Vyanden waren, in, en deeden die van Proviand en Oorlogstuig voorzien.

De Wederparty vlugte tot de Kerken van St. Marten en St. Nicolaas; alwaar zy zo ſterk wierden bevogten, en in benaauwtheid gebragt, datze by de Landlieden om verdere hulpe riepen. Hier op quamen die van Fivelingo af, ontzettede hun, en taſtede der Vyanden Bezettinge zo ſterk aan, datze hun, na groote bloedſtortinge,

ge, tot overgeevinge dwongen, doch Conraad ontftreek hun en ging in 't heetfte van 't gevegt door.

In den jaare 1254, is Groningen weder door Conraad met verraszinge ingenomen. De Befpringers quamen heimelyk by nacht in de Stad, en op St. Martens Kerk, houdende hun tot den morgenftond verborgen: doe, de trappen afloopende, vielen zy hunne Partye op 't lyf, flaande 9 Mannen dood, en de andere falveerden zich, zo zy beft konden; daarop, alles wat 'er in de Kerk gevonden wierd, prys gemaakt, en daar van een gedeelte aan de gehuurde Soldaaten tot foldye gegeeven: waar door de Stad door plonderinge en oproer vervult wierd.

In den jaare 1255, is Hindeloopen, nu, na de brandftichtinge en uitplonderinge der Noordfche Volkeren, weder haaren wasdom bekomen hebbende, tot eene Stad geworden, en met Voorrechten en Privilegien begiftigt of voorzien.

In het zelve jaar, den 18de van January, is Willem de twede, Graave van Holland, omtrent Hoogwoud van de Boeren dood geflagen. Deze Graaf was van Alkmaar met een groote Krygsmacht uitgetrokken, voor

hebbende de Friesen, die tegens hem en zyn Voorzaaten altoos wederspannig hadden geweest, met de Wapenen te temmen, en onder zyn gehoorzaamheid te brengen. Maar de Graaf, door onvoorzigtigheid, te verre vooruit rydende, trapte het Paard door het Ys; waarop de Boeren, van achter de Struiken komende, hem dood sloegen.

In den jaare 1257, den 10de van October, is Friesland weder door een Watervloed overstroomt geworden; waar door de Dyk in Groningerland, by Zonda, daar de Rivier de Fivela met nieuw Werk bedykt was, omverre wierd geworpen, en voorts het Water over het Land stroomde.

In den jaare 1259, quam Hendrik, de achtste Bisschop van Utrecht, in Drenthwolde, nu 't Gôrecht, en vorderde groote Zommen Geld van de Inwoonders: doch wierd hem geweigert. Hierom deed hy de Drenthers aanstonds Wapenen, en de naaste Huizen van hunne Partyen in brand steeken. Daar tegen verzamelde de Drenthwolders hunne Macht ook byeen, en vielen aanstonds met een groote hevigheid op de Vyanden in; waar door zy in den eersten aanval 120 dood sloegen, veele quet-

quetsten, en eenige gevangkelyk met zich sleepten.

In den jaare 1262, wierd in Friesland gen Aardbeevinge gevoelt, welke Groningeen mede trof, inzonderheid het Klooster Wittewyrum, waar door den Toren instorte: hier op volgde eene Watervloed door de Dyken, met verbreeking van de Zyl Fismar, in den Oldambte.

In den jaare 1263, is de Kerk van het vermaarde Klooster St. Bernard, te Aduwerd, ten tyde van Gayke, de zevende Abt, op een zeer plechtige wyze Ingeweid, na dat 'er ruim 200 Monnikken 23 volle jaaren aan hadden gearbeid, om de Kerk op te bouwen, en het Werk voort te zetten.

In den jaare 1266, was de twede Marcellus Vloed, waar door Friesland wederom wierd bezogt: evenwel raakte Fivelingo, door de sterke Dyken, die de Monnikken van Wyrum met die van Zond, en hunne Nabuuren, daar 't voorige jaar tegen de Eems hadden gelegt, bevryd.

In den jaare 1268, wierd D'r Ylst, een kleene myl leggende van Sneek, en doe noch maar eene Buurt, mede met Stads Voorrechtbrieven of Privilegien voorzien.

Indien 'er een yle Stins geweeſt is, ſchynt het niet ongelooffelyk, dat het daar van haare naam ontleent heeft, volgens gebruikelyke verkortinge en zamentrekkinge der woorden.

In den jaare 1270, is te Bolswert het Broere Klooſter geſticht, waar toe het Houtwerk voor het grootſte gedeelte van de Kreil, by Staveren, wierd gehaalt. Gelyk ook te Staveren, Hindeloopen, en andere Plaatzen in de Zuidhoek, nu noch wel Hout, uit het gemelde Boſch gehouden, te zien is.

In den jaare 1272, is door geheel Friesland eene zwaare Sterfte onder het Vee geweeſt, als ook een groote Hongersnood onder de Menſchen.

In den jaare 1273, zyn door een Watervloed in Friesland wederom wel 2000 Menſchen verdronken.

In den jaare 1276, op goede Vrydag, beviel de Graavinne van Hennenberg te Loosduinen in het Kraambed van 365 Kinderen; wordende dezelve van haar Oom, Biſſchop Otto van Utrecht, in een Bekke gedoopt, de Knegtjes wierden Joannes, en de Meysjes Elizabeth genaamt. Doch ſtierven alle nevens de Moeder, en wier-

den

den te Loosduinen in 't Klooster begraven.

In den jaare 1277, den 25ste van December, en den 13de van January 1278, heeft dit Gewest door schrikkelyke Watervloeden veel geleden; want door dezelve verdronken 33 Dorpen en veele duizenden van Menschen en Beesten in den Dollaart; en doe is het begin gemaakt van dien grooten Inham, de Dollaart genaamt.

Omtrent den jaare 1280, na dat Friesland van de geduurige bespringingen der Graaven van Holland, en der Noormannen, hunnen hals nu vryer hadden, zyn de oude wrokken, die in 't offeren om den voorrang zo meenigmaalen ontstaan waren, weder opgeborsten, en de Stinsen, voorheenen tegen de uitlandsche Vyanden gemaakt, wieschen nu in getal en meenigte: en onder schyn van bescherminge tegen de stormende Watervloeden, wierden de Landeryen en Dorpen met hooge Wieren van aarde digt te zamen gestampt, daar gemelde Stinsen op gebouwd wierden. Waar uit eerst quaad nadenken, doe haat, nyd, en eindelyk openbaare vyandschappen en moorderyen onder de Edelen ontstonden: het Land wierd in tweën verdeelt; die van Oostergo gaven de andere den naam van

Schieringers, om dat hunne Landſtreek, in broekig en waterachtig Land beſtaande, en hun meeſte koſtwinning en handel in de Viſſcherye van Schiere Aal, alwaar 't alomme van krielden, beſtond of gelegen was. En zy zelve gaven hun den naam van Vetkoopers, om dat zy in hunne hooge Landen en grasryke Weiden zich met de Vetweijeryen en Landbezaaijingen meerendeels zich geneerden. Doch andere verhaalen, om andere inzichten. Van alle welke twiſten en oneenigheden, wy niet van voorneemen zyn alle voorvallen te melden, om redenen dat die voor het meeſte gedeelte tuſſchen byzondere Edelen zyn ontſtaan, en daarom voor geene algemeene Landtwiſten zyn te houden: maar wy hebben voorgenomen te melden, de grootſte Gevallen, en die voor algemeene Landtwiſten te houden zyn, en tot eene daadelyke tweeſpalt des Gemeenen Lands zyn uitgeborſten, waar van wy alleen de voornaamſte ontmoetingen, die Steden en Landen eenige merkelyke veranderinge aanbragten, hebben aangetekent. Van welke alles in het gemeen geweeten dient, dat aan beide zyden dikwyls Vredeverbonden gemaakt en verbrooken zyn, maar van

ons

ons niet alle aangeteekent, om dat wy kort willen zyn.

In den jaare 1287, waayde het zo eene geweldige Stormwind, dat alle de Dyken rondom Friesland doorbraaken, waar door Kerken en Huizen wegspoelden; van het Stedeke Gryn bleeven geen 10 Huizen staan; en het getal der verdronkene Menschen was wel 80000. By welke gelegentheid, Floris de vyfde, Graave van Holland, de macht der Friesen nu merkelyk verzwakt ziende, de Westvriesen met weinig moeite onder zyn gebied gebragt heeft; en een Kasteel te Medenblik, nevens noch drie andere, in 't gezigt der Oosterscbe Friesen, bouwden.

In den jaare 1292, nam Graaf Floris de Stad Staveren in, en begiftigde haar met verscheidene Voorrechten.

Omtrent deze tyd begon in Friesland de wortel van die alverdervende partyschap, Schieringers en Vetkoopers genaamt, aan te groeijen; zynde tot noch toe onder den Adel alleen beslooten; maar dat duurde niet lang, of de Gemeente wierd ook gedeelt en van een gescheurt. Ook begon men meer en meer Steenhuizen of Stinsen te bouwen, tot een toevlugt voor hun zelve, en afbreuk hunner Vyanden. Ge-

Gemelde Scheuringe is eerst onder den Adel op de Brasmaalen uitgebroeit, en kort daar na tot het Gemeen over gegaan. De Vetkoopers of Vetwyders waren de Hollanders toegedaan: en de Schieringers, veel geringer van staat, hielden zich aan het Groninger Verbond.

In den jaare 1293, heeft Sneek, nu dagelyks in goede Neeringe aanwasschende, mede Stads Voorrechten bekomen, tot groot nadeel van de nabuur Stad D'rYlst: maar in 't volgende jaar trof haar het onlukkige lot van brand, welke gemelde Stad tot op twee Huizen na geheel in den asch leide en verteerde.

In den jaare 1296, den 27ste van Juny, is Floris de vyfde, en 19de Graaf van Holland, door Gerrit van Velsen, Heer van Noordwyk, op een moorddaadige wyze omgebragt.

In den jaare 1299, namen de Friesen de drie nieuwsgebouwde Kasteelen der Hollanderen in, als mede ook Medenblik, nu reeds mede tot eene Stad geworden; en, na eenige stryden met de Graaven van Holland, moesten die Westvriesland weder verlaaten.

Omtrent den jaare 1303, verscheen in

de

de Lucht, boven Scharl en Warns, verſcheidene vertooningen van kryg en oorlog, met een yſſelyk geroep: Help! help! de Zon veranderde in bloed, en Regen van bloed viel op de aarde.

In den jaare 1305, verdroegen de Schieringers en Vetkoopers met malkanderen, om hunne twiſten, door een gevegt van twee Mannen uit hun, ten einde te brengen: dit werkſtellig gemaakt zynde, bleven de Vetkoopers Verwinnaars, en de Schieringers Verliezers.

In den jaare 1306, quamen de Noormannen met eenige Schepen in Friesland, om onder die Inlandſche Twiſten, eenen Roof uit het Land te haalen: doch REINER CANGA of CAMMINGA, dies tyds Landsheer zynde, heeft hun met zyn byhebbende Macht dapper afgeſlagen; en over de 900 Vyanden nedergemaakt hebbende, wierd hy zelve gequetſt, waar van hy ſtierf, tot groote droefheid zyner Landsgenooten.

Na hem volgde J. HESSEL MARTENA, hoewel tegen zyne zin, in het Landsheerlyke Gebied, om zyne uitmuntende vredelieventheid.

Omtrent dezen tyd heeft eenen Johan-

nes Flieterp, Secretaris van Martena, onverwagt de Beschryvinge van Okke Scharlensis te Staveren gevonden; en dezelve uit het Latyn vertaalt hebbende, met eenige van zyne eigene Aantekeningen, in het licht gegeeven.

In dezen tyd wierden de Hollanders, die met hulpe der Westvriesen, Friesland dachten te berooven, dapper afgekeert; het welk Enkhuizen door eene brand moest vergelden.

In den jaare 1313, is den Landsheer Martena overleden, hebbende het Land tegen de aanvallen der Vyanden dapper bevryd, en dezelve verscheidene maalen verjaagt. Om nu een nieuwen Landsheer te verkiezen, ontstond onder het Friesche Volk een zwaaren twist, den eenen begeerden die, en den anderen weêr een andere; maar alzo in dien tyd Stormwinden en Overstroomingen quamen, die wel 500 Menschen wegsleepten, Staartstarren gezien wierden, Bloedregen neder viel, en andere tekenen aan den Hemel vertoonden, zo quamenze daar door tot bedaaren. Ook ontstond 'er in dezen tyd een vreesselyke Hongersnood; waar uit droevige exempelen voortquamen: onder andere, een ze-

ke-

kere Vrouw, hebbende haar Goed by de Landtwiſten verteert, en te Sixbierum haar armoede verbergende, ſloot haar huis toe, en ſtierf alzo met haare Kinderen. En een weinige tyd hier na, heeſt een ongemeene Sterfte het derdedeel der Menſchen weggenoomen.

In den jaare 1318, quamen de Hollanders met eenig kleen Vaartuig te Makkum en Kornwert aan land, meenende, onder het gewoel van deze Inlandſche ſcheuringen, een goeden Buit weg te ſleepen: maar de Frieſen ſpoelden hunne voeten, en hebben door hulpe van die zelve Schepen Medenblik en Enkhuizen uitgeplondert.

In deze tyd was Staveren mede in het Verbond der Anſeeſteden.

En in deze tyd bevryden de Frieſen hun Land mede voor de aanvallen der Graave van Gelder; als mede voor die der Hollanders en Weſtvrieſen, nu wederom hunne Vyanden geworden.

In den jaare 1323, wierd van alle de Frieſen beraamt, voortaan hunne Generaale Rechts-Vergaderinge te Upſtalsboom, in Ooſtfriesland, te houden.

In den jaare 1324, in November, zyn door een groot tempeeſt van Donder en

Blix-

Blixem, en een Watervloed over Friesland en Holland gaande, veele Menschen en Beesten verdronken.

In den jaare 1326, of omtrent deze tyd, begon Appingadam al in Neeringe, Ambagten en Rykdom toe te neemen, zelfs Groningen gelyk te worden.

In den jaare 1327, een weinig na Kersmis, zyn de Privilegien en Keuren van Appingdam, door de Staaten van Fivelingo, in een zeer plechtige byeenkomst opgestelt en goedgekeurt. Ook zyn dezelve, weinig dagen daar na, op een algemeene Landdag, te Upstalsboom bevestigt, en met het Zegel (*) bekragtigt.

In den jaare 1328, was de toestand der Schieringers en Vetkoopers zo verre gekomen, dat de zwakste Party nu begon vreemde Soldaaten in dienst te neemen.

In den jaare 1332, zyn de Wetten gemaakt van de Waterloszinge by het Huis Groenenberg; waar uit eene Oorlog ontstond,

(*) *Dit Zegel der vrye Frieslanden verbeelt een geheel gewapent Man, houdende in zyn regterhand een Lans, en in de linkerhand een bloot Zwaard, dat na de schouder opgeheven word, en staande onder een Boom.*

ſtond; want de Frieſen van Humſterland, Vredewold, enz., hun t'zamen voegende tegen de Groningers, geſchiede het eerſte gevegt in Hunſingo, en de twede ſlag in Fivelingo, beide tot nadeel der Landlieden. Maar de derde treffinge was zwaarder, dan de twee eerſte, en viel de Groningers ten deel.

Daar na is het Huis Kortinge, by Selwert, zynde met eenige Drentſche Edelen bezet, door de Landlieden ſtormenderhand ingenomen, en de gantſche Bezettinge daar in doodgeſlagen. Voorts wierd Groningen ook door hun overweldigt, wordende veele Burgers in de eerſte furie gedood, en 60 der voornaamſte Autheurs van die onluſten opentlyk op de Markt, by de Pelſter-, Haddinge-, en Volkeringe Straat door 't zwaard onthoofd.

In den jaare 1334, in November, op St. Klements Dag, was'er een groot onweêr van Donder en Blixem; en zo een Watervloed, dat het Zeewater over de Dyken heen ſtroomde, waar door veele Menſchen in Friesland en elders verdronken.

In den jaare 1336, zyn te Bolswert 136 Huizen verbrand. Ook wierd Friesland in dit jaar wederom van een Watervloed aan-

aangetaſt, daar door veele Menſchen en Beeſten verdronken.

In den jaare 1342, was het Aduarder Klooſter zo machtig en weelig geworden, dat hun verboden wierd, meer Goederen en Landeryen aan te koopen.

In dit zelve jaar, den 25ſte van September, is Graaf Willem van Holland, zo 'er gezegt word, in Friesland gevallen met over de 100000 Mannen: maar wierden van de Frieſen zodanig gehavent, dat zy met achterlaatinge van 18000 Mannen, waar onder den Graave zelfs, en omtrent 200 Edelen, wederom moeſten aftrekken; zynde dit de grootſte Overwinninge die de Zeelandſche Frieſen ooit hebben bevogten. Want daar word gezegt, dat de Hollanders 10 Mannen tegen der Frieſen een ſterk waren geweeſt.

In den jaare 1346, waren die van Hunſingo met de Stad Hamburg in oorlog; doch de Hamburgers de Frieſche Koophandel niet kunnende miſſen, bragten door andere zo veel te weeg, dat de zaak door wederzyds Gezanten is bygelegt geworden.

In den jaare 1350, was 'er zulk eene vergiftige Peſt in en omtrent Friesland, dat

dat de Menſchen al gaande en ſtaande dood nedervielen; blyvende van 1000 naauwelyks 10 in 't leeven. ô Yſſelyk verhaal!

In den jaare 1361, Is te Groningen een Generaale Vergadering gehouden van alle Magiſtraatsperzoonen van 't geheele vrye Friesland, tot conſervatie van haare ruſt en vrede.

In den jaare 1364, heeft Hertog Aalbregt van Beyeren, Graave van Holland, het Eiland Ter Schelling in brand geſtoken; doch niet zonder weêrzyds bloedſtortingen; want het in dien tyd onder Friesland behoorden.

In den jaare 1368, den vierden van September, is Groningen door alle Regeerende, en daar toe gerechtigde Perzoonen, tuſſchen de Eems en Lauwers, gerechtigt tot de Stoel der gemeene Vergaderingen; 't welke zy voorheen maar na gewoonte hadde geweeſt.

In den jaare 1379, is Koeverden door de Ruſtringen en Ooſtringen, met Sibet, en meer andere Hovelingen, ingenomen.

In den jaare 1387, zyn in Friesland door een Watervloed wederom veele Menſchen en Beeſten verdronken.

In den jaare 1388, heeft Folkmer Allena

na het Steedje Aurik, in Ooftfriesland, ingenomen, en het Slot zeer hevig laaten beschieten. Okko was Bevelhebber daar binnen, die, na ftilftand van wapenen verkreegen te hebben, na beneden in de Stad ging, om over Verdrag te handelen; maar het zelve niet getroffen wordende, wierd Okko door zyne trouwlooze Vyanden op den 26ste van July doorftoken; ftervende alzo den eerften Ridder in Ooftfriesland, Okko, Heer van Broekmerland.

In den jaare 1392, is Leeuwarden, door 't aangroeyen der Inlandsche oneenigheden, heimelyk aan de noordzyde in brand geftooken; waar door 't Prediker Klooster en Kerk verteerden.

Hier na quamen de Hollanders met een machtig Leger in Friesland vallen, tot omtrent Schooterzyl: alwaar zy door de Friesen wierden tegen geftaan, vegtende aan weêrkanten zeer fcherp, tot beider groot verlies; want de Hollanders de overwinning hebbende, verlooren nochtans 1300 Mannen zo aan dooden als gevangenen; en de Friesen daarentegen 600 Mannen.

In den jaare 1397, was YV JUWINGA Landsheer, die van zommige ook genoemt word JU JONGAMA. In dien tyd quam

quam Albrecht van Beyeren met eene Macht van 180000 Mannen in de Kuinre, dies tyds een Graafſchap, om Friesland te overweldigen. En Juwinga, de Frieſen tegen hem niet kunnende afraaden, om geen ſlag met hun te waagen, kreegen zy by Schooterzyl de nederlaag, en verlooren omtrent 500 Mannen, als mede den Landsheer zelve. Daar na trok Albrecht na de Lauwers; daar de Frieſen hem tegenſtonden. Ondertuſſchen verteerde de Schieringers en Vetkoopers malkander zodanig, door hunne oneenigheden, dat de Vetkoopers te raade wierden, voor hunne zyde het Land aan Albrecht op te draagen; en de Stad Staveren wierd hem ingeruimt. Doch van de Schieringers tegengeſtaan zynde, vertrok hy van de Lauwers, door geheel Ooſtergo en Weſtergo.

In den jaare 1398, nam Albrecht Dokkum in, en deê de voornaamſte der Schieringers na Groningen vlugten; alwaar dezelve door eenen Koppen Jarges van Staveren geſtyft zynde, benevens de Groningers, den Hertog weder tegen trokken, onder het geleide van Sikke Deekema, Gaale Hanja, en Ode Botnia.

In dit zelve jaar, hebben eenige Om-

 me-

melander Heeren, de Ommelanden heimelyk aan den Graaf van Holland opgedraagen. Maar doe de andere Heeren zulks gewaar wierden, en buiten weeten, hun tegens Recht en Privilegien overgelevert te zien aan hunne Vyanden, beraamden daar op het jok af te schudden. Eppo Nittersum, zynde een Patroon der Schieringers, maakte hier aanstonts een begin van, neemende den Tooren of Vastigheid tusschen ten Post en Mude in, en sloeg het daar binnenleggende Guarnisoen, uit Hollanders bestaande, altemaal dood, of deeden hun in de Damstervaart verdrinken. Ondertusschen wierd Groningen ook van den Graaf van Holland verzogt, hem voor haren Heere te neemen; doch te vergeefs.

In den jaare 1399, namen zy Dokkum, Cammingaburg, en het Slot ter Luine, gelegen tusschen Kollumer en Oudwoudumerzyl, weder van den Hertog, en noodzaakte hem weder uit Friesland te vlugten; alleen noch behoudende de Stad Staveren. Van waar Brederode, meenende de Schans te Molkwerren, dat Winsemius ook Molkenhuizen noemt, in te neemen, doch mislukte: maar wierd van de Friesen geslagen, en hy zelve gevangen genomen.

Doch

Doch weinig tyd hier na is de Vrede gesflooten in den Briel, tusſchen Johan van Beyeren, Graaf van Holland, de Frieſen, en de Stad Groningen en Ommelanden. Waar op den Graaf door de Groningers met 50 vette Oſſen wierd vereert.

De Frieſen dus hunne Vryheid weder bevogten en gewonnen hebbende, zyn de drie voornoemde Edelen, den eene na den anderen, tot Landsheeren verkooren; doch den eenen het op den anderen ſchuivende, hebben zy 't alle geweigert.

In den jaare 1400, verzogten de Vetkoopers of Ballingen by den Biſſchop van Utrecht, Frederik van Blankenheim, zyne hulpe, geevende hem een goede zomme Geld, mits dat hy hun by de Groningers in voorige Charges en Goederen zoude herſtellen. Waar op den Biſſchop Brieven en Gezanten aan de Groningers afzond; hun zelfs ook gebiedende, de Wapenen neêr te leggen: doch alles te vergeefs. Want die van Groningen en hun Bondgenooten zeer moedig zynde, hebben ondertuſſchen onder het beleid van den Burgermeeſter Albert Wigbolts, Aapke Onſtema's Huis, te Sauwert, met veel moeite ingenomen. Dit Huis was zeer

 ſterk,

ſterk, hebbende Muuren van 12 voeten dikte, met een wyde Gragt om dezelve, en om welke noch een andere Gragt heene ging, bevattende 5 ſteene Torens.

Dit gerucht deed den Biſſchop met zyn Krygsmacht afkomen, doende de Stad Groningen op St. Jacobs Dag aan de zuidzyde berennen: waar op veele Schermutſelingen volgden. Doch, na drie weeken belegs, heeft den Biſſchop de Stad wederom moeten verlaaten, zich te vreden houdende alleen een Blokhuis te Blankeweer met Volk wel te bezetten.

Omtrent deze tyd hebben de Groningers het Stapelrecht bekomen.

In den jaare 1401 kogten de Groningers van den Biſſchop van Munſter zyne vriendſchap voor 2000 Guldens; mits dat hy zich by den Utrechtſche Biſſchop niet zou voegen. Hier op trokken de Groningers met groote moed in de Ommelanden, werpende veele ſteene Huizen omverre, als van Snelgers Huizen in den Dam; van daar na Ripperda's Huis te Farmſum, maar met zo een goeden uitſlag niet als by de eerſte; want Ripperda, 400 Zeeroovers tot Bezetting gekregen hebbende, vielen op hun uit, en ſloegen veele van de Groningers dood.

dood. Waarom de Groningers aftrokken; doch maakten hunne Krygsgereetſchappen wederom in den Dam gereed, waar mede zy, na drie dagen toevens, weder derwaarts trokken; vallende doe met zo eene verwoedheid op het gemelde Huis en hunne Vyanden aan, datze in 't kort Overwinnaars wierden, en alles aan ſtukken hakten, of in 't water deeden verdrinken die 'er op waren. Daar na trokken de Bondgenooten na Termunten, en haalden het Huis van Menno Houwerda omverre; als ook daar na Gockinga's Huis, te Broeke.

In den jaare 1404, zyn SIOERD WIARDA en HARING HARINXMA, by gemeenen raade, tot Landsheeren verkooren; hebbende de eerſte zyn opzicht in Ooſtergo, en de andere in Weſtergo. In deze tyd zyn nochmaals eenige Frieſche Edellieden na het Joodſche Land vertrokken, om hunne krygsluſt oeffening te geeven.

In den jaare 1405, den eerſten van October, is de Vrede tuſſchen den Biſſchop van Utrecht en de Stad Groningen geſlooten; waar door weêrzyds Gevangenen zouden los gelaaten, en de Ballingen in hunne voorige Goederen herſtelt worden.

In den jaare 1408, is Darrelt, in Ooſtfriesland, door de Hollanders ingenomen, en daar na getracht vaſt te maaken: doch Jonker Keno, van Broekmerland, heeft hun voorneemen verydelt, en ter Plaatze uit gejaagt.

In den jaare 1409, heeft Jonker Keno Folkmer Allena's Huis te Ooſterhuizen, in Ooſtfriesland, ingenomen, neemende zyne Zuſters Zoonen gevangen, en wierp ze te Aurik in een vuile Gevangkeniſſe; alwaar zy, door toedoen van zyne Moeder, van honger en vuiligheid zyn geſtorven.

In den jaare 1412, waren de Partyſchappen in Friesland tuſſchen de Schieringers en Vetkoopers ſchrikkelyk woedende: want de Vetkoopers, hebbende in eene Vergadering voorgedraagen, om de Schieringers ten eenemaal uit te roeijen, zonder zelve de Kinderen in de wieg te ſpaaren. Hier om wierden de gemoederen der Schieringers noch meer ontſteeken; en daar zy hunne Vyanden maar beſpringen konden, ſloegen ze die dood.

In den jaare 1413, is de Stad Embden door Jonker Keno van Broekmerland ingenomen: waarom Prooſt Hiske, aldaar Heer

Heer zynde, na Groningen de vlugt nam.

Door deze overkomst van Prooft Hiske, begon Groningen ook verdeelt te worden, door die alverderfvende partyschappen van de Schieringers en Vetkoopers. Die van Rengers, Huginge, Clant, Clinge, en Brugge, neigden na de Vetkoopers, als zynde de Hollanders toegedaan: de andere waren meest alle in 't openbaar Schieringers; hun Opperhoofd was Koppen Jarges, houdende hun aan 't Groninger Verbond.

Deze Scheuringe veroorzaakte een groote bloedstortinge; want de Schieringers wilden den gevlugte Prooft Hiske (*) helpen, tegen zyn Vyand Jonker Keno; en de Vetkoopers daar en tegen niet. Hier op stonden de Schieringers, als de sterkste Party zynde, den 23ste van October uit haat op, en vielen op het Raadhuis aan, als

(*) *Deze Prooft Hiske had eene Dochter, genaamt Reinske, welke met Hayo te Westerwolde trouwde; en naderhand uit haare eigene Goederen de Groote Kerk met vier Torens te Midwolde, in den Oldambte, heeft laaten bouwen; zynde de zelve die voor eenige jaaren is afgesleeten geworden.*

als de Raad vergadert was: zy doorstaken aanstonds den Burgermeester Jan Rengers, en Albert Barelts, en Johan Hekman veele wonden toegebragt hebbende, wierpenze ter vensteren uit op de Markt. Voorts bragten zy Hendrik Ottesz. Clant mede om 't leeven, als ook Allard Clant, daar hy aan tafel zat te eeten. Vervolgens deeden zy van den Raad besluiten, dat alle de geene die van de Vetkoopers Partye was, zich zonder eenig ophouden, uit de Stad en de Ommelanden zouden vertrekken.

In den jaare 1414, hebben de Friesen van Westergo de Stad Staveren overrompelt; waar door Friesland geheel van het Hollandsche jok wierd vry gemaakt. Ook waren de Schieringers, onder Koppen Jarges, in Groningerland op hun hoede: want de Ballingen, hunne toevlugt by Jonker Keno genomen hebbende, deeden derhalven alle de Aankomsten aan de Eems met Krygsvolk bezetten: ook liet Jarges het Goud en Zilver uit de Kerken in Fivelingo neemen, waar van te Kampen Geld wierd geslagen; dat naderhand Koppens Guldens genaamt wierd. Daar op nam de Landbederving een begin, steckende twee Sluizen te Reiderland in brand, en op ver-

schei-

ſcheidene plaatzen de Dyken door. Jonker Keno deed het zelve aan de Groninger kant, doorſteekende mede op verſcheidene plaatzen de Dyken: moetende alzo het gemeene Volk de dolle razernye der Grooten ontgelden.

In den jaare 1415, hebben de Ballingen of Vetkoopers hunne Macht, benevens hunne Vrienden, en die 't met hun hielden, te Eelde, in 't Drenth, byeen vergadert, waar mede zy op den 13de van September, des avonds, den Dyk langs, ſtilletjes voor Groningen trekkende, en voort over de Stads Muur klimmende, hieuwen zy de Sloten van de Aa Poort af, en namen dus de Stad, na veel bloed vergooten te hebben, in; hier op ſtakenze aanſtonds drie Huizen in de brand, ten teken voor Jonker Keno; welke met een Vloot Schepen voor Delfzyl leggende, ten eerſten met zyn Krygsvolk na de Stad afquam, en herſtelde de Ballingen aanſtonds in hunne voorige Bedieningen en Goederen. Daar na trok Jonker Keno met zyn Volk door de Ommelanden, en deed verſcheidene van der Vyanden Heerenhuizen omverre werpen.

In den jaare 1416, hebben de Groningers

gers, met die van Hunsingo en Fivelingo, hunne oude Verbonden wederom vernieuwt, na dat Jonker Keno vertrokken was; waar in alle Vyandschappen en Misdaaden vergeeven wierden.

Ook heeft Prooft Hiske, met hulpe zyner Vrienden, de Stad Embden wederom overweldigt en onder zyn Gebied gebragt.

In den jaare 1417, zyn de Vetkoopers door de Schieringers uit de Westerlauwers gejaagt. Maar Jonker Keno zulks berigt zynde, trok hun op den 10de van Juny by Noordhorm tegen; alwaar zeer hevig gevogten wordende, de Schieringers 500 Dooden en 400 Gevangenen lieten zitten. Korts hierna is Jonker Keno ziek geworden, en op 't Huis te Oldenburg overleden.

In den jaare 1418, heeft Fokko te Lier Dokkum ingenomen, geplondert en in brand gestoken; de Bolwerken in de Gragt geworpen, en alle de Huizen en Stinsen der Schieringers geraseert, als mede ook het Huis van A. Kamstra, bezuiden Dokkum: het Blokhuis by Esumerzyl wierd stormenderhand ingenomen, waar in vier Mannen door den eersten aanval wierden gedood, en de rest der Bezettinge, zynde Zeeroovers, door Beuls handen de kop afge-

geslagen. Doch in het volgende jaar quamen de Schieringers, onder 't geleide van Sikke Sjaardema, en wierden daar weder meester van.

Des Okke van Broek, de zyde der Vetkoopers versterkende, quam met een hoop Volk uit Embderland, dat hy tusschen Staveren en Hindeloopen aan land zettede, en met Sjaardema in een hevig gevegt raakten; waar in 300 Schieringers verslagen, en 200 gevangen wierden; de overgeblevene vlugten na Slooten, dat zy in allè spoed met eene Wal versterkten of omtrokken: en wierden van hunne Vyanden belegert: doch door hulp der Graave van Holland weder ontzet.

In den jaare 1419, hebben de Groningers den Bisschop van Utrecht, Frederik van Blankenheim, voor hunnen Beschermheer aangenomen, wordende hy in 't begin van Juny gehuldigt, en de Handvest op den 11de dito getekent.

In den jaare 1420, liet Sjaardema, door des Graaven Volk, Makkum met een Bolwerk omringen. Maar zy, door eene listige Brief van Tjeerd Ailua, Vetkooper te Witmarsum, wierden daar uitgelokt: en is doe die Wal weder geslegt. Ook trof men

men een Veldslag by Hindeloopen, daar wel 200 Mannen wierden verslagen en verdronken, en noch zo veel gevangen.

Den 30ste van April, in dat zelve jaar, is Bolswert door de Schieringers ingenomen, wordende aldaar eenen Jan Tjalling, Hoveling, met noch eenige Vetkoopers door de kling gejaagt, om dat zy voorheene eene van Koppen Jarges Volk hadden doodgeslagen.

Daar na hebben de Vetkoopers, onder het Commando van Fokko te Lier, op den 12de van May, de Schieringers by Catse geslagen; die daar 300 Dooden en 200 Gevangenen verlooren.

Den 26ste van September wonnen de Vetkoopers Staveren, alwaar Koppen Jarges, zeer dapper vegtende, het leeven verloor. Omtrent deze tyd ontstond te Staveren een groote Brand, waar door in 't kort 500 Huizen verteerden.

In den jaare 1421, wierd Leeuwarden door de Vetkoopers vermeestert, en de Hollanders uit de Lemmer verdreven; daar hun sterk Blokhuis wierd omverre geworpen en geslegt.

In 't zelve jaar, den 19de van November, is in Friesland, Holland, en elders, een

een ſchrikkelyke Watervloed geweeſt, waar door de Dyken wierden gebroken, veele duizenden van Menſchen en Beeſten opgeſlokt, en tuſſchen Dordrecht en Geertruidenberg 72 Dorpen zyn vergaan.

In den jaare 1422, in February, wierd 'er weder een verdrag van Vrede gemaakt tuſſchen de Schieringers en Vetkoopers. Waar op Dokkumerwal, en het Slot op Eſumerzyl geſlegt wierden. Echter bleef by zommige noch de twiſtgierigheid, waar door de zorg voor de Dyken verwaarlooſt wordende, het Water zodanig inſpoelde, dat het Land drie jaaren lang tot aan Drenth en Stellingwerf met het zelve bezet bleef leggen.

In dit zelve jaar hebben de Groningers de Stad Slooten belegert; doch vrugteloos: want op St. Benedictus Dag hebben de Hollanders de Stad ontzet, en de Belegeraars geſlagen.

In den jaare 1424, was geheel Weſtergo in onruſt, door de partyſchappen van de Geſlachten Bonnema en Gerkema. De Stints van Gerkema wierd overweldigt, en zelve met de Vader daar in verbrand. Doch twee jaaren daar na wierd Fokko Bonnema ook verſlagen.

In

In den jaare 1426, in September, geschiede het bloedige gevegt van Fokko Ukens, Hoveling te Leer, tegen Nicolaas, Graaf van Oldenburg, en den Aardsbisschop van Breemen, by Deteren: alwaar Fokko, Overwinnaar wezende, van de Vyanden 5000 Mannen doodsloeg, en 300 Gevangenen bequam; waar onder veele Heeren van grooten rang.

In den jaare 1427, den 28ste van October, was 'er wederom een zwaare stryd van Fokko Ukens, tegen Jonker Okko van Broekmerland, tusschen Veenhuizen en Opgant; daar geschiede een groote bloedstortinge; want Fokko wel de overhand hebbende, verloor nochtans 4000 Mannen; doch Okko verloor van zyne kant noch meer, en viel zelve in des Vyands handen; alwaar hy, na zes jaaren in de Gevangenisse gezeten te hebben, is komen te sterven.

In dit zelve jaar deed den Gelderschen Hertog, met een groote Krygsmacht, een inval in 't Landschap Drenth, steekende verscheide Dorpen en Buurschappen in brand; vernielden het Koren; roovende en plunderde alle de beste Goederen, en dezelve met hem na Gelderland sleepende.

In

In den jaare 1428, ſloeg Fokko Ukens de Slag by Oterdum, tegen de Groningers; alwaar Fokko, wederom Overwinnaar zynde, van de Vyanden 500 Mannen doode, en veele gevangen nam, waar onder een Burgermeeſter van Groningen.

In den jaare 1429, was Groningen en Hamburg wederom in Oorlog; want weêrzyds Schepen ter Zee waren met elkanderen geduurig in actie. In dezen tyd is overleden Prooſt Hiske van Embden.

In den jaare 1430, zag men noch, by een laage ty, de Kapel en Ringmuur van 't Kerkhof van Odulfs Klooſter, by Staveren, in de Zee.

In den jaare 1431, hebben de Hamburgers, met een Vloot Schepen voor Embden leggende, den Droſt Imelo Abdema, zynde den Zoon van Prooſt Hiske, boven gemeld, onder ſchyn van vriendſchap, op een Gaſtmaal genodigt; 't welke zy tot dien einde op een van de Schepen hadden toegericht: maar den Droſt aldaar gekomen zynde, en een buitengewoon glaasje Wyn gedronken hebbende, ſtaken zy ondertuſſchen in Zee, en voerden hem alzo over na Hamburg; alwaar hy in groote elende 24 jaaren lang gevangen heeft ge-

ze-

zeten: en de andere Schepen zettede zich voor Embden, die de Stad met geweld en dreigementen tot de overgave dwongen.

In den jaare 1434, was Groningen met de Hamburgers noch in oorlog; by deze gelegentheid wierd Willem Wicheringe, Olderman of Hoofdman der Gilden, thans Olderman van 't Gildrecht genaamt in Groningen, willende het Stapelrecht voor de Stad verdedigen, in een Oploop van de Landslieden te Farmſum doodgeſlagen. Hier op wierd door de Heeren van de Stad vergoedinge dier doodſlag geeiſcht: doch wierd door Hayo Ripperda, Heer van Farmſum, geweigert, en begeerde den ſchuldige van het gedaane feyt niet over te leveren. Hier door ontſtond een groote tweeſpalt onder den Adel; want de Groningers eindelyk de Wapenen aangordende, wilden Ripperda tot vergoedinge dwingen: doch hy zulks niet afwagtende, bood zich aan tot verdrag; 't welk op den 27ſte van July deszelven jaars wierd getroffen.

In den jaare 1435 overleed den dapperen Fokko Ukens, Hoveling te Leer, op het Huis te Dykhuizen, by Appingadam, wordende in het Klooſter aldaar begraven.

In

In den jaare 1437, hebben de Hamburgers en Embders der Hovelingen Huizen in Oostfriesland om verre geworpen en geraseert, als te Oosterhuizen, Hinta, Grimmersum, Groothuizen, enz., om datze tot geene toevlugt voor de Vyanden zouden wezen.

Ook was in dezen tyd eene Watervloed over deze Landen, waar door groote schade aan Menschen en Beesten geschiede; als mede eene Pestilentie, daar veele duizende menschen door stierven

In den jaare 1438, in Augusty, zonden de Groningers by nacht een Schip met Volk na Termunten, en verrasten aldaar het Kasteel. Zy joegen alle de Hamburgers daar uit, en stelden 'er wederom tot Commandant Lodewyk Hoornken. Daar na namen zy het Huis van Eppo Gockinga, te Broeke, in; als mede de sterke Toren te Bellingewolde, die zy ter neêr wierpen.

In den jaare 1443, is het Stadhuis te Groningen gebouwt.

Ter dezer tyd was Friesland wederom in groote onlusten; want die van Ripperda en Heemstra bedreven groote geweldenaaryen van moorden en branden tegens elkander.

In den jaare 1444, is overleden den Heer Eppo Gockinga; waar door het geheele Oldambt, volgens accoord en der Oldambsteren toeſtemminge, onder des Stads Jurisdictie is geraakt; wordende voorts door de Magiſtraat van Groningen een Droſt geſtelt, om de zaaken uit hunne Naam aldaar waar te neemen.

In den jaare 1446, hebben die van Sjaardema, als hun Huis, aan 't ooſten van Franeker, bouwvallig begon te worden, een nieuw Huis of Slot aan 't weſtereind van de Stad gebouwd, op een plaats genaamt Kaale Hei, alwaar 't noch ten huidigen dage ſtaat.

In dit zelve jaar, na dat het vuur der Schieringers en Vetkoopers weêr ontſtooken was, hebben de Vetkoopers de Kerk en Toren te Workum tegen de Schieringers verſterkt. Doch deze laatſte hebben hunne Vyanden aanſtonts belegert; en de Overſte Ketelhoet, die afgekomen was om de Belegerde te ontzetten, geſlagen; alwaar Ketelhoet zelve, en veele Gemeene zyn gedood en gevangen genomen.

In den jaare 1448, even na St. Jan, is in Appingadam tuſſchen de Steden Hamburg en Groningen de Vrede geſlooten, waar

waar in alles wierd bygelegt, en den vryen Handel open gemaakt.

In den jaare 1453, is den Utrechtsche Bisschop, Roelof van Diepholt, door de Groningers voor hunnen Beschermheer aangenomen en gehuldigt.

Ook heeft Jonker Ulrich in deze tyd, na dat hy van de Prelaaten, Hovelingen, enz., tot een Heere van Oostfriesland was aangenomen, de Stad Embden met deszelfs Burgt, als ook de Burgt te Leeroort, van de Hamburgers gekogt voor 10000 Mark.

Omtrent dit jaar, heeft Philip de Goede, Hertog van Bourgondien, en Graaf van Holland, eerst door veele laagen, en daar na door dreigementen, Friesland getracht te overmeesteren. Doch de Friesen hier tegen, maakten gezamentlyk eene onderlinge Verbintenisse, om hem met een gemeene Macht tegen te gaan.

In den jaare 1454, was te Groningen onder de Burgerye een groote onlust, ter oorzaake van eene zekere Resolutie, by de Raad genomen, dat geen Inwoonder van de Stad de Waaren, welke van de Landlieden ter Markt wierden gebragt, zoude mogen koopen; maar dat deze door Op-

koopers, van den Raad daar toe gestelt, alleen zouden mogen worden opgekogt, en dus verder aan de Ingezetenen uitgesleten worden. Maar eenen Warner Smith, Raadsheer der Stad, stelde zich hier tegen, willende zelfs zyn gryze Kop daar by opzetten, om de Burgers van die last te bevryden. Hy ging derhalven van het Raadhuis, en maakte zulks aan de Bouwmeesters en Gildens bekent. Den Raad dit vernomen hebbende, zyn aanstonts met 24 Mannen vergadert; welke besloten, dezen Raadsheer Warner Smith om 't leeven te laaten brengen. Weinig dagen hier na vergaderde de Raad weder, en deeden den Raadsheer Smith door een Stads Dienaar ontbieden: doch hy merkten het quaad; geevende daarom hier van aanstonds kennisse aan de Bouwmeesters en Gildens; en hun gebiedende, naauwe wacht te houden voor het Raadhuis. Hier op ging Smith met een groote vrymoedigheid na boven: maar den Beul aan de Deur vindende, trad hy in de Raadkamer, zeggende: Wat, wilt gy uw Gebod met Bloed schryven, door de handen van een Beul? Onderwyl zagen eenige Heeren uit de Vensteren, en vernamen dat de geheele Markt

vol

vol gewapende en oproerige Menſchen ſtond; derhalven wierden zy met de uitterſte verbaaſtheid aangedaan, en veranderde ganſch van reſolutie: want den Raadsheer Smith wierd daar op niet alleen vry verklaart, maar zelfs de genomene Reſolutie ook wederom ingetrokken: waarom het Gepeupel weêr vertrok.

In den jaare 1455, is het Verbond tusſchen de Stad Groningen en de Ommelanden voor den tyd van 10 jaaren vernieuwt. Waar op St. Martens Toren is gefondeert, en na vyf jaaren voltrokken.

In den jaare 1456, verſcheen over Friesland eene yſſelyke Staartſtar; waar op, eenige jaaren na malkanderen, een groote duurte omtrent de Leevensmiddelen is gevolgt. Omtrent deze tyd zoude, door de dapperheid der Frieſen, die doorgaans de H. Kryg volgde, om de Inlandſche oneenigheden te myden, wel 30000 Turken ter neder gemaakt zyn, in de groote Overwinningen die de Hongaaren bevogten.

In deze tyd deed Tanne Kankena eene inval in Ooſtringen, neemende Jeveren in; en voerde daar na 300 Menſchen gevangkelyk, als mede 3000 ſtuks Vee, na Hargelingeland.

Omtrent den jaare 1457, is Snoek byna geheel afgebrand, blyvende den Dyk en 't nieuw Zand maar alleen over. Doch veele tyd daar na weder opgebouwd.

Niet lang daar na wierd Slooten mede byna geheel door 't vuur verteert; zynde in den brand gestooken uit twistende eergierigheid van eenige Edelen.

In den jaare 1459, hebben de Groningers hunne Stad met nieuwe Wallen, Graggten en Poorten versterkt. Ook hebben zy David van Bourgondien, Bisschop van Utrecht, voor hunne Beschermheer aangenomen en gehuldigt.

In den jaare 1461, is Harlingen mede door den brand geheel vernielt.

In den jaare 1462, in October, sloegen de Vetkoopers tegen de Schieringers by Aalsum; waar in de laatste verscheidene Grooten, en omtrent 250 Gemeenen verlooren.

In den jaare 1465, is de Zyl of Sluis van Offingawier door storm en onweder weggescheurt; welke opening weder gestopt wierd door een stuk Land, leggende Buitendyks, en afgescheurt zynde, daar weder in dreef, terwyl het door eenige Varkens en Schaapen beweid wierd.

In

In den jaare 1470, heeft Karel de Stoute de Friesen wederom getracht onder 't Huis van Bourgondien te brengen, op gelyke wyze als zynen Vader Philip, daar wy boven van gemeld hebben. Doch de Friesen vonden zich geraaden nochmaals hunne Vryheid te verdedigen. Omtrent dezen tyd, wierden tusschen Heemelum en Koudum, drie Mannen en twee Vrouwen door den Donder doodgeslagen, zonder dat elders van eenige verdere schade gehoort wierd. En op Ameland quam een Walvis, 83 voeten lang, aandryven.

In den jaare 1471, hebben de Groningers, na dat den Hertog van Beyeren hun den Oorlog hadde aangekondigt, hunne Stad zeer vast gemaakt; maakende eene aarde Wal buiten de Gragt, aan de zuidkant, met zes steene Torens: ook een Steenhuis aan de inloopinge van de Hunse en Aa: als mede de Heere en daar na de Ooster Poort; en hebbende de Stad tegenwoordig acht Poorten, daarze bevoorens 'er maar zes had gehad.

Omtrent deze tyd leefde den vermaarden en Hooggeleerden Jongeling Andreas Canter, van Groningen, welke 10 jaaren oud zynde, by den Keizer Frederik de derde

ten Hove ontboden wierd, om zyne groote Geleertheid.

In den jaare 1472, wierd door Jonker Onno van Ewſum een zeer zwaare Toren te Middelſtum gebouwd, dat geheel ſtrydig tegen de gemaakte Verbonden was. De Groningers namen het daarom ook zeer qualyk; zendende eenige Gecommitteerden derwaarts, om het Werk te bezigtigen. Hy quam ondertuſſchen zelve te Groningen, en betuigde niets quaads tegen de Stad in den zin te hebben; maar dat hy alleen een ſchuilplaats tegen zyne Vyanden zogt. Echter wierd hem door den Raad geordonneert, dat de zwaarte der Muuren van 6 tot 3 voeten moeſten vermindert worden, volgens hun gemaakt Verbond. Doch Jonker Onno voer evenwel met het Werk voort: en om andere zwaarigheden, dachten de Heeren van de Raad niet meer aan hem.

In den jaare 1474, deed eene Watervloed, over Friesland gaande, veel ſchade aan Menſchen en Beeſten.

In den jaare 1477, den 17de van September, was 'er de Cosmus en Damianus Vloed: waar door in Friesland en elders zwaare ſchade geſchiede. By 't Klooſter

te

te Lidlum wierd een Zeekalf gevangen; en in de Gragt van Bolswert wierden mede twee zeldzaame Visschen gevangen, schynende de eene vleugelen te hebben, en de andere een Zeehond te zyn.

In den jaare 1478, hebben de Groningers het Slot te Wedde, van Hayo, te Westerwolde, ingenomen en geslegt; maakende aanstonds op een andere plaats een nieuw Slot, en noemde het zelve Pekel a Burg, of Pekelburg; alwaar de Groningers een Kastelein op stelden, welke over Westerwold en het deel van den Oldambt, aan de eene zyde van den Dollaart, zoude richten.

In den jaare 1480, is binnen Bolswert een Kind met twee hoofden gebooren. En te Leeuwarden zyn in deze tyd de eerste Gildens ingestelt.

In den jaare 1481, quamen de Keizerlyke Gezanten Steenbergen en Loo te Groningen, en presenteerden hunne Brieven aan den Raad en de Gemeente, waar in den Keizer, de Burgermeesteren en Raaden in Groningen, het Protestaatschap van Wester-Lauwers eeuwig en erffelyk gaf, zonder te mogen beroepen worden, enz.; als mede met de Ridderlyke Ordre wierden

begiftigt, zo wel de toekómende als tegenwoordige Burgermeesteren en Raadsheeren dezer Stad. Ook gaf hy hun het Recht, om Goude en Zilvere Munt te slaan. Doch het accoord wierd niet getroffen: waar van de voornaamste oorzaak was, zo men zegt, om dat den Keizer een jaarlyksche Tribuit van 10000 Rhynsche Goudguldens eischte, te betaalen uit de Inkomsten van Friesland over de Lauwers: 't welk alhier te zwaar wierd geacht.

In den jaare 1482, wierd het groote en vermaarde laatste Verbond tusschen de Stad Groningen en Ommelanden voor den tyd van 40 jaaren gemaakt. Waar na Stad en Lande heeft gefloreert, en in Rykdommen toegenomen. Waar op voorts de hooge en zwaare St. Martens Toren is voltrokken.

In den jaare 1486, in October, overleed te Heidelberg den Hooggeleerden en beroemden Rudolf Agricola; hy was te Baflo, in Groningerland, gebooren; en zeer geleerd in de Hebreeuwsche, Grieksche en Latynsche Taalen; ook was hy een groot Musicus, hebbende het groote en deftige Orgel in St. Martens Kerk te Groningen eerst nieuws gemaakt.

In

In den jaare 1487, is de Stad Leeuwarden door de Schieringers gewapenderhand ingenomen.

Ook hebben de Groningers een rykgeladen Hollands Schip, 't welk de Oostfriesen genomen hadden, hun op de Watten weêr ontweldigt; wordende de Roovers daar van te Groningen opgebragt, en de Kop afgeslagen.

Daar na trokken de Groningers 't Drenth in, en haalden Jonker Aapke Ewfums Huis te Roôn om verre. Als mede hadden zy, onder het bevel van Ulrich, te Dornum, een aanslag op den Dam; doch vrugteloos.

Omtrent deze tyd, is een Vrouwe Ligchaam, 12 houtvoeten lang, uit de Zee opgeworpen, en aan het Strand van der Schelling komen aandryven.

In den jaare 1490, vermeesterden de Vetkoopers, die nu voor 't meerendeel, door verloop van hunne zaaken, in Holland gevlugt waren, de Stad Workum; komende, onder 't geleide van Yge Gaalema, uit Holland over 't ys aantreden.

In dit zelve jaar, is den wydberoemden Wesselius Gansefort, te Groningen gebooren, aldaar overleden; zynde door zyn Theologische Studien zo beroemd, dat hy

'tLicht

't Licht der Waereld genaamt wierd. Hy was ook een groot Medicus, hebbende Paus Sixtus de vierde eenige jaaren als Lyf-Medicus gedient, en wierd in het Geestelyke Maagde-Klooster begraven.

In den jaare 1491, heeft Berlikum noch de Voorrechten en Vryheden van Stads Gerechtigheid gehad. Omtrent deze tyd ontstonden in Friesland verscheidene branden aan Huizen: ook vertoonden zich veele Gezichten aan de Lucht, als voorboden van droevige tyden.

In dit zelve jaar, hebben de Groningers die van Dokkum, Dongeradeel, enz., mede in hun Verbond aangenomen, wordende het accoord voorts opgemaakt, en op St. Lamberts Dag van weêrzyden getekent. Doch dit Verbond heeft naderhand groote onlusten en bloedstortingen veroorzaakt. Want de Groningers zyn daar na met een groote Krygsmacht in Friesland gevallen, om de Malcontenten, die noch tegen dat Verbond waren, tot gehoorzaamheid te brengen; smeeten veele Steenhuizen om verre, en zettede eenen Sikko Bolte voor Dokkum op een rad.

In den jaare 1492, quamen de Leeuwarders mede in het Groninger Verbond.

Maar

Maar die van Sneek, en meer andere Hovelingen daar omtrent, bleven daar noch tegen; waarom zy met de Groningers, omtrent Leeuwarden, in gevegt traden, daar zy zeer ongelukkig vegtende, van hun 100 Mannen gedood, en 250 gevangen wierden. Doe ſtelden de Groningers een Gouverneur te Leeuwarden en Dokkum, die deze twee Steden, en genoemde Landen, uit hunnen Naam, aldaar regeeren en beſtellen zoude.

In den jaare 1493, quam de Heer Otto van Langen, als Ambaſſadeur van den Keizer Frederik de derde, in Friesland, om de Partyſchappen en Oorlogen, tusſchen de Groningers en die van Sneek, met hunne Aanhangers, by te leggen.

Ook zyn de Frieſen in dezen tyd in Munſterland gevallen, beroofden en ſtaken verſcheide Dorpen in brand, en ſloegen veele Menſchen dood. Insgelyks deeden de Munſterſche wederom aan de andere kant, ſpaarende noch Kerk, noch Dorp in Friesland.

In den jaare 1494, hebben de Groningers hunne Gezanten aan den Keizer Maximiliaan gezonden, die hem het gemaakte Verbond met die van Ooſtergo confirmeer-

meerde, mits aan hem betaalende 10000, en aan den Hertog van Saxen 1000 Rhynse Guldens. Hier na zond den Keizer drie van zyne Hofraaden in Friesland, te Leeuwarden, Dokkum, enz; alwaar zy de Groningers lieten Huldigen, plicht en eed doen, uit naame des H. Roomschen Ryks.

In dit zelve jaar, heeft Keizer Maximiliaan de oude Voorrechten en Vryheden der Friesen op nieuws weder door Brieven bevestigt; beveelende hun, als voorheen, wederom uit hunne eigene Edelen eenen Landsheer te verkiezen, op dat de verwoede Handelingen en heillooze Scheuringen eens ten einde mogten komen: dreigende hun, by nalaatigheid van dien, onder een vreemd Heer te willen zetten, met een eeuwig verlies van hunne Vryheid; alzo hy zulks verstond, tot merkelyke ruste van het Duitsche Ryk, te behooren.

Hier op wierd JULIUS DEEKEMA, van Baard, by gemeenen raade, tot Landsheer of Potestaat verkooren, om dat hy een Man was, vreedzaam van gemoed, en een haater van tweespalt.

In dit zelve jaar, 's nachts omtrent twee uuren, hoorde men digt by Bolswert, een schrikkelyk geraas en getier, als van stry-

den-

dende Heirlegers; zo dat de Wacht, de Ronde doende, in 't eerste meinde, dat 'er in der daad een gevegt omtrent de Stad was.

In den jaare 1495, hebben de Schieringers, gesterkt met de vreemde Krygslieden van Hertog Albrecht, uit Holland gehaalt, en wel 2000 uitmaakende, Workum en Hottingahuis ingenomen: Brandschattende Hindeloopen, Molkwerren, Staveren, en geheel Wymertserdeel. Koudum stakenze in den brand. Doe schattenze de Gaastlanders. Deze riepen de Woudlieden om hulp: en hun daar tegen kantende, belegerdenze te gelyk Slooten.

In den jaare 1496, in January, hebben de Schieringers, die zich met veele Geldersche Krygslieden, onder den Oversten Fox, binnen Sneek versterkt hadden, een tocht ondernomen, om de Woudlieden en Gaasterlanders van 't beleg voor Slooten te doen opbreeken: de Woudlieden, ieverende tegen de Onderdrukkingen en Brandschattingen der Schieringers, die nu dagelyks veele Gelderschen in het Land hadden gehaalt, stelden zich op Sneekermeer tot tegenweer; doch het ys, door hunne zwaarte, aan stukken barstende, ver-

verdronken 'er veele, die ſtaande bleeven, verweerden zich tot de laatſte Man; zo dat 'er over de 4500 Woudlieden omquamen, en den Overſten Fox wierd zelve mede gequetſt.

De Stad Harlingen door de Groningers, die naaſt eenige dagen in 't Land gekomen waren, in Bezettinge genomen zynde, wierden door die van Franeker overrompelt; doch, door dien zy 't Blokhuis der Groningers niet meeſter konden worden, moeſten zy gemelde Stad weder verlaaten, na alvoorens dezelve uitgeplondert te hebben, en een Buſſe of ſtuk Geſchut, dat 'er ter verdediging der Stad gevonden wierd, mede na Franeker te neemen. Daar na vermeeſterdenze echter het Blokhuis; en de Groningers geraakten het Land uit.

In den jaare 1497, wierd Redmer Vealma, Ridder, en Barent Conders, Burgermeeſter, met 7 a 8000 Mannen, door de Groningers na de Lemmer gezonden; welke by Takezyl een ſterk Kaſteel bouwden. Daar na kogten de Sneekers Jonker Fox met zyn Krygsvolk uit Sneek, en geheel Weſtfriesland, voor 8000 Rhynſe Guldens.

VI.

VI. ERFHEEREN.

1. *ALBRECHT, Hertog van Saxen.*

In den jaare 1498, is Albrecht, Hertog van Saxen, door Keizer Maximiliaan in Friesland gezonden; hem aanſtellende tot Erfſtadhouder, of Erfpoteſtaat van Ooſtergo, Weſtergo, Sevenwouden, Groningen en Ommelanden, Ditmarſen, Strandfrieſen, Wirſters en van Stellingwerf: zynde den Keizer, door quaade aandieningen van zyne Gezanten, verkeerdelyk onderricht omtrent de verſchillen der Landzaaten: te weeten, als dat dezelve wel tot merkelyk nadeel van het Roomſche Ryk moggten uitvallen: heeft daarom de Vryheid der Frieſen omverre geworpen, alſchoon dezelve van Karel de Groots tyden af, ook by zynen Vader Sigismund, en noch onlangs door hem zelve zo wel beveſtigt was. Maar de voornaamſte oorzaaken waren, dat Hertog Albrecht, hebbende de Voogdyſchap der Graaflykheid van Holland voor Philip van Ooſtenryk bedient, die in het voorgaande jaar mondig was geworden, eiſchte, voor de onkoſten, die hy in den oorlog tuſſchen de Hoekſche en Kabeljauwſche te beſlegten hadde gemaakt, een

zomma van 350000 Rhynsche Guldens: ter verzekeringe voor die zomma, eer het konde opgebragt worden, heeft Maximiliaan Friesland, enz., als een Leengoed des Roomschen Ryks, hem te pande gegeeven; tot 'er tyd toe dat gemelde 350000 Rhynsche Guldens door Philip of de zyne aan hem zoude opgebragt zyn. Waar op Albrecht van Saxen, op zyn luimen leggende, hoe hy een voet in het Land zoude krygen, heeft door heimelyke listen en Bezendingen zo veel te weege gebragt, dat eenige Schieringers, die nu de zwakste waren, een Verbond met hem maakten. Doch den Hertog de Friesen in 't gemeen ongenegen vindende, besloot eerst om dezelve met geweld te bedwingen; maar in raad weder veranderende, bragt door verscheidene listen en bedriegeryen vreemde Krygslieden in 't Land; waar door hy de Schieringers met veele geweldenaaryen tot verdrag bragt, en hem in Westergo innamen. Daar op zyn de Vetkoopers, na eenige vergeefsche tegenweer, mede tot de huldiging des Hertogs wegens Oostergo vereenigt. Alleen stond Leeuwarden, en eenige Aanhang, hem noch tegen: doch na eenige tyd belegert te zyn geweest, gaf

het

het zich mede in het Verdrag. Hier op liet den Hertog te Leeuwarden aanstonds een Blokhuis bouwen, van de Steenen der afgebrookene Stinsen, die hy tegens wille van de Eigenaars liet afwerpen, om tot gemelde Blokhuis te gebruiken.

In den jaare 1499, had Graaf Edzard van Oostfriesland het oog op Groningen; doch die van binnen zulks gewaar wordende, trokken uit, onder het bevel van Ulrich, te Dornum, met 200 Mannen, neemende den Dam in, en bezettede de Aankomsten aan de Eems, als Farmsum, Oterdum, Reide, enz., en deeden verscheidene Ommelander Heerenhuizen omverre werpen. Evenwel trok Graaf Edzard met zyne Krygsmacht over in den Oldambte, bestaande het geheele Leger uit 2800 Burgers en Soldaaten, benevens de Ommelander Hovelingen, neemende aanstonds Pekel a Borg in. Daar na dwongen zy de Oldambsters 2200 Rhynse Guldens Brandschattinge af; en trokken dus voort voorby Slochteren, tot in het Klooster Wittewyrum: waar door de Groningers den Dam en de andere Plaatzen verlieten; en dezelve door des Graaven Volk wederom in bezettinge wierd genomen. Graaf Edzard

zard zelfs quam met 1000 Burgers over de Eems; hy was uit den Oldambte na huis getrokken, en deede groot geweld van rooven, branden, en Schattinge te vorderen. Doch de Groningers spaarden hunne Vyanden ook niet. Nochtans maakte Graaf Edzard een Kasteel te Oterdum, en den Dam vast tot een Oorlogsstoel.

Ondertusschen zonden de Groningers 400 Soldaaten, met een goed gedeelte van Oorlogsgereetschap voor het Huis te Sauwert: 't welk ten eersten aan hun wierd overgegeven; wordende aldaar de Vestingwerken afgeworpen, en de Bezettinge gevanghelyk mede in de Stad gevoert.

Den 22ste van July is Jonker Fox met zyn Volk, 250 Mannen sterk zynde uit Friesland, over Drenth, na Graaf Edzard willende, door de Groningers omtrent Cropewolde aangetast en geslagen; Fox zelve wilde zich niet overgeeven, schoon hy verscheidene wonden gekregen had, maar vogt, op zyn kniën leggende, zo lang tot hy den geest gaf. De Groningers hadden hier een groote Overwinninge, want 30 bleeven 'er, behalven Fox zelve, van de Vyanden dood, en 125 wierden 'er gevangen.

Al-

Alhoewel dezen Jonker Fox altoos der Groningers ergsten Vyand is geweest, hebben zy hem evenwel, om zyne Dapperheid, na Groningen gevoert, en aldaar in de Minnebroeders Kerk, met Eertekenen begraven Door het verslaan van dezen Jonker Fox, heeft het Plaatsje Foxhol haar benaaminge bekomen.

In dit zelve jaar, quam Hertog Albrecht, met zynen Zoon Hendrik, te Harlingen aan; en wierd eerst te Franeker, en daar na te Leeuwarden op 't Oude Hof ingehuldigt. Binnen Franeker heeft hy, om een goede bestellinge der Wetten in den Lande te geeven, den Hoogen Raad, die wy nu noch het Hof van Friesland noemen, ingestelt.

Daar na vertrok Hertog Albrecht uit Friesland, na Meisen, in Duitschland, laatende zynen Zoon Hendrik, aangestelt als Stadhouder, op het Hof binnen Franeker; zynde het Slot van Sjaardema. Doch deze niet wel onderrecht zynde, leide de Gemeente ondraagelyke Lasten op; waar door een groote Oproer opstond.

In den jaare 1500, hebben de Friesen hem in Franeker met 16000 Mannen komen belegeren: en vooral waakende dat 'er

geen meerder vreemd Krygsvolk in 't Land wierd gebragt, zo namenze dit volgende voor hun leuze: *Fjouwer lotter-klaar leep aajen op in finne berne yn ien neft*. Die dit niet zeggen kon, achten zy een Uitlander te zyn, en wierd aanftonds veroordeelt om verdronken te worden. Om hunne Belegeringe voort te zetten, en gemelde Stad te vuur en te zwaard wel aan te taften, hebben zy de Groningers ondertusfchen voor vier ftukken Gefchut, tot dit Beleg benodigt, alle het Zilverwerk en andere Koftelykheden, uit alle Kerken en Kloofters geligt zynde, te pande gegeeven. Albrecht ondertusfchen, met veel Volk uit Meifen te rugge komende, flaat, met een onderftand van den Graaf van Holland, het Leger voor Franeker weder op. Waarop die van Leeuwarden hunne Stad verlaaten: en Hertog Hendrik trok daar weder in, bedryvende alomme veel moedwille, brengende veele Edelen en gemeene Lieden in ballingfchap.

In dit zelve jaar is den Dam door de Groningers belegert, en zeer hevig befchooten; maar het afkomen van Graaf Edzard, en de overftroominge van het Water, deed hun dezelve wederom verlaa-

laaten, en na Groningen trekken. Waar op des Graaven Volk, in moedwil uitbarstende, hier na de Dorpen Wagenborgen, Uithuizen en Meden in brand staken, waar door veele Huizen verteerden.

Ook zynze daar na in de Marne gevallen, hebbende de Groningers, die met de Landlieden te zamen vereenigt waren, geslagen; en daar na ongehoorde gruwelstukken van rooven, moorden en branden, Vrouwen verkragten, en Kerkschenderye bedreeven.

Groningen wierd door de Saxen op den eersten van Augusty aan de Noordzyde belegert, leggende het geheele Leger voor de naaste Molenbergen van de Stad; van waar dezelve, doch met weinig schade, 15 a 16 dagen beschooten wierd. Maar hunne Schepen van Proviand en Oorlogs-Ammonutie, lagen het Reidiep langs, waar by 1000 Mannen Saxen tot dekking in Jarges Tigchelwerk gepolteert waren.

Onderwylen quam den Bisschop van Utrecht, met verscheidene Heeren uit de Staaten des Lands in 't Leger, en bewerkten zo veel tusschen den Hertog van Saxen en de Stad Groningen, dat de Vrede op den 21ste van Augusty te Aduard vooree-

nige maanden getekent wierd. Waar op het Beleg aanstonds wierd opgebroken, en 12000 Soldaaten daar van na Friesland gezonden; trekkende den Hertog zelve met het overige Volk na den Dam, en van daar na Embden; daar hy, na een ziekte en hoofdwonde, die hy door een Musquetkogel in het Beleg had ontfangen, op den 8ste van September is komen te sterven.

2. *GEORG, Hertog van Saxen.*

Deze is, volgens het Recht van Erffenisse, in 's Vaders plaats gekomen; na dat zynen Broeder Hendrik zyn Recht aan hem by verdrag had over gedaan.

In den jaare 1501, hebben de Groningers 2000 Soldaaten aangenomen, onder voorwaarde, dat zy hun den Dam zouden helpen winnen, waar voor zy dan zouden genieten, behalven de Plondering, 7000 Guldens, en al het geene dat zy tot dien aanslag nodig zouden hebben. Daar op zynze den 18de van May met malkander uitgetrokken, en berenden voorts den Dam aan drie kanten; neemende ondertusschen Delfzyl weg, en sloegen het daar binnenleggende Guarnisoen kapot. Vervolgens dee-

deeden zy verſcheidene Stormen op den Dam, en ſchooten 'er den brand in: maar die van binnen hun mannelyk kwytende, ſloegen hun t'elkens af. Ondertuſſchen quam Graaf Edzard met 4000 Mannen over de Eems, regt uit na den Dam, ſtellende zyn Krygsvolk, in drieën verdeelt, in ſlagordre, met het Geſchut vooraan, en marcheerde alzo op de weg van Jukwert, regt tegens hunne Vyanden in; waar op het bloedvergieten aanging, en wierd zo gruwelyk onder de Groningers geſlagen, datze den Dam moeſten verlaaten, en de vlugtende tot aan Groningen nagezet; die zo droevig verſlagen of in de Damſtervaart verdronken, dat 'er, na 't zeggen van zommige, 3000 Mannen wierden verlooren, waar onder vier Burgermeeſters Zoonen van Groningen, als Albert Jarges, Harmen Jarges, Goſen Schaffer, en Johan Mepſche. Daar na namen de Saxen het Huis te Mude in, en verbranden eenige Molens en Kapellen aan de Noordzyde voor Groningen; ook op een na alle de Molens en Huizen aan de Zuidkant, tot aan de Gragtwal.

In den jaare 1502, quam de jonge Hertog van Saxen in Groningerland, by hem

hebbende zes Graaven, veele Edelen, 200 Ruiters en 300 Soldaaten, met allerlei Veldſtukken en Bagagie. De eerſte nacht bragt hy door te Aduard, mits naauwe wacht houdende voor de Groningers, hoewel 't Beſtand noch liep. Van daar trok hy na den Dam, alwaar hem de Burgers met Kruiſſen en Vaanen te gemoet traden, en met veele Eertekenen in haalden. Zy droeg en altemaal Vellen op hunne knieën, ten teken van onderwerping: waar op de Hovelingen uit de Ommelanden, in den Dam wezende, hem mede Huldinge en Eed hebben gedaan.

In deze tyd hebben de Groningers met Hertog Karel van Gelder een Verbond gemaakt; mits dat de wederzydſche Burgers in elkanders Land een vrye Koophandel zouden mogen dryven.

In den jaare 1504, heeft Graaf Edzard, by de Punterbrug, een zeer ſterk Kaſteel laaten bouwen; 't welk naderhand Weerdenbras genaamt is geworden.

In den jaare 1505, was te Harlingen een zwaare nood van Water, waar door veele Dyken doorbraken. Daar op volgde een groote droogte in den Lande, waar door

door zwaare Branden in de Veenen wierden veroorzaakt: als ook te Hindeloopen, dat met 'er Kerk voor 't meerendeel geheel verteerde.

In dit zelve jaar, den 8ste van April, trok een party Groninger Burgers en Soldaaten na Onderendam, en bragten by hunne te rugkomst 14 Saxische Soldaaten en twee Boeren gevangkelyk mede in Groningen; waar door het oorlogsvuur weder ontstooken wierd.

Den 20ste dito, quam een troup Saxische uit Aduard, in de nacht, by de Aa Poort, en verbranden aldaar 8 a 9 Huizen. Daar tegen zonden de Groningers 4 a 500 Mannen na Oosterwyrum en de omleggende Plaatzen, brandende het Dorp Heveskes geheel af, en haalden een groote buit van Ossen, Koeyen en Schaapen van Wytwert, enz.; alwaar de Kerken wierden aangetast, de Goederen daar uit gehaalt, en na Groningen gevoert.

Den 22ste van Augusty wierden de Groningers en Saxische te Haren handgemeen, alwaar de eerste 20, en de laatste 100 Mannen op het Slagveld lieten leggen.

Aldus den Oorlog wederom een begin genomen hebbende, droeg den Hertog van Sax-

Saxen het Veldheerschap op aan Graaf Edzard van Oostfriesland, en Jonker Vitus, van Draaksdorf, die de Groningers 'er toegangen zeer naauw lieten bezetten: waar door die van binnen, hun zeer geprangt vindende, en van alle hulpe ontbloot ziende, wierd het gemeene Volk nochtans, door de onmenschelyke wreedheden der Saxen, te meer verbittert; waarom de Groningers hunne bescherminge by iemand wilden zoeken. Hier op verkozenze Graaf Edzard, van Oostfriesland, voor hunnen Beschermheer; aan wien zy de Stad ook opdroegen; waar van de Artykelen in den jaare 1506, op den 24ste van April, wierden bezegelt, wordende in dezelve alle de Privilegien en Vryheden, die Groningen met haare Ingezetenen ooit gehad hadden, behouden. Daar op quam den Graaf met zyn keurlyke Krygsbenden, verzelt met veele Edelen, na Groningen af; gaande de Magistraat van de Stad, benevens de jonge Manschap en Soldaaten, door de Poele Poort uit, hem tot aan Ooster Hoogerbrug te gemoed, en deeden hem aldaar den Eed van getrouwigheid. By de Poele Poort gekomen zynde, ontfong hy uit handen van Burgermeesteren de Sleutels van de

Stads

Stads Poorten. Vervolgens wierd den Graaf met een prachtige Staatsie, onder het losbranden van 't Kanon, Trommen- en Trompettengeschal, luiden der Klokken, enz., ter Stad ingehaalt; rydende alzo de Poelestraat door, na de Markt, alwaar het Krygsvolk in volle Wapenen in ryen en gelederen geschaart stond, tot aan de hoek van de Gelkingestraat, daar het Logiment voor hem bereid was. Daags daar aan ging hy in St. Walburgs Kerk, alwaar de Burgers hem Huldinge, Pligt en Eed deeden, volgens inhoud van het Accoord. Daar na deed den Graaf een sterk en zwaar Kasteel bouwen, tusschen de Steenstil en Ooster Poort, zynde voorzien met zeer wyde en diepe Gragten, en hooge Wallen.

In den jaare 1506, quam Hertog Georg in Friesland, en wierd ingehuldigt. Hy gebood, om over geheel Friesland te gebruiken, de Workumer Ellen, het Bolswerder Loopen, de Leeuwarder Kanne, de Keulsche Wicht; en het Hof van Gerichte, by zynen Vader te Franeker ingestelt, liet hy na Leeuwarden vervoeren. Daar na liet hy het Bild allereerst Bedyken, na dat het al eenige jaaren goed vast

Land

Land was geweeſt, en by zynen Vader Albrecht in eigendom waare genomen, zonder dat de Staaten des Lands daar in bewilligt hadden.

In dezen tyd heeft gemelde Hertog ook de Floreen Rente over den Lande geſtelt, en elk na hunne Schattinge doen betaalen; waarom, om het zo veel te gemakkelyker in te vorderen, hy het Landſchap in haare Hoofddeelen onderſcheiden heeft: die wy nu Grietenyen noemen.

In den jaare 1507, heeft den Hertog van Saxen, na dat Graaf Edzard Groningen in 't bezit had genomen, groote pretenſien van den Graaf en de Groningers gevordert. Doch deze queſtien zyn te Conſtans op de Ryksdag gebragt, alwaar wederzyds Gezanten wierden gezonden; maar naderhand ook te Keulen hervat.

In het zelve jaar, wierd de Vaart van Leeuwarden na Franeker, en na Bolswert begonnen gegraaven te worden.

In den jaare 1508, is Norden, in Ooſtfriesland, door haar eigen vuur voor 't meerendeel verbrand. En op den 16de van October, was de twede St. Gallus Watervloed, welke in Ooſtfriesland en elders groote chade veroorzaakte: worden-

dende in de zelve Kabeljauw en Wytingen voor Groningen gevangen.

In den jaare 1509, den 26ste van September, was 'er een hooge Watervloed over Friesland, Groningerland, en elders, waar door niet alleen verscheidene Dyken zyn weggespoelt, maar ook veele Menschen en Beesten verdronken. By de Dollaart scheurde een stuk Lands af, op welke 10 a 12 zwaare Beesten te weiden gingen, van het overige Land in den Oldambte, en dreef over de Dollaart, in Reiderland, alwaar het vast en behouden bleef zitten; 't welk naderhand een oorzaak van Proces gaf tusschen die van 't verdrevene en 't aangespoelde stuk Land.

In den jaare 1511, ontstond 'er te Leeuwarden een zwaaren brand, die wel 200 Huizen verteerden.

In den jaare 1512, wierd Koeverden door Roelof van Munster, gewezene Drost van 't Drenth, met verrassinge ingenomen. Doch zeer kort hier na, heeft den Bisschop van Munster hem wederom belegert, en tot verlaatinge dier Plaats gedwongen; stellende daar doe wederom tot Drost Adolf van Rechteren.

In den jaare 1513, zond den Keizer Maxi-

Maximiliaan een ſcherp Mandaat aan Graaf Edzard, hem gebiedende, op zwaare ſtraffe, de Stad Groningen te verlaaten, en dezelve aan den Hertog van Saxen in te ruimen: doch vrugteloos.

In den jaare 1514, in het begin, déed den Hertog van Saxen, ziende dat hy 't met die van Groningen niet eens konde worden, een inval in Ooſtfriesland, doende allerlei wreedheden van moorden, brandſchatten en branden. Zy belegerde zelfs Lieroort; doch dat zy, na den Hertog van Brunswyk zyn leeven daar voor had verlooren, moeſten verlaaten.

Den 7de van Juny wonnen de Saxen in Groningerland het ſterke Klooſter Selwert, doende het zelve verſterken, en met een ſterk Guarniſoen bezetten. Ook hebben zy Delfzyl met geweld ingenomen, ſlaande aldaar alles dood die zy vonden, ſlegten de Werken, en ſtaken het Plaatsje in brand.

Voorts quam Graaf Edzard, na dat hy zyn eigen Land tegen de Saxen had verdedigt, met 700 Mannen Hulptroepen te Groningen; die op de volgende dag buiten de Bottinge Poort met de Saxen ſlaags raakten, waar door veele ſneuvelden.

Den

Den 21ste van July, trok den Hertog van Saxen met zyn Leger, om zich aan Groningen en Graaf Edzard te wreeken, voor den Dam, doende die Plaats aan drie zyden belegeren. Daar binnen waren 800 kloeke welgewapende Mannen, een goede meenigte Boeren, en een strydbaare Burgerye tot Bezettinge. Otto van Diepholt was Commandeur; benevens hem waren 'er noch eenige dappere Edelen. De Belegeraars damden de Slooten, en sloegen by nacht een Brug over de Vaart: zy aprocheerden, werkten in de aarde, en schooten met gloeijende Kogels hevig op de Stads Vesten en Poorten. Die van binnen queeten hun dapper: maar de groote meenigte der Vyanden stormden op den 3de van Augusty op de drie Poorten te gelyk, met een afgryssselyk geweld: na dat zy t'elkens waren afgeslagen, met den jongen Hertog van Brunswyk achter hun, roepende vreesselyk, en dreef zyn Volk alzo aan, tot dat zy eindelyk de Belegerde overwonnen, en in de Stad quamen: waar op het moorden aanging, wordende in de eerste furie noch Kerken, noch Autaaren, noch Kraamhuizen gespaart. De jonge Hertog rende door de Straaten, met het bloote

Zwaard in de hand, roepende: Sla dood, ſla dood, tot wraake van myn Vader! Veele zyn op de Autaaren, eenige met de Beelden omvat, en andere met het Kruiſifiks in hunne handen, omgebragt. Eylco Lewe ſtond met een lang Slagzwaard in zyn hand, en ſloeg zo gruwelyk onder de Vyanden, dat 'er veele met hem gedood wierden. Het getal der Dooden word in alles op 1136 gerekent. Omtrent 200 Soldaaten en weinige Burgers wierden 'er gevangen genomen; doch 150 waren 'er reeds in den beginne der overval ontkomen. Den Commandant Diepholt, en noch een Kapitein, wierden geketent en gevangkelyk na Medenblik gevoert. De Vrouwen en Kinderen wierden ook gevangen gezet en gepynigt, om de verborgene Schatten aan te wyzen; en daar na naakt en bloot ter Stad uitgejaagt. En de ſchoonſte Maagden en jonge Vrouwen wierden door de Soldaaten eenige tyd tot vuile luſten gehouden.

Hier na heeft Graaf Edzard de Regeeringe van Groningen verlaaten: waar op de Groningers Karel van Egmond, Hertog van Gelderland, voor hunnen Beſchutsheer hebben aangenomen; doende voorts den Eed aan zyn Marſchalk Willem van Ojen op

den

den 3de van Novemb. in St. Walburgs Kerk.

In den jaare 1515, omtrent Driekoningen Dag, hebben de Saxische uit den Dam de Kerk en 't geheele Dorp Farmsum geplondert, en ten eenemaal verbrand.

Den 17de van Maart namen de Groningers het Kasteel of Blokhuis by Aduwarderzyl in, en hebben het ten eenemaal geraseert en geslegt. Ook hebben zy, met hulpe van Graaf Edzards Volk, Delfzyl met geweld ingenomen: als mede den Dam, alwaar in 't uittrekken der Saxische Troupen een groot Tumult ontstond; want de Burgers en eenige Soldaaten, de oude bejegeningen noch in 't hoofd zittende, vielen in hunne Achterhoede, plunderde de Bagagie, en ontnamen hun veele Goederen.

Daar na quam de Zwarte Hoop, zynde een zamengeraapt Volk van ruim 5000 Koppen, in Friesland vallen; welke alle de Dorpen, daarze aan quamen, in koolen zettede, als mede de Steden Workum, Hindeloopen, en Molkwerren ook afbranden.

Ook hebben de Groningers het Kasteel Weerdenbras, by de Punterbrug, ingenomen.

Na dat Hertog Georg in voorige jaaren

veel moeite met de Groningers en Graave van Oostfriesland hadde gehad, en den Graave met de Groningers hunne gerechtigheid aan Karel, Hertog van Gelderland, overgedraagen hadden, zo hebben de Geldersche de Sevenwouden en 't grootste gedeelte van Westergo met een meenigte van Volk afgeloopen. Waar op Georg van Saxen, geen middel ziende om de Friesen weêr onder zyn geweld te krygen, uit het Land vertrokken is; laatende zynen Stadhouder Everwyn, Graave van Benthem, alhier.

Ondertusschen maakten de Geldersche in de Zuidhoek, als te Workum, Hindeloopen, Molkwerren, Staveren, en Slooten, Zeinschepen; om in de Zuiderzee op het ontzet der Hollanders te kruizen: onder dewelke zich eenen Groote Pier, geboortig van Kinswert, mede begeeven heeft. Deze Groote Pier was door de Saxische van alle zyne Goederen en Welvaart beroofd, ook hadden zy het Dorp, daar hy woonde, in brand gestooken: waarom hy met een aanhang van meer dan 500 Vrinden, op gemelde Schepen gegaan was: en hebbende verscheidene gelukkige Zeeslagen met de Hollanders gehouden, en

vee-

veele Schepen van hun genomen, zo maakten hy verder de geheele Zuiderzee vry.

Hertog Georg, veel geld en moeiten te vergeefs verspilt hebbende, om de Friesen te vermeesteren, droeg, na alle zyne nederlagen, het Erfrecht over aan den Prins van

2. *Het Huis van* BOURGONDIEN.

1. KAREL *de vyfde.*

In dit zelve jaar 1515, KAREL, Koning van Spanje, en na een korten tyd Keizer van 't Roomsche Ryk, nu Erfheer van Friesland geworden zynde, stelde de Graaf Floris van Yſſelſtyn tot Stadhouder aan; die zich met de zyne eerst alleen binnen Leeuwarden, Franeker, en Harlingen moest verhouden: zynde het overige des Lands meest door de Geldersche bezet; tot welkers voordeel Sneek en Slooten in dien tyd met Muuren en Sterktens zyn vast gemaakt.

En gemelde Groote Pier, speelende alle zeilen blank, nam weg alles wat tegen de Geldersche aanquam, werpende veele Men-

ſchen overboord: en inzonderheid te Workum, dat hy inneemende, de Hollanders de voeten ſpoelde, daar by voegende dit grove Frieſche vloekwoord: *Sjug ho kenne dy D: tjietten ſwomme.*

In den jaare 1516, in April, is Delfzyl, na dat den Graaf Edzard zyn Bezetting daar uit had genomen, door Boele Ripperda, van haare Veſtingen beroofd. Daar op zyn de Groningers, met hulpe van zommige Ommelanders, uitgetrokken, hebbende den Dam gedemanteleert, en voorts Weerdenbras ook geraſeert. Verder, het Kaſteel van Graaf Edzard, te Groningen gebouwd, wederom afgebroken.

In den jaare 1517, quam 'er weder zulk een hoogen Watervloed, dat het water een elle boven de Dyken ſtond; waar uit men de ſchade wel kan afmeeten.

Groote Pier beſchermde Sneek, tegen de belegeringe der Bourgoenſche; en nam Hindeloopen weder in, dat de gemelde Bourgoenſche vaſt gemaakt, en met 300 Mannen bezet hadden: en daar na Medenblik, dat hy verbrande.

In dit jaar wierd ook tuſſchen de Bourgoenſche en den Hertog van Gelderland een

Ver-

Verdrag gemaakt, na dat aan weêrzyden veele vyandlykheden waren voorgevallen; waar door de Steden nu van de eene en dan van de andere zyde waren ingenomen, en de platte Landen veel geweld, moord en brand hadden geleden. Doch Groote Pier, met die de Gelderſche aanhingen, zich hier noch niet toe verſtaande, bleven even ſtandvaſtig tegen de Bourgoenſche, en begeerde Pier voor een Beſchermheer der Vryheid geacht te wezen; dat hy voorheen ook zoude gedaan hebben, byaldien het zommige niet verbrod hadden. Als hy door eenen Hollander in een Brief tot afſtand geraaden wierd, beſpotte hy hem met een Rymtje na dien tyd, voegende boven het zelve al boertende deze Eertytelen: Ik, Groote Pier, Koning van Friesland, Hertog van Sneek, Graaf van Slooten, Vryheer van Hindeloopen, en Capitein-Generaal van de Zuiderzee.

Dus wierd de vereeniging door de Gelderſche verbrooken, en des Keizers Volk moeſt, als voorheen, zich alleen in Leeuwarden, Franeker, en Harlingen verhouden. Groote Pier deed ondertuſſchen de Keiſerſche op de Zuiderzee veel afbreuk, neemende geſtadig aan weg alles wat hem voorquam.

 In

In den jaare 1518, heeft den Hertog van Gelder het accoord van Maarſchalk Willem van Ojen met de Magiſtraat van Groningen, uit zyn Naam ingegaan, geconfirmeert en gezegelt.

In den jaare 1519, den 6de van February, wierd te Arnhem het Vorſtelyke Bruiloftsfeeſt van den Hertog van Gelder met de Hertoginne van Brunswyk Lunenburg zeer prachtig gehouden: zynde aldaar uit deze Provintie van Groningen mede verzogt, Ludolf Conders, en Klaas Schaffer, Burgermeeſteren; Willem Frederiks, Prieſter van St. Martens Kerk, wegens de Stad; en Roelof Lennep, Ritmeeſter, wegens de Ommelanden. Dewelke alle zeer prachtig uitgedoſt waren, Willem op een Wagen, en de andere te Paard, zynde alle de Paarden eveneens met blinkende Wapenen over haare gantſche Ligchaamen bedekt, verzelt met 30 Ruiters, in heerlyke Kleederen. Hunne Geſchenken, dieze voor het jonge Paar mede bragten, beſtonden in twee Zilvere Wynkannen, en twee Zilvere Schenkvaten, zeer konſtig verguld en bearbeid, wegende over de 50 Mark Zilver. Daar nevens bragten zy 4 welgemeſte Oſſen, van een buiten-

gewoone zwaarte, en 4 ſchoone Paarden.

In dit zelve jaar, als Groote Pier bemerkte, dat de Gelderſche het Land, even als de Saxiſche voorheen, onder het juk van ſlaavernye meenden te brengen, zo quiteerde hy daarom zyn Ampt, en zette zich geruſt binnen Sneek ter neêr; alwaar hy zyn Leeven na eenige tyd heeft geëindigt.

In den jaare 1520, wierd het Klooſter te Aduard, het Waereldſche Gebied, mitsgaders het Recht van Patroonſchap over Suidhorm en Wyrum ontnomen, om reden dat eenige Monniken op St. Bernards Dag, onder een Gaſtmaal, dat jaarlyks wierd gehouden, twee Edellieden, Hendrik en Frederik Gaykinga, vegtenderhand hadden doodgeſlagen. (*)

(*) *Fredrik Gaykinga, in den jaare* 1360, *Abt van Aduard zynde, had, tot nadeel van zyn Geſlacht, hoewel tot eere, dit Klooſter met veele Goederen begiftigt; doch op zekere voorwaarden, waar toe zyn Geſlacht altoos gerechtigt zou wezen. Beſtaande 't voornaamſte hier in, dat die van Gaykinga voor eeuwig zouden hebben alle jaar op St. Mar-*

Als Karel de vyfde nu tot Roomsch Keizer was verkooren, heeft hy in den jaare 1521 Georg Schenk tot Stadhouder over Friesland aangestelt; die, met zyn Leger te Arum staande, de Geldersche Steden, Sneek en Bolswert heeft gebrandschat: doch Stoffel van Meurs, Stadhouder der Geldersche, vertrok na Workum, dat hy vast maakte, om gemelde brandschatting der Bourgoensche af te weeren.

Hier

Martens avond een witte Zwaan, een Capoen, en een kanne Wyn; en zouden voor altoos een Misse houden in 't Kapittelhuis, en een brandende Lampe voor 't geheele Geslachte. Wanneer iemand van 't Geslachte quam te verarmen, zoude aldaar voor zyn leeven de kost hebben; ook wanneer zy met hun Gezinde quamen, zoude de Abdy voor hun geöpent, en de Tafel gedekt worden, na de waardigheid des Geslachts, in de voornaamste Kamer; benevens jaarlyks op St. Bernards Dag te gast genodigt worden. Aldus was Hendrik op dit jaar genodigt, maar Jan en Frederik quamen van zelfs. Waar op, onder de Monniken een jalousie ontstond, die hun zeer qualyk bejegende, en waar door het gevegt ontstond.

Hier op dreven de Sneekers de Geldersche uit; het welk die van Bolswert, weinig tyd daar na, mede doen.

In dit zelve jaar, den 12de van May, is den Hertog van Gelder, door de Staaten der Ommelanden, mede tot hunne Beschutsheer aangenomen.

In den jaare 1522, den twede van November, quam den Hertog van Gelder te Groningen; wordende door de Magistraat buiten de Oosterpoort opgehaalt, en tot aan de St. Martens Kerk geleid; alwaar hy door Mr. Willem, Kerkheer, ontfangen wierd, die hem mede na zyn Huis nam en logeerde. Des anderen daags ontfing hy op het Raadhuis de Sleutelen van de Stads Poorten, en den Eed van de Magistraat en Gezworene Gemeente, en vervolgens in St. Walburgs Kerk van het Gemeen. Des Sondags daar aan wierd hy door de Magistraat der Stad op het Heeren Wynhuis zeer prachtig ter Maaltyd onthaalt. Daar na, den Hertog vertrokken zynde, zond hy Jasper van Marwyk als Stadhouder te Groningen; die zyn Logiment nam op Munnikeholm.

In den jaare 1523, bouwde Stoffel van Meurs een Blokhuis te Workum, en den

To-

Toren verſterkte hy met Gragt en Wallen, om de Zeekuſt tegen de Bourgoenſche te beſchermen. Maar wierden van Schenk vermeeſtert, die den Toren van boven af liet werpen, en het Blokhuis met veel Volk bezette. In welke tyd ook de geweldige Stins van Inthiema door de Keizerſche verbrand en vernietigt is. Doe zonden de Gelderſche eenige Zeeroovers uit Dokkum; het welk de Bourgoenſche belegerden, en mede by verdrag inkreegen. Ook vlugten de Gelderſche van Bolswert na Slooten; dat zich, belegert ziende, mede aan Schenk over gaat. En by een gemeen opbot der Landlieden, zyn de Gelderſche t'eenemaal uit het Land gejaagt: en Karel de vyfde tot Erfheer over Friesland beveſtigt.

Ook is Schenk en Waſſenaar, uit naam des Keizers, in de Ommelanden gekomen, roovende en brandende zeer ſchrikkelyk onder de Landlieden; vervolgens ontboden zy hun om den Keizer te beëedigen te Noorthorm, mits tot boete geevende 32000 Goudguldens.

In den jaare 1525, des Vrydags voor St. Laurens, geraakte de Stad Groningen in een groot oproer; alzo de Bouwmee-

ſters

ſters en Gildens zich heimelyk verbonden hadden van hunne Goederen 'er by op te zetten, om alle de Accynſen, uitgenomen de Wyn en het Hamburger Bier, af te ſchaffen. Zy hadden dieshalven by de twee Bouwmeeſters, noch 24 van de voornaamſte Perſoonen uit de Gildens gekooren, die het zelve aan den Raad zouden voordraagen. Als deze voorſtellinge op het Raadhuis geſchiede, ſtond de geheele Markt van het Gemeen bezet, raazende en tierende als verwoede Menſchen, die door des Overigheids redenen niet te ſtillen waren. Een groote hoop liepen als woedende op het Stadhuis, met een groot ſtuk Hout in de handen, en ſtoote de Deur van de Raadkamer daar mede open; voorneemens om de geheele Raad dood te ſlaan. De geene die beneden ſtonden, met blooте Meſſen in hunne handen, riepen: Sla dood, ſla dood; werpt ons de Verraaders ter venſteren uit! Waar door de Raad hun genootzaakt vond, deze Gecommitteerden te zeggen: hunne begeerte te zullen voldoen: doende daar op de Klok luiden, en hunne wille publiceren. Waar door het woedende Gepeupel wederom vertrok.

In den jaare 1527, was 'er wederom een groote onlust te Groningen, waar door omtrent verscheidene Magistraatspersoonen hun leeven zouden verlooren hebben: want eenen Jan Gryp, zynde een groot Oproermaaker, trok zyn zwaard uit, en riep: Sla dood! en sloeg den Bouwmeester Jan .... onder de voet, houwende nochmaal verscheidene keeren na hem; doch wierd, door toedoen van andere, noch gelukkig gered. De Raad, vergadert zynde, vloden van het Stadhuis; ziende ieder om een goed heenkomen. De Burgermeester Hillebrands, Roltman, en Reint Duirds, met noch eenige andere Raadsheeren, liepen in St. Martens Kerk; maar den Burgermeester Ludolf Conders viel by de Waag onder het Gespuis; waar door hy nochtans door eenige Raadsgezinde Burgers gelukkig wierd ontzet, neemende daar op de vlugt, de Heere Poort uit, na Helpman op zyn Hofstede.

Dit zelve jaar overleed Graaf Edzard van Oostfriesland, oud zynde 66 jaaren, binnen Embden; wordende des Vrydags na Vastenavond tot Norden begraven. Na hem succedeerde Graaf Enno daarop, in zyn Vaders plaats.

In

In den jaare 1530, heeft Keizer Karel aan zynen Stadhouder Schenk last gegeeven, om Dokkum en Slooten, welke Steden hy, na 't vertrek der Gelderſche, hadde doen vaſt maaken, de Wallen wederom te ſlegten.

In dit zelve jaar, den 10de van July, nam Graaf Enno van Ooſtfriesland Widmond door verraſſinge in; en belegerde voorts Ezens; waar op hy verſcheide maalen ſtormde, en veel Volk verloor; doch op den 28ſte van September hebben die van binnen hun aan hunne Vyanden overgegeeven; waar op, Jonker Balthazar een Voetval voor Graaf Enno doende, pardon bequam.

In den jaare 1531, heeft Jonker Balthazar een hoop Krygsvolk aangenomen, waar mede hy in Graaf Enno's Land trekkende, alles in brand ſtak wat hem voor quam; ſleepende een groote Buit met hem; en begaf zich naderhand onder den Vorſt van Gelder.

In den jaare 1533, heeft Jonker Balthazar den overſte Meindert van Ham met omtrent 2000 Gelderſche Soldaaten te Jemmigen, in Reiderland, gezonden: maar Graaf Enno hun te gemoet trekkende, heeft

heeft van hun een Vendel Gelderſche, welke by de Noorth verachtert waren, ter neêr geſlagen. Doch een weinig tyd daar na, hebben de Gelderſche de Ooſtfrieſche aangegreepen, en deerlyk geſlagen; waar door in 't geheel omtrent 400 Mannen zyn gebleven, en waar onder veele braave Perſoonen van aanzien.

In den jaare 1535, den 30ſte van Maart, zyn omtrent 300 zo genaamde Wederdoopers, na datze hunne Leere in Friesland openbaar hadden voorgeſtelt, byeen getrokken, overvallende Oldenklooſter, by Bolswert, en namen het in; noodzaakende de Monniken daar uit te vlugten; en van gedachten zynde, by aldien den Landsheer hun mogt komen beſtormen, zouden de Beſtormers zelve door hunne eigene Wapenen gedood worden. Maar den Gouverneur G. Schenk zulks gewaar wordende, zond een troup Soldaaten derwaarts, en overweldigde het Klooſter aanſtonds; waar door in de eerſte furie het meeſtedeel dier arme Menſchen door de kling wierden gejaagt, 24 zyn 'er vervolgens aan Galgen opgehangen, en 15 onthalſt; en de Vrouwen en Maagden eenige te Leeuwarden, en andere in Hempenſermeer doen verdrinken.

In

In den jaare 1536, heeft Menno Simons, Priester te Witmaarsum, zyn Priesterampt verlaaten, en zich tot de Wederdoopers begeeven: waar van dezelve den naam van Mennisten hebben bekomen, zo als zy noch in Friesland, zonder onderscheid, alle genoemt worden.

In dit zelve jaar, hebben de Groningers hun hulpe aan den Hertog van Gelder tegens Graaf Enno van Oostfriesland opgezegt. Waar over den Hertog, zeer te onvrede zynde, zyne Krygsmacht deede vermeerderen, en den Overste Meinard van Ham met de zelve den 29ste van April na den Dam zond; die aldaar ten eerste de Vestingen deed versterken, en daar na voor Groningen trok, steekende de Voorstad by de Steenstil- en Poelepoort in brand; als ook de Voorstad van de Ebbinge- en Botteringepoort; waar door, alzo de vlam over de Wal quam, omtrent de Peperstraat 5 Huizen en 30 Schepen verbrande.

Waarom door de Staaten van Stad en Lande, door groote verbitteringe dieze tegens den Gelderschen Vorst gekregen hadden, geresolveerd wierd, hun aan het Huis van Bourgondien over te geeven; zendende derhalven hunne Gezanten aan Koningin

Maria, Zuster van Keizer Karel de vyfde, in Brabant, met verzoek, dat zy onder de bescherminge van zyn Keizerlyke Majesteit mogten aangenomen worden. De Koninginne heeft hun daar op met veele beleefsheid aangenomen, en voorts met eene genoegzaame Krygsmacht onder het bevel van Georg Schenk versterkt. Waar op Schenk den 7de van Juny met groote blydschap ter Stad wierd ingehaalt, en als Stadhouder gehuldigt, doende de Raad en het Gemeen voorts den Eed aan hem, uit naame des Keizers. Wordende dus de Stad Groningen en Ommelanden aan de Nederlanden gehegt.

Hier na trok Schenk te velde, en sloeg de Holsteinsche in Westerwolde; nam Delfzyl in; won den Dam, Wedde, en Koeverden van de Gelderschen. Hier na is de Vrede tusschen den Keizer en Hertog van Gelder gesllooten, welke te Groningen op den 8ste van December van 't Stadhuis gepubliceert is geworden.

In den jaare 1538, of omtrent deze tyd, overleed den trouweloozen Hertog Karel van Gelder, oud 70 jaaren; hebbende zyne Nabuuren 50 jaaren lang met verschei-dene Oorlogen beroert.

En

En omtrent die zelve tyd leefde Vorpetrus Thaborita, Kanonik te Thabor, by Sneek; die, tot op dien tyd, de oude Friesche Geschiedenissen heeft te zamen gestelt.

In den jaare 1540, overleed Georg Schenk, Stadhouder van Groningen, in wiens plaats hem opvolgde Maximiliaan van Egmond, Graaf van Buuren. En den 24ste van September overleed Graaf Enno van Oostfriesland, wordende te Embden begraven.

In den jaare 1542, is eene Watervloed over deze Landen geweest, waar door veele schade aan Menschen en Beesten is veroorzaakt.

In den jaare 1545, omtrent St. Jan, quam Koninginne Maria te Groningen; wordende aldaar door de Magistraat op een zeer plechtige wyze opgehaalt, en met ryke Geschenken beschonken.

In den jaare 1546, is in 't Klooster Wittewyrum een Conferentie gehouden, over het verschil van de Voorbyvaart van Embden, tusschen de Groningers en de Graavinne van Oostfriesland.

In den jaare 1548, overleed Maximiliaan van Egmond, Graaf van Buuren, en

N 2 Stad-

Stadhouder van Groningen; in wiens plaatze hem opvolgde Jan van Ligne, Graaf van Arenberg.

In den jaare 1550, hebben de Groningers, benevens die van de Ommelanden, aan den Graaf van Arenberg hunnen Eed gedaan, wegens Philippus de twede, Koning van Spanje.

In den jaare 1552, was 'er, na 't geweldig doorbreeken der Dyken, en 't vloeijen van water, zulk een harden Winter, dat men van Friesland na der Schelling, van Medenblik na Staveren, en van Amsterdam na Kampen, met Paard en Slede, kon over de Zuiderzee ryden.

In den jaare 1555, droeg Keizer Karel de vyfde de bestieringe der Nederlanden over aan zynen Zoon Philippus.

2. *PHILIPPUS de twede, Koning van Spanje.*

In dit jaar, Philippus de zeventien Nederlandsche Provintien van zynen Vader verkreegen hebbende, in zo een vreedzaame en wettelyke stand, als Prins of Onderdaanen konden wenschen; kreeg het Land in tegendeel, in Philippus te gelyk een

een nieuw Heer, met allerlei nasleep van onheilen en oproer. Want als hy niet wel overdagt hadde, dat zynen Vader, door eene byzondere naarstigheid, op alles een waakend oog had gehouden, met overal zelve by te zyn; zo ondernam Philippus daar en tegen, deze Landen in goede rust te zullen houden door eenen Stadhouder, blyvende zelve in Spanje.

In den jaare 1559, na Philippus de Nederlanden doorreist hadde, is hy weder na Spanje vertrokken; bestellende het gebied der Landen aan Margareta, Hertoginne van Parma, zyne Bastartzuster: en iedere byzondere Provintie aan hunne Stadhouders. En Friesland aan bovengemelde Graaf van Arenberg; die ook het opzicht over Overyssel, Groningen, en Lingen hadde.

Onder deze aanstellinge, gaf hy ook met eene last, die hy hun by zeer strenge Placaaten, voor zyn vertrek, gegeeven hadde, en die de waare oorzaaken van alle volgende onlusten zyn geweest; waar van deze drie de byzonderste waren: 1. Het aanstellen van 14 nieuwe Bisschoppen, boven de drie, die 'er voorheenen hadden geweest. 2. Het openbaar bevel, om de Besluiten van het Consilie van Trenten in

 den

den Lande uit te voeren: daar toe aanstellende Inquisiteurs en Kettermeesters, om het Volk wegens hun Geloove te onderzoeken. En ten 3de, Het onderhouden van 4000 vreemde Krygsknegten, ten laste van den Lande, en dat in tyd van Vrede.

In dit zelve jaar, is te Groningen overleden Regnerus Predrinus, hebbende aldaar veele tyd Rector der Latynsche Schoolen geweest, predikende op de Feestdagen opentlyk het Evangelium.

De Leere, tegen de Pauselyke dwaalingen, nu door geheel Europa zich uitgebreid hebbende, en in Vrankryk en Engeland daarom veele vervolgingen geschiedende, zo quam 'er veel Volk na de Nederlanden vlugten. Welke Vervolging strydig was tegen de oude Privilegien en Vryheden van den Lande; die den Koning hun belooft hadde te behouden.

De Edelen van den Lande ondertusschen, om zulk een voorneemen na vermogen af te weeren, kanttede zich eerst tegen de dwingnagel van de bovengemelde 4000 Soldaaten, waar door het Volk grooten overlast wierd aangedaan: van gevoelen zynde, dat dan de Inquisitie weinig klem zoude hebben.

Des

Des zo beraadslaagdenze, om den Koning te beweegen, dien last van Soldaaten van hun af te ligten; en zyn, na veele moeijelykheden, na Spanje afgescheept in den jaare 1561.

In dit zelve jaar, is Groningen, by het aanstellen van nieuwe Bisschoppen in de Nederlanden, tot een Bisdom verheven; en wierd tot eerste Bisschop aangestelt, Heer Johan Cnyf, Minnebroeder.

In deze tyd is wederom een Watervloed over Oostfriesland gegaan, welke de Dyken verbrekende, en veele Beesten om 't leeven bragt.

In den jaare 1564, is aan de Staaten van Friesland, nevens andere Provintien, bevel gezonden, van de Hertoginne van Parma, om den nieuwen Bisschop Cunerus Petri aan te neemen, en in te huldigen tot Bisschop van Friesland; zyn Zetel te stellen binnen Leeuwarden, en hem in alles de hand te bieden: het welk de Staaten weigerde; verzoekende daar van ontslagen te zyn, als strydig tegens hunne Vryheden en Voorrechten.

In dit zelve jaar, hebben de Engelsche de Stapel der Lakenhandel, in een tyd datze verschil met de Nederlanders hadden,

te Embden geplant. Want daar quam den 23ste van May een groote Vloot Schepen met Lakenen, na dat 'er reeds 6 gekomen waren, te Embden aan. Waar over de vreugde in die Stad zo groot was, dat 'er Eerschooten van weêrskanten wierden gedaan Doch de blydschap, en het voordeel datze hun zelve daar van belooft hadden, verdween zeer haastig: overzulks de Engelsche, hun verschil met de Nederlanders vereenigt hebbende, van daar vertrokken, en bragten de Lakenen na Antwerpen.

In den jaare 1565, als de Inquisitie hoe langer hoe wreeder voortging, hebben de Edelen, na lange te vergeefs by de Hertoginne Vertooningen en Verzoekschriften te hebben ingelevert, den Graave van Egmond aan den Koning gezonden. Dewelke, na eenige tyd, eerst antwoord bequam, en hier op uit quam, dat des Konings meininge was, dat zyne Beveelen en strenge Placaaten moesten uitgevoert worden. Derhalven heeft de Gemeente ondertusschen, uit onverduldigheid, om bovenstaande langdraadig antwoord des Konings, de Kerken overvallen, en alle Roomsche Beelden daar uit gestormt.

Waar op in den jaare 1566, de Heer

van

van Brederode, verzelt met meer dan 200 Edelen uit alle Provintien, verzogten aan de Hertoginne te Brussel, om verzagtinge van die strenge Beveelen des Konings te genieten. By welke gelegentheid de naam van Geusen, waar door de Gereformeerde betekent worden, tot op dezen dag, van de geene die buiten zyn, haaren oorsprong heeft genomen: want eene van 't Hofgezin der Hertoginne, met naame de Heer van Barlemont, dezen hoop Edelen, die zeer slegt in de Kleederen waren, het eerste aan 't Hof ziende komen, zeide in de Fransche Spraak, dat 'er een hoop Bedelaars voor de Poort waren; gebruikende het Frans woord Gueux, dat een Bedelaar betekent. De Edelen dit verstaan hebbende, schaamde zich hier niet over; maar begeerden na dien dag altyd Geusen genaamt te zyn: waarom veele van hun Graauwe Kleederen aantrokken, als de bedelende Graauwe Monniken, en houte Nappen aan hun zyde hongen, met zilvere Plaatjes beslagen, waar op in 't Latyn stond, *Het gaa den Geusen wel*: of *Vive la Gueux*.

Het voorige Verzoek der Edelen na den Koning gezonden zynde, maar het ant-

woord te laat aankomende, was 'er ondertusschen weder alomme door het Land een algemeene Kerkrooving en Beeldstormerye ontstaan; en de Gereformeerde, door toelaatinge der Prins van Oranje, bouwden openbaarlyk Kerken binnen Antwerpen. Waar op de Burgers, zo te Leeuwarden als Sneek, mede de vryheid namen om de Beelden uit hunne Kerken te breeken, en de zuivere Leere te doen stand grypen; daar veele reeds opentlyke Belydenisse van deeden. Ondertusschen hebben de Inquisitiemeesters den nieuwen Bisschop te Leeuwarden toegestaan, van de Inkomsten der Kloosters Mariengaard en Lidlum, tot zyn jaarlyks onderhoud, een zomma van 3000 Ducaaten; en 't verdere overschot ten behoeve voor Monniken en Paapen.

In dit zelve jaar, is de Minnebroeders Kerk te Groningen door de Gereformeerden ingenomen, van de Altaeren en Beelden, met verlof van de Magistraat, gezuivert, en die hun Stads Arbeidsvolk bestelde, om de vloer van puin en belemmeringe te ontdoen, en bequaam tot de Predikdienst te maaken. Doch deze zaak heeft naderhand, in den jaare 1569, eenige Werklieden

den het leeven gekoft. In de Ommelander Dorpen, als te Winfum, Garshuizen, Wefterembden, Ten Poft, Middelftum, en elders, wierd den Boer door den Adel opgehitft, en veele Kerken geplondert, tegens dank en wil der Overheden.

Arenberg, deze Beeldftormerye verftaan hebbende, deed, uit laft der Hertoginne, alle de Predikanten het Land uitjaagen, en alle Gereformeerden ftrengelyk vervolgen.

Als mede, uit naam van den Koning van Spanje, zond hy op een liftige wyze, vier Compagnien Hoogduitfche Soldaaten in Groningen; welke aldaar, geduurende hunne Inquartieringe, wegens den Koning, veele moetwil bedreven aan de Burgers, inzonderheid de Gereformeerde; neemende de Stads Sleutels na hun; ontwapende de Burgerye; en deeden een Jongman, om opgelegt verraad, vierendeelen.

In den jaare 1567, als den Prins van Oranje zag, dat de zaaken, na zo veele moeijelykheden, van erger tot erger vervielen, vertrok hy, met een groot gevolg van Edelen en andere aanzienlyke Lieden, na Duitfchland. En een Schip met Edelen, van Amfterdam na Embden vlugtende,

de, zyn by Harlingen, door trouwloosheid van den Schipper, in handen van Arenberg geraakt: waar onder de twee jonge Heeren van Baatenburg, en drie Friesche Edelen waren; die, nevens veele van de andere, binnen weinig tyd daarna, te Brussel zyn omgebragt.

Den Koning van Spanje ziende, dat de verwerringe al grooter en grooter wierd, besloot zyne Zuster van verdere moeite te ontlasten, en zond als Stadhouder in haar plaatze dien wreeden en alomme beruchten Hertog van Alva; dewelke een groote Krygsmacht mede bragt, van voorneemen om alles op een wreede en gruuwzaame wyze te vervolgen; die ook dien weêrgalooze bittere Bloedraad instelde, welke alles het onderste boven wentelde.

In den jaare 1568, als de Vlugtelingen, door de wreedheid van Duc d'Alva, dagelyks meer wierden, zo dagten zy op middelen, om weder in betere stand in hun Land te komen. De Prins dan, veel Volk vergaderende, begon van dezen tyd af den Hertog te beoorlogen.

In dit zelve jaar, in May, hebben de Graaven Lodewyk en Adolf van Nassau, nevens Graaf Jooft van Schouwenburg,

en

en andere, met hunne Krygsmacht in Groningerland trekkende, het Huis te Wedde, den Dam, en daar na meer andere Plaatzen ingenomen: hoewelze na een korten tyd gedwongen wierden den Dam wederom te verlaaten.

Ondertusſchen was den Graaf van Arenberg, nevens den Graaf van Megen, met hunne Krygsmacht, en zes ſtukken Kanon afgekomen: het welk van Graaf Lodewyk vernomen zynde, trok zyn Krygsbenden byeen, vallende den 24ſte van May met een groote dapperheid by Heiligerlee op de Vyanden in, voor dat den Graaf van Megen daar noch was bygekomen, en ſloegen zo furieus met hun nieuwgeworven Krygsvolk onder hun, dat 'er in 't kort veele wierden neêrgevelt. Waarom Arenberg met een groote bitterheid op Graaf Adolf los rende; en, ſchoon hy eerſt met een Kogel doorſchooten wierd, heeft hy nochtans dies te verwoeder, eerſt met 't Piſtool, en daar na met het Rapier, Graaf Adolf ook doodelyk gewond; waar op zy alle beide zyn neêrgevallen, en niet verre van den anderen geſtorven. De reſt van Arenbergs Leger, alzo 't Volk geen kenniſſe van 't Land hadden, en van de

Nas-

Naſſauſche omſingelt zynde, is meeſtendeel gequetſt of dood gebleven. Omtrent 1600 Mannen, zo Spanjaarden als Duitſchen, wierden 'er verſlagen, waar onder veele Perzoonen van rang; daar by bequam Lodewyk veele Buit, als alle de Bagagie van Arenberg, zyn Zilverwerk, en daar en boven veel Geld, dat tot betaalinge der Soldaaten gekomen was, en zes ſtukken Kanon. Graaf Adolf wierd te Wedde, en den Graaf van Arenberg in de Kerk van het Klooſter te Heiligerlee begraven.

Daar na trok Graaf Lodewyk met zyn Leger voor Groningen, doende de Stad aan twee zyden belegeren; maar de vaſtigheid van die Plaats, groote Bezettinge daar binnen, en de Belegeraars zwaar Geſchut ontbreekende, deed hem niets vorderen: evenwel wierden 'er verſcheidene aanvallen gedaan, inzonderheid op den 22ſte van Juny, alwaar wel 200 van de Naſſauſche, en veele van de Belegerde ſneuvelden. Maar het afkomen van den Hertog van Alva met een Leger van 16000 Mannen, deed hem de Belegering den 14de van July opbreken, marcherende daar mede langs de Eems, om zich aldaar te verſterken; doch den Hertog is hem zeer haaſtig nage-

trok-

trokken, en heeft Graaf Lodewyk op den 21ste dito by Jemmingen aangetast, en zeer afgryzelyk met al zyn Volk, dat niet vegten wilde, verslagen; daar bleven 'er weinige over, en veele wierden door 't zwaard gejaagt, of in 't water verdronken. Graaf Lodewyk zelve, als eenige verhaalen, ontquam het met zwemmen over de Eems; doch andere willen, dat hy met een Scheepje overgeraakt zoude zyn. Daar wierden verlooren 16 stukken Kanon, omtrent 1500 Paarden, 20 Vendels, veele Horenbeesten, en omtrent 7000 Mannen.

Daar na trok den Hertog langs de Dyken na Delfzyl, voorneemens om die Plaats en Farmsum tot een Stad te maaken, en dezelve Marseburg te noemen: doch de smeekinge der Groningers heeft zulks te rug gehouden. Vervolgens hebben de Spaansche in het aftrekken veele Dorpen in brand gestoken, eenige duizenden van Horenbeesten uit het Land gedreven, en groote schade gedaan. Voorts quam den Hertog te Groningen, en ordonneerde aldaar een Kasteel te bouwen, tusschen de Ooster- en Heere Poort, met 5 Bolwerken; dat het jaar daar aan is begonnen.

Karel Brimeu, Graave van Megen, wierd

wierd Stadhouder van Friesland, van 's Konings wegen, na de dood van Arenberg.

Den 7de van December, is te Leeuwarden voor de eerstemaal des Heeren Avondmaal openbaar, na de wyze der Gereformeerde, uitgedeelt, na dat de gewapende Burgery de Beelden, door last van Burgermeesteren, uit de Kerken geworpen hadden, niet tegenstaande des Konings Stadhouder, en 't Hof, zich daar tegen stelden. Ook hebben zy den Koning afgeswooren, en zich door sterke Burgerwachten bevestigt. Ook wierpen verscheidene Paapen hun Priesterlyk Gewaad weg, en verkondigden nu het zuivere Woord des Heeren.

In den jaare 1569, in April, quam de Commissaris Quarre te Groningen, en informeerde hem wegens de Kerkplonderinge en andere Misdaaden, in den jaare 1566 gedaan. Waar op eenige by de kop wierden gevat; doch den Bouwmeester, met twee Arbeidsluiden braken uit de Gevangkenis; maar de andere drie a vier zyn, niet tegenstaande het verlof van de Magistraat, om hunne begaane misdaad, op de Markt onthoofd.

Voorts hier na quam den Bisschop Johan

Cnyf

Cnyf ook te Groningen, neemende zyn Logement in het Huis dat nu des Stadhouders Hof is.

Ook wierd door bevel van den Hertog van Alva alhier een Kasteel geordoneert, men bouwde het met vyf Bastions, waar van drie buiten en twee binnen de Stad quamen te leggen: schietende het eene met haar punt op de Pelsterstraat, en het andere op de Gelkingestraat: waar van de Gragt wierd aangelegt op 100 voeten wyd; en de benedenste voet van de Wal op 75 voeten breed.

In den jaare 1570, den 1ste November, is 'er een geweldig Onweder, met een verschrikkelyke hooge Watersnood, uit den noordwesten ontstaan; die tot heden met de naam van Allerheiligensvloed bekent is: waar door het water zeer hoog in Vlaanderen, Holland en Zeeland is opgeloopen, doch by den dag, en diensvolgens met minder schade, als in Friesland: alwaar het des avonds, omtrent 9 uuren, het geheele Land overstroomde, tot aan de Sevenwouden toe; blyvende Gaasterland, en wel voornaamentlyk Oud Mardum, Ruigehuizen, en Sondel onbeschadigt. De schade aan Menschen en Beesten was on-

telbaar, en is af te neemen uit 1800 Menschen, die alleen in de Grietenye van Oostdongerdeel verdronken waren; daar de Vloed tot elf voeten hooger, als een gemeen Ty, was opgerezen. Van Sneek na de Lemmer voer men regt uit op zeven en een halve voet water over 't vlakke Land: Râzeilen met drie masten dreeven, met haar volle Ladinge, door de inbraaken der Dyken. En een Wieg, met een leevend Kind en Kat daar in, quam te Sneek aandryven.

In den jaare 1571, hebben de Friesen alomme, gelyk ook die van Braband en Vlaanderen, de Beelden bestormt, en de Paapen en Monniken weder het Land uitgejaagt.

In den jaare 1572, den 7de van January, overleed binnen Zwol den Graaf van Megen, Gouverneur van Friesland, Groningen, enz. In wiens plaatze hem opvolgde Gillis van Barlamond, Heere van Hierges,

In dit zelve jaar, namen de Watergeuzen den Briel in; en den Prins van Oranje wierd in 't openbaar voor een Hoofd der Vereenigde Bontgenooten verklaart. Diederik van Bronkhorst nam Sneek, Bolswert en Franeker in, alzo het Volk daar

meest

moeft uit verloopen was. En des Konings Colonel, Caſper de Robles, Heer van Billi, daarentegen lag Bezettinge op de Zeedyken.

Schouwenburgs Volk, geſterkt met een party van des Prinſen Macht, dat van Ameland na Ooſtmahorn over quam, heeft Dokkum ingenomen: maar den Colonel Robles, hun overvallende, heeft de Plaats weder hernomen, laatende de Soldaaten vermoorden en ſchenden, en de Stad in brand ſteeken.

In September, is Jooſt van Schouwenburg, als Stadhouder by den Prins van Oranje over Friesland, te Sneek gekomen; en, na eenige tyd, trok hy binnen Franeker, en zette zich op Sjaardema's Slot ter neder. Doch na zyn vertrek vielen zy weder in handen van Robles, gelyk ook die van Bolswert. Ondertuſſchen hebben 's Prinſen Volk de Zeekuſten, behalven Harlingen en Staveren, weder onvry gemaakt; alwaar Gaaſterland en de geheele zuidhoek veel verdriet heeft uitgeſtaan. En inzonderheid word verhaalt, dat die van Wykel van de Roovers wierden overvallen, Wybren Wykel, met zyn Vrouwe Doed en Dochter Baauk gedood,

Foockel gevangkelyk na Enkhuizen gevoert, en noch eene van hunne Zusters ter vensteren uitgeworpen; Hans, hunnen Broeder, ontquam het met de vlugt; en het Huis wierd verbrand: van welker Afkomst ons noch een aanzienelyk Huisgezin in onze Woonplaats bekent is. Robles moest hier na Sneek weder verlaaten. Diederik van Bronkhorst nam hier op Bolswert in; alwaar hy de Overigheid veranderde, en de Gereformeerde opentlyk liet Prediken; welke eerste Predikatie in de Broeren Kerk gedaan wierd. Hier van daan vertrok hy na Sneek en Franeker, alwaar hy het Stadhoudersampt, in 't afzyn van Schouwenburg, bediende. Daar na nam 's Prinsen Volk het Blokhuis te Staveren in: maar daags daar aan herwinnen 's Konings Volk het wederom, en staken de Stad in brand.

Schouwenburg, eenige Schattinge by een vergadert hebbende, tot reddinge der Provintie, is, na hy de zelve ontfangen had, met dien geroofden Buit uit den Lande doorgegaan.

Ondertusschen heeft den Koning van Spanje, Don Louis de Requesens, Grootbevelhebber van Castilien, tot een Landvoogd

voogd der Nederlanden gezonden, in plaats van dien bloeddorſtigen Hertog van Alva: die hier op aanſtonds weder na Spanje vertrok; welke roemde, dat 'er door zyn bevel wel 18000 Menſchen alleen door Beuls handen in Nederland waren omgebragt, behalven die in den Kryg waren geſneuvelt.

In den jaare 1573, is Groningerland, Friesland en Embderland, door een Watervloed aangetaſt: waar door de Dyken wierden gebroken, en groote ſchade aan Menſchen en Beeſten geſchiede.

In den jaare 1574, heeft Caſper Robles, om de verſchillen en oneenigheden, al van oude tyden af, die ontſtaan waren over het maaken der Zeedyken, weg te neemen, uitgevonden, en volgens zyne gedachten en raad voorgewend, dezelve Dyken, tegen zulke zwaare en hooge Watervloeden, waar van zy zo meenigmaalen de ſmerten gevoelt hadden, in beter order te brengen, en beginnen te verzwaaren. Wordende omtrent twee jaaren hier na, ter gedachteniſſe van dit loffelyke Werk, het Steene Beeld, dat noch heden by Harlingen op den Dyk te zien is, op 's Lands koſten, opgeregt: dienende met eene tot een Scheidbeeld van de afdeelinge der Dyken.

 Al-

Alſchoon des Konings Zaaken dagelyks te poſt verliepen, zo waren echter Staveren, Hindeloopen, de Schans te Makkum, Harlingen, en de geheele Kuſt, na het doorgaan van Schouwenburg, weder met Robles Volk bezet geworden. Doch Wouter Heegeman, Hopman van den Prins van Oranje, van Texel afvaarende, heeft Hindeloopen, by eene donkere nacht, met 300 Mannen overvallen en ingenomen. Waar op die van Enkhuizen hem Kruid en Lood toezonden, om de Plaats te verſterken. Doch op het gerucht van Robles Volk, dat op hem aanquam, deed hem reſolveeren, de Stad uit te plonderen, en in brand te ſteeken. Den Droſt van Staveren begon ook zyne Veſtingen, daags daar aan, weder te verſterken.

In den jaare 1575, Bartel Entes, met eenig Volk van der Schelling afvaarende, lande op Ooſtmahorn, alwaar hy een Schans opwierp: doch na eenige Schermutſelingen, wierd hy door 't Volk van Robles daar weder uitgedreeven.

In den jaare 1576, waaide het een geweldige Storm, waar door veele Boomen uit de grond wierden gerukt; en het Dak van de Oude Hooffter Kerk te Leeuwarden,

den, dat door oudheid geheel bouwvallig was geworden, deed instorten: en is tot op dezen dag niet weder opgebouwt. 't Was mogelyk een voorteken, dat gelyk het Heidendom, voor veele eeuwen, uit deze plaats uitgeroeit, alzo deze plaats het Kerkhof was geweest, daar het Altaar van den Afgod Staf gestaan had, en den zelven geviert wierd, alzo ook nu het Gebouw des Pausdoms in deze Landen wel haast een geweldige krak zoude krygen. Waarom wy wel mogen zeggen:

Het oude Duivels Hof, door Schynschrift
lang misbruikt,
Wat wonder, zo 't haar hoofd voor 't
regt Geloove duikt.

In dit jaar hebben de Staaten en Voornaamste des Lands met malkanderen binnen Gent een Verbond gemaakt, om de welvaart des Lands, met raad en daad der Prins van Oranje, te helpen bevorderen: wordende gemelde Verbond gemeenelyk de Pacificatie van Gent genaamt. Het welk den Koning daar na ook met zyne Ondertekening bevestigde. Den inhoud van dit Verdrag bestond voor 't meest: 1. Dat de vreemde Krygslieden uit het

Land zouden gevoert worden. 2. Dat de gebruikelykste wyze van Regeeren zoude vastgestelt worden. 3. Dat ieder Provintie de zaaken van Godsdienst zoude handhaven, na dat het tot ruste des Volks het beste zoude geoordeelt worden.

In dit jaar is te Madrid overleden Joachim Hopperus, geboortig van Heemelum; afkomstig van dat oud Geslacht der Hopheeren, waar van boven op het jaar 513 gemeld is; om zyne uitmuntende Geleerdheid, heeft hy hooge Bedieningen bekleed, als Professor der Rechten te Leuven; Heer van den Grooten Raad te Mechelen, en in de geheime Raad te Brussel, daar Viglius de Voorzitplaats had; Heer van den Hoogen Raad der Nederlandsche Zaaken in Spanje, en 's Konings Zegelbewaarder; waar by hem den Koning tot Ridder van de Goude Spoor sloeg, te gelyk en op een uur met Don Jan van Oostenryk.

Ook overleed in dit zelve jaar, te Gent, Viglius Swichemius ab Aita, afkomstig van Swichchum, by Leeuwarden; deze is mede om zyne uitsteekende Geleerdheid in groot aanzien geweest, als Professor in de Rechten te Padua, in Italien, en na 't afslaan van veele Eerampten, Ryksraad in

de

de Kamer te Spiers; wederom wierd hy Professor te Ingolstad, Heer in de Grooten Raad te Mechelen, Præses of Voorzitter in de Geheime Raad en Raad van Staaten te Brussel, Ridder van 't Gulde Vlies, enz.

In dit jaar, den 7de van October, is te Groningen den Bisschop Johan Cnyf, Minnebroeder, aan de Pest overleden.

Den 22ste van November, ontstond te Groningen een groote onlust, door dien de Staaten Generaal, het oog op deze Stad hebbende, eenen M. T. Stella herwaarts hadden gezonden, om de Magistraat en het Krygsvolk tot het aanneemen der Pacificatie van Gent te beweegen; als mede, dat zy 't met de Generaliteit zouden houden; waar voor zy beloofden, alle de achterstallige Schulden van de Soldaaten, die zeer groot waren, te zullen voldoen.

Den Gouverneur Robles, hier kennis van krygende, deed Stella aanstonts aprehenderen en pynigen; om alzo zyn Commissie uit hem gewaar te worden: doch alles te vergeefs. Ondertusschen wist Stella door zyn bequaamheden, in 't geheim aan de Soldaaten te kennen te geeven, dat zo zy hun voor de Staaten wilden verklaaren,

zy van alle hunne Achterstallen ten vollen voldaan zouden worden. Hier op waren de Soldaaten aanstonds als vol vuur, namen ten eersten hunnen Gouverneur Casper de Robles, benevens eenige Spaansche Kapiteinen, of die 't met hun hielden, gevangen; loopende voorts na de Waag, en haalden de daar staande Wippe omverre, en verbrandeze op de Markt, roepende: *Lang leeve den Prins! lang leeven de Staaten!* Waar op zy aanstonds heen liepen, en maakten Stella los; bragten hem op de Markt, en deeden hem in de naame der Staaten den Eed van getrouwheid. Vervolgens zonden zy Gecommitteerden met Stella na Brussel; die aldaar de Stad aan de Staaten opdroegen, en een Gouverneur van hun verzogten: waar op den Graaf van Rennenberg is afgezonden geworden, die aldaar in den jaare 1577, den 7de van January, met eenige Heeren is aangekomen, en betaalden de Soldaaten hunne achterstallen ten vollen, dat eenige Tonnen Gouds beliep. Waar op de Waalen den 13de van Maart ter Stad uittrokken; daar die van binnen zeer over verblyd waren, om hunne gepleegde moetwille, daarze nu van verlost wierden, datze Vreugdevuuren

daar

daar over aanſtaken; waar door de St. Martens Toren in brand geraakte en zeer beſchadigt wierd. Daar na kreeg Rennenberg Delfzyl, en ſtelde daar een nieuwe Commandeur. Voorts deeden de Groningers hem en de Generaliteit den Eed van getrouwigheid; doende daar na het Kaſteel, door den Hertog van Alva gebouwt, wederom afbreeken.

Op den eerſten November, deed den Gouverneur Rennenberg de Staaten van Stad en Lande te Groningen vergaderen, alwaar de Ommelander Jonkers en Hovelingen compareerden in groot getal, doch niet denkende, dat 'er iets quaats met hun voor handen was. Maar, als zy vergadert waren, voor Rennenberg zyn propoſitie nog had voorgeſtelt of gedaan, wierden beide de Leden oneens; het welke niet verdraagen wierd; waar door de Heeren van de Ommelanden, door de Heeren van de Stad, zyn gevangen genomen, tot 24 in getal, en in leelyke Gevangkeniſſen geworpen: niet tegenſtaande het ontzach van hunne Stadhouder, die daar tegenwoordig was. Daar op wierd de ſterkte van Delfzyl den 20ſte van December van haare Veſtingen beroofr; waar afgevoert

voert wierden 9 Metaale, en 7 Yzere Stukken Kanon, en 14 Bassen.

In den jaare 1578, zyn des Konings Raaden en Grietmannen in Friesland afgezet, en andere Heeren voor hun in de plaats verkooren. Waar op de Gereformeerde, die noch in 't heimelyk hunne Oeffeningen deeden, verzogten om in 't openbaar te moogen Leeren, en Jaargeld te genieten, om hunne Predikanten eerlyk te kunnen onderhouden: 't welk door de Religions Vrede, tusschen den Aartshertog Matthias en den Prins van Oranje, toegestaan zynde, zo bequamen die van Leeuwarden de Jacobiner Kerk tot hun gebruik; alwaar zy voor de twedemaal de Roomsche Beelden afwierpen, en dezelve Kerk tot de zuivere Godsdienst Inweiden.

In dit zelve jaar dagten de Ommelanders hun te wreeken; deeden derhalven in de Maand February, onder den Heer Barthold Entes van Menteda, 12 Vendelen Soldaaden werven: maar de Groningers zulks gewaar wordende, vielen op hun uit, en verstrooidenze, waar van eenige wierden doodgeslagen, de vlugtende nagezet, en Barthold Entes gevangkelyk van Koeverden mede na Groningen gevoert; daar hy

groot

groot gevaar liep van met de andere gevangene Ommelanders onthoofd te worden. Doch den Aartshertog Matthias, en de Staaten Generaal waren hunne Voorspraaken, om het different by te leggen.

Den 28ste van Maart, heeft het Zeewater in Groningerland, Oostfriesland, en elders, groote schade gedaan, en veele Menschen en Beesten verdronken.

In den jaare 1579, om redenen, dat de Spanjaarden in geenen deele de Articulen der Pacificatie van Gent na quamen, hebben de Staaten van Nederland goedgevonden, een naauwer Verbintenisse te maaken binnen Utrecht, die men de nadere Unie van Utrecht noemt: waar in de zeven vereenigde Provintien, als Gelderland, Sutfen, Holland, Zeeland, Utrecht, Overyssel, Friesland, Groningen en Omlanden, daar benevens Lingen en Drenth, hun eerste Verbond maakten, bestaande voornaamentlyk in: 1. Dat deze Provintien een en gemeen zouden zyn, om nooit, onder wat naam ook, te mogen gescheiden worden: blyvende ieder nochtans by zyne eigene oude Voorrechten. 2. Dat zy malkanderen, tegen alle vyandlyk geweld, met goed en bloed zullen helpen ver-

verdeedigen. En 3. In de oeffeninge van Godsdienst de Pacificatie van Gent na te komen.

In dit zelve jaar, hebben de Heeren van de Ommelanden de Religions Vrede mede aangenomen, insgelyks den Graave van Rennenberg; maar die van Groningen, uit haat tegen de Ommelanden, kantede zich hier tegen. Waarom Rennenberg een Landdag te Visvliet deed uitschryven, om alle questien aldaar tusschen de beide Leden in der minne by te leggen. Doch de Groningers, als strydende tegen hunne Verbonden, weigerden aldaar te compareren. Rennenberg deed derhalven zyn Krygsmacht ontbieden, om hem van Groningen nochmaals te verzekeren; doende de Stad voorts op den 22ste van May, aan de Noordweftzyde, met omtrent 2000 Mannen, doch tot weinig schade der Stad, berennen.

Den eersten van Juny begonnen de Belegeraars met die van Binnen handgemeen te worden, neemende hun een groot getal Beesten af. Daar tegen bragten die van de Stad 2300 Boeren uit hunne Jurisdictien op de been: welke terstond met weinig Krygsvolk op de vlugt wierden gedreven, en

en daar boven noch met Geld geeven gestraft. Den 6de dito verstonden die van Binnen, dat 'er Buskruit in 't Leger ontbrak, deeden derhalven met hun geweld van welgewapende Boeren en eenig Krygsvolk, met het Geschut voor aan, een uitval op de Vyanden, hebbende by hun 600 Dienstmaagden, om het Geschut te beschansen. Dus in slagordre staande, wierd 'er aan weêrkanten dapper gevogten; waar door veele sneuvelden, en de Partye genoodzaakt wierd te vlugten, welke tot aan de Poorten, niet zonder verlies van Volk, wierden vervolgt.

Daar na begonnen die van binnen na Vrede te luisteren, geevende hun op den 10de van Juny aan de Staaten Generaal over: den Gouverneur Rennenberg deed zyn publyke intrede op St. Jans Dag in de Stad; die aldaar de Magistraat veranderde, en dezelve met Staatsgezinde bezettede; de Religions Vrede verkondigde, en de Gereformeerde de St. Walburgs en Minnebroeder Kerk deed inruimen. Vervolgens heeft Rennenberg de Fortresse Koeverden wederom vast gemaakt: doch toonde zeer kort daar na dat hy 't met de Staaten niet wel meende.

Want

Want in den jaare 1580, den 3de van Maart, heeft den trouwloozen Graaf de Stad wederom aan den Koning van Spanje gebragt, na dat hy dezelve maar 9 Maanden voor de Staaten Generaal als Gouverneur hadde geregeert. Hy had zyn voorneemen zo geheim weeten te houden, dat, schoon hy beschuldigt wierd, van heimelyke Correspondentie te houden met den Hertog van Parma, hy nochtans den Burgermeester Hillebrands, zynde de voornaamste daar die van de Gereformeerde Religie hun op vertrouwden, des avonds, voor dat hy de Stad onder zyn geweld bragt, hem voorstellende alle de quade geruchten die 'er van hem gingen, en dat hy niet hoopte dat den Graaf iets quaads met hun voor hadde. Waar op den Graaf antwoorde: ô Myn Vader! dien ik voor myn Vader houde! zou gy zulk een quaad vermoeden van my hebben? Weest hier in maar gerust: en sloeg het hem dus uit den zin. Evenwel lag den Graaf op zyn luimen, laatende geene tyd passeeren; want op den tweden van Maart, des avonds en des nachts, heeft hy met zyn geheele Hofgezin, en veele Spaanschgezinde Burgers, als mede eenige verborgene Krygsknegten,

ten,

ten, tegens den morgenſtond, den 3de dito, hun gewapent. Zo dra als hy nu kenniſſe had bekomen, dat de Gereformeerde Wacht in den dageraat was gaan ſlaapen, is hy met zyn Volk, hebbende Witte Tekenen aan hunne linker armen, uit zyn Logiment na de Markt gereden, gewapent zynde van het hoofd tot de voeten, met de blote Sabel in de vuiſt, roepende: *Sta by, ſta by, goede Burgers! heden ben ik eerſt regt Stadhouder dezer Landen.* Op dit gerucht quam den Burgermeeſter Hillebrands, woonende in de Heereſtraat, haaſtig met eenige Gereformeerden voor den dag ſpringen, die direct op hem aanvielen: maar eene van Rennenbergs Knegts ſchoot op hem los, dat hy dood ter aarde viel. Waarom de andere de vlugt namen. Eenige wierden aanſtonds gevangen genomen, en andere verweerden hun noch in hunne Huizen; maar daar bleef niemand dood als een Perzoon. Voorts liepen en renden zy door de Straaten, ſchietende na alle die het hoofd ter venſteren uitſtaken. Daar na de Stad doorzoekende, namen zy alle, die in der Spaanſchgezinden onguníſt ſtonden, tot over de 200 voornaamſte Burgers gevangen; waar van eeni-

ge zeer qualyk wierden gehandelt; die evenwel naderhand door verscheide Middelen meest los quamen.

Op dien zelven dag, als Rennenberg de Stad voor den Koning van Spanje had hernomen, wierd dezelve wederom door Barthold Entes belegert, met 13 Vendelen Soldaaten en 2 Vendelen Ruiters. Die van de Stad maakten eenige Beschansinge in de Voorstad, gelegen op het Schuitendiep, en noch twee Molenbergen buiten de Stad, waar mede zy hunne Beesten, die dagelyks in de Weide gingen, beveiligden. Vervolgens zonden de Staaten Generaal den Graaf van Hohenlo, en Graaf Lodewyk van Nassau, met noch 16 Vendelen na 't Beleg.

Den 16de van May, deeden de Belegeraars een Attaque op 't Schuitendiep, alwaar zeer hevig gevogten wierd, en Barthold Entes zyn leeven verloor. Ondertusschen ontstond een gerugt in 't Leger, dat de Spanjaarden, onder 't bevel van Marten Schenk, afquamen om Groningen te ontzetten. Hier op trok Hohenlo met eenige Vendelen uit de Belegeringe na Hardenberg, Schenk te gemoet; alwaar het gevegt op den 16de van Juny, tot groo-

te

te ſchade van den Graaf van Hohenlo, wierd gehouden. Overzulks wierd Groningen door Graaf Lodewyk, na ruim drie Maanden belegert geweeſt te zyn, wederom verlaaten.

Den 29ſte van July, is Delfzyl door den Graaf van Rennenberg ingenomen; ook Enematil; doch wierd kort daar na door Hohenlo wederom herwonnen; ook joeg hy de Rennenbergſche uit de Schans Weerdenbras, by de Ponterbrug; en nam daar op Koeverden in.

Den eerſten September, is Enematil door de Rennenbergſche wederom ingenomen en geſlegt.

Den 4de dito, wierd Hohenlo's Volk by de Bourtange door de Rennenbergſche geſlagen.

Den 6de dito, zyn de Rennenbergſche, door de Frieſen uit Dokkum en Kollum, in 't Klooſter Aduard verraſt en verſlagen; waar op het Klooſter, uit vreeze van wederom overvallen te worden, is in brand geſtoken; waar in de Rennenbergſche wel 300 Mannen verlooren.

Den 20ſte dito, won Rennenberg Koeverden; onder voorwaarde, dat de Bezettinge, uit 200 Mannen beſtaande, met

Zydgeweer zouden mogen uittrekken.

In dit zelve jaar 1580, als den Stadhouder Rennenberg zich door ontrouw van de Staaten en Prins van Oranje was overgegaan tot den Koning van Spanje, en die van Leeuwarden door het Blokhuis, dat noch vaſt was, en by hem bezet bleef, meenden te dwingen, gelyk hy Groningen reeds al in zyne macht hadde; zo hebben de Burgers, dit bemerkende, het zelve manmoedig ingenomen, en de Wallen en Sterktens geſlegt: ook namen de Staaten de Blokhuizen van Harlingen en Staveren mede in hunne macht, en roeiden uit de Kerken der Paapen alle de Beelden; en de Klooſterinkomſten wierden alle geſchikt tot onderhoud der Predikanten en Schoolen.

De Geeſtelyken dus uitgeroeit zynde, verkreegen die van Ooſtergo de eerſte Stem in hunne plaats; en de Steden de vierde Stem in Landszaaken. Koeverden wierd vaſter beſchanſt; en Harlingen met nieuwe Wallen en Gragten verſterkt. En wegens de ontrouwigheid of verradery van Rennenberg, zogten de Staaten hun van een andere Stadhouder te voorzien.

VII.

VII. Stadhouders der STAATEN.

1. WILLEM, Prins van Oranje, Graave van Naſſau, enz., wierd van de Staaten van Friesland, om het Stadhouderſchap van deze Provintie mede waar te neemen, begroet. Doch, om de moeijelykheden, daar de andere Provintien in ſtonden, gaf het hem ongelegentheid om overal zelve te gaan; derhalven zond hy Merode, Heer van Rummen, om van zynent wegen het Stadhoudersampt als Luitenant te bedienen. Hier na belegerde Rennenberg Steenwyk; neemt de Kuinder en Slooten in; trekt na Staveren, daar hy 't Kaſteel weder opbouwt; werpt te Makkum weder een nieuwe Schans op; en ſtroopt langs de Zeekuſt, tot aan de Harlinger Poort. Waar door Friesland weder in 't uitterſte gevaar quam om overwonnen te worden. Doch daarentegen ontzette den Overſte Norrits Zwartſluis, 't Kaſteel van Hattem en Steenwyk; waar door Rennenbergs loop ten eenemaal geſtuit wierd, en al het voorgemelde weder by de Staaten herwonnen.

De onze verlooren ook een Veldſlag by Winſum, in Groningerland, dat Friesland

 in

in een groote benaauwdheid bragt: maar als den Overste Norrits den Vyand by Visvliet geslagen, en tot aan de Poorten van Groningen verjaagt hadde, veranderde het zelve in vreugde. Even hier na wierd het Bolwerk en Wallen om Dokkum gemaakt.

In den jaare 1581, in May, quamen de Rennenbergsche uit Aduard, om een Schans op het Reidiep te maaken, om alzo den Heer van Nienoort uit Zee af te snyden: doch hy wierd zulks tydig gewaar, en voorquam niet alleen hunne aanslag, maar bragt hun zelve in hinderlaag; waar door veele der Vyanden wierden verslagen.

Daar na is Aduard door den Heer van Nienoort belegert; brengende grof Geschut daar voor, om het Klooster daar mede daadelyk te beschieten. Maar de Rennenbergsche van alom hunne Macht byeen rukkende, trokken by Groningen over het Reidiep, om de Belegerde te ontzetten. Nienoort was zulks wel verwittigt, maar door meerderheid van stemmen, geresolveert de Vyanden af te wagten: dewelke van achter het Klooster straks quamen toeschieten: waar door de Nienoortsche de vlugt namen, achterlaatende verscheidene Officieren voor Gevangenen, en eenige Doo-

Dooden aan hunne Befpringers. Voorts trokken de Rennenbergſche op Aduarder-Zyl, en deeden het Plaatsje aanſtonts, doch vrugteloos, beſtormen: maar met Kanon daar voor komende, en een goede Breſſe geſchoten zynde, quamen zy met de derde ſtorm daar binnen; ſlaande doe alles dood wat 'er in was; waar onder Schelto Jarges, een zeer geleerd en dapper Kapitein.

Den 9de van July, ſloeg Norrits de Rennenbergſche by Grypskerk, en vervolgde hun tot aan Groningen, waar van 700 Mannen door de kling gejaagt, en veele gevangen wierden genomen; vier ſtukken Kanon, alle de Bagagie, en veele Paarden wierden tot Buit gemaakt; zynde des Overwinnaars verlies daar tegen zeer gering.

Den 23ſte dito, is in Groningen overleden dien trouweloozen Graaf van Rennenberg, Stadhouder van Groningen, enz.; zynde door een knaaginge zyner Conſcientie geheel uitgeteert van mismoedigheid en berouw, om dat hy de Staaten Generaal zo ontrouw had behandelt; wordende begraven in St. Martens Kerk, in 't Choor. Hy had in zyne laatſte leevenstyd zyn Zu-

ſter verſtooten, die hem tot dezen afval vervoert had. Daar na is Francois de Verdugo wegens den Prins van Parma, als Stadhouder van Groningen, in des Overleedens plaatze geſtelt.

De algemeene Staaten van gevoelen zynde, dat door deze geduurige Vyandlykheden, den Koning van Spanje meer een openbaare Vyand, als een beſchermend Overheer was; hebben daarom gereſolveert, hem van alle zyne Voogdye af te zetten, en zyne gehoorzaamheid ten eenemaal afgezwooren: waar toe de Staaten van de andere Provintien, en Friesland mede, in dit zelve hebben bewilligt. Waar op des Konings Wapenen alomme wierden afgebroken, uitgeſtreeken en vernietigt, de Zegelen plat geklopt, en die der Staaten in deszelfs plaats geſtelt.

Rennenberg overleden zynde, heeft den Koning, die de Landen daarom noch niet verlooren gaf, eenen Francois Verdugo, Heer van Schenge, tot Stadhouder gezonden; die met 1500 Waalen te Groningen komende, de Frieſen zeer verſlagen maakte.

Aanſtonds nam hy Verdugo Reide in. En kort daar na raakten hy in een gevegt

te-

tegen het Staaten Volk, onder Norrits, by Noorthorm, dat hy deerlyk sloeg; alwaar omtrent de helft zo Grooten als Gemeene sneuvelden, en een groot gedeelte gevangen wierd genomen.

Des de Landlieden, in de wapenen gebragt zynde, hebben in 't Dorp Oudeboorn een Schans opgeworpen; welke van Verdugo aangevallen, maar afgeslagen is: waar op hy, na eenige plonderingen, uit het Land weder vertrok.

In den jaare 1582, heeft de Stad Groningen van den Koning van Spanje een Bulle bekomen, omtrent het Stapelrecht.

In den jaare 1583, heeft een Spaansch Overste, Taxis genaamt, Steenwyk door list ingenomen: en in Friesland vallende, de Schans te Oudeboorn en Rotserschans ingenomen; en alomme het Land door stroopingen en plonderingen geplaagt.

In het zelve jaar in September, is Oterdum door de Heeren van Nienoort en Azinga Entes verovert; jaagende de Spaansche Bezettinge daar uit, en deeden het Plaatsje daar op versterken; waar mede zy veele Dorpen daar omtrent tot Contributie dwongen. Overzulks is Oterdum door de Spaansche in de maand December we-

derom belegert: maar die van binnen dappere tegenstand biedende, is het Beleg wederom opgebroken.

Omtrent deze tyd overleed binnen deze Sterkte den Heer van Nienoort, na een langduurige ziekte, en wierd aldaar begraven; zynde een Edelman geweest, die na zyn vermogen, groote diensten aan het Vaderland had gedaan.

In den jaare 1584, heeft den Prins van Oranje den Graave van Merode uit Friesland opontboden, en Graaf Willem van Nassau tot Luitenant-Stadhouder in zyn plaats aangestelt. En, vermits de dagelyksche overvallen der Vyanden, hebben de Staaten de Schans in de Lemmer doen vast maaken.

In dit zelve jaar, den 10de van July, wierd tot groote droefheid van den Lande, binnen Delft, den Prins van Oranje, door een boosaardigen Fransman met een Pistool doorschooten; zynde door de Spanjaarden daar toe verraadelyk omgekogt.

2. WILLEM LODEWYK, Graave van Nassau, enz. wierd in deszelfs plaats, van Luitenant-Stadhouder, door de Staaten van Friesland tot twede Stadhouder, na de afzweeringe van den Spanjaart, verkooren. Ver-

Verdugo, de Schans Oterdum op den 18de van September wederom belegert hebbende, liet dezelve aanstonts met twee stukken Kanon beschieten: doch die van binnen, benevens de Schepen die op de Eems lagen, bleven hun niet schuldig; waar door veele van de Belegeraars gedood en gequetst wierden. Daar na, in de maand December, wierd de Schans gesecoureert door allerlei Nooddruft, alhoewel de Belegering noch zyn gang ging; doch met weinig voordeel. Maar op Lichtmissenagt in het volgende jaar, zyn de Schanssen van Verdugo voor Oterdum, door een geweldige Storm en Watervloed weggespoelt; waar door veele der Belegeraars verdronken; zo dat Verdugo zich genootzaakt vond het Beleg op te breeken. Oterdum had weinig door 't water geleden, en wierd ten eersten herstelt met vier Bolwerken, schoone Gragten, en een Haven, waar in omtrent 30 Schepen te gelyk konden leggen, gemaakt.

Den laatsten February, deed Verdugo een vrugtelozen Inval in Friesland. Maar de Westfriesen deeden insgelyks in Groningerland een Inval van meer nadeel; verbrandende in de Marnkant, van Vierhui-

huizen tot aan Baflo, meeſt alle de Huizen af, om datze geen Contributie wilden opbrengen.

Omtrent deze tyd, had Roelof Ketel een aanſlag op Groningen, om deze Plaats aan der Staaten zyde te brengen. Hy begaf zich derhalven met 15 Mannen daar binnen, verlaatende hem alleen op de ſlappigheid der Wacht aan de Poorten. Daar by was Graaf Willem van Naſſau met 1500 Mannen in 't Drenth, om hem, zo den aanſlag gelukte, by te ſpringen: doch de zaak wierd ontdekt, en Roelof Ketel by de kop gevat zynde, wierd het hoofd afgeſlagen en gevierendeelt.

Insgelyks heeft Kapitein Schaay, leggende te Niezyl in Bezettinge, een aanſlag op Groningen gehad; zynde in een tyd dat de Stad gebrek aan Leevensmiddelen had: maar dezelve voorts geproviandeert wordende, miſlukte den aanſlag.

In den jaare 1585, hebben de Staaten de beſtieringe der Landen opgedraagen aan Hendrik de derde, Koning van Vrankryk; maar die hun, om zyne eigene Inlandſche Oorlog, alwaar hy zelve zeer mede belemmert was, moeſte afwyzen. Waar op hy Elizabeth, Koninginne van Engeland,

tot

tot beſcherminge liet verzoeken: doch die Majeſteit weigerde mede de volle Heerſchappye. Doch hier na, Prins Maurits in zyns Vaders plaatze en Bedieningen geſtelt zynde, is van gemelde Koninginne den Graave van Leiceſter, als Overſte van haare Hulpbenden, na de Nederlanden gezonden; die de Staaten naderhand tot Stadhouder der Nederlanden hebben aangenomen.

Na dat de Klooſterinkomſten, als wy boven reeds gemeld hebben, tot onderhoud van Predikanten en Schoolmeeſters beſtelt waren, heeft het de Staaten des Lands ook goed gedagt, uit de zelve ook een Schoole van Geleerdheid of Academie op te regten, en dezelve met bequaame Leermeeſters of Profeſſoren, en dat 'er verders toebehoort, mildelyk te voorzien; dezelve plaatzende binnen de Stad Franeker.

In den jaare 1586, hebben de Spanjaards, over 't ys komende, alzo het zeer ſterk gevrooren hadde, een uitval uit Steenwyk gedaan, trekkende met 2500 Voetknegten en 400 Ruiters de Wouden in, door Lemſterland, en vernachtende omtrent Workum en Hindeloopen; van waar zy voorby Bolswert, over Marnzyl, door

Schet-

Schettens en Witmarſum, te Tjum hun nederzettende, quamen ten derden dage te Spannum en Winſum, welke Dorpen zy beide in brand ſtaken: en als zy veel gevlugt Volk op de Winſumer Toren gewaar wierden, zo ſtookten zy een zeer ſmookend Vuur van onderen aan dezelve, om gemelde Vlugtelingen te doen verſtikken: waar door een zwangere Vrouw, gevoelende haare Kleederen en hoofdhairen gezengt, uit de Klokgaten ſprong; en gevallen zynde, noch door een Spanjaard op de naakte borſt getrapt, en zeer gewond geworden, waar door zy haare zinnen verloor: doch na twee maanden quam zy weder tot haare voorige kennis en verſtand. En een andere, met twee Kinderen in haare armen, ſprong uit het hoofd van den Toren, en bragt het eene Kind noch leevendig te Franeker. De onze in aller yl met 1000 Voetknegten en een Cornet Paarden daar na toe trekkende, vonden zich niet in ſtaat om de Vyanden te keer te gaan; des zy van Ooſterlittens na Boxum afweeken, op hoop van eenige hulp, om hun dan voordeeliger te kunnen te weêr ſtellen: maar de Vyanden, hun ſpoedig nazettende, belette dit; overvielenze, en een bloedi-

dige Slag wierd getroffen, daar wederzyds veel Volk ſneuvelden; doch de onze moeſten eindelyk de vlugt neemen, zo na Leeuwarden, als andere Plaatzen; en een gedeelte wierd in de Kerk bezet, en gevangen genomen. Van deze Slag is zulken indruk in de gemoederen der Menſchen gebleven, dat 'er in Friesland niets bekender is, als deze Boxumer Slag, voorgevallen op den 17 January.

In dit zelve jaar, ondernam Graaf Willem van Naſſau een aanſlag op Groningen: doch dezelve wierd door een zeer hooge Springvloed ontdekt en verydelt.

In den jaare 1587, in September, had Graaf Willem van Naſſau nochmaals eene vergeefſche aanſlag op Groningen.

Den 17de van December, is een zwaare Inbreuk van 't zoute water in de Ommelanden geweeſt, waardoor alle hooge Landen onder liepen, wezende het water byna zo hoog, als de Allerheiligen Vloed van den jaare 1570, maar deed zo eene groote ſchade niet.

In den jaare 1589, in 't begin van de zomer, had den Gouverneur Graaf Willem een vergeefſche aanſlag op Delfzyl; doch beſprong Reide, en maakte daar een be-

beſchanſt Eiland van: ook won hy de Schans Eemetille; en kort daar na Swaagſterzyl en Soltkamp; zynde een Schans in de mond van 't Reidiep, en dat ſtormenderhand, voor 't gezigte van Verdugo, ſlaande 80 Mannen dood, en nam veele Gevangenen mede.

Daar na nam Verdugo Eemetille weder in; en zond twee Booswichten in 't Leger by Kollum, om Graaf Willem te vermoorden: maar dezelve ontdekt zynde, wierden gevangen genomen en onthoofd.

In den jaare 1590, in Maart, hebben eenige Burgers en Inwoonders van Groningen hunne Stad en Staat onder de beſcherminge van de Koninginne van Engeland gepreſenteert: doch wierd hun geweigert. Waar op Verdugo, meer Volk van den Hertog van Parma ontfangen hebbende, de Schans Enematil beſprong; trekkende van daar op Nieuwezyl. Ondertusſchen quam Graaf Willem, Gouverneur van Friesland, afzakken, en legerde te Kollum; en alhoewel de Legers ruim een uur maar van malkander lagen, viel 'er echter weêrzyds niets aanmerkelyks voor.

In den jaare 1591, den tweeden van July, won Prins Maurits Delfzyl; waar in ge-

von-

vonden wierd 5 metaale ſtukken Kanon, en 6 yzere Gotelingen. Daar na deeden die van Friesland deze Schans grooter en ſterker bouwen; zelfs poogden zy daar van eene Stad te maaken, en dezelve met groote Privilegien te begiftigen: om alzo de Burgery van Groningen daar te trekken. Doch op hoope van Groningen ook te krygen, is zulks achter gebleven. Van hier trok het Leger na de Opſlag van Enematil, leggende op een Water, genaamt Nieuwezyl, en dwong de Bezettinge door geweld hun over te geeven, en met witte Stokjes in hun handen uit te trekken, ſterk zynde 150 Mannen. Voorts vertrok den Graaf na Enematil, en beſchoot de Schans met 12 ſtukken Kanon, tot dat de Bezettinge hun op den 11de van July overgaven; als ook een weinig hier na de Schans te Lettelbert.

In den jaare 1592, in Auguſty, heeft Prins Maurits de ſterke Veſting Koeverden belegert. Graaf Fredrik van den Berg had het bevel daar binnen, hebbende voor des Prinſen komſte alle de Huizen buiten de Veſting in brand doen ſteeken.

De Belegeraars naderde hem met alle vlyt aan de Loopgraaven, en benamen hun

de Sluizen; waar door zy het Water uit de Gragten leiden. Hier op begon het schieten aan weêrkanten dapper aan te gaan, wordende aan weêrzyden verscheide Mynen onder de Wallen gegraven, die wel haast ter neêr of invielen. Den 7de van September, quam Verdugo met zyn Krygsmacht voor den dag springen, hebbende alle witte Hemden over hunne Harnassen, om de Belegerde te ontzetten. Hier op maakte Prins Maurits zich gereed, stelde zyn Volk in slagordere, met 't grof Geschut vooraan, en ontfong der Vyanden Macht zo onbeleefd, dat door 't losbranden van 't Kanon, een meenigte van hun over hoop en in 't Moeras raakte. Daar bleven in 't geheel 300 Mannen dood, behalven de gequetsten: en van 's Prinsen zyde bleven 'er maar 3 Mannen dood en 6 gequetsten, uitgenomen Graaf Willem van Nassau, die een schoot, doch zonder gevaar, door 't dunne van zyn lyf kreeg. Daar na hebben die van Koeverden hun op den 12de van September aan Prins Maurits overgegeven; mits met hunne Vendelen, Wapenen en brandende Lonten uit te mogen trekken, behalven de Artillery en Amunitie; daar wierden in gevonden 9 stukken

ken Kanon. Voorts is hier tot Gouverneur gestelt den Heer van Nienoort.

In den jaare 1593, den 8ste van April, heeft Graaf Willem de Bellingewolderzyl beginnen te versterken, om alzo het Fort de Bourtange te benaauwen. Hier tegen quam Verdugo met zyn Leger by Vlagtwedde, in 't geheel sterk zynde 2500 Mannen, doch dersde niets uitvoeren tegen dat vast maken.

Den 29ste van Augusty, nam Graaf Willem Wedde in; als mede de vaste Pas Bourtange; 't welk aanstonts sterker wierd gemaakt, eer Verdugo daar by konde komen.

Daar na heeft Verdugo de sterke Schans van Aduarderzyl, na den derden Storm, met geweld ingenomen, slaande de geheele Bezettinge dood. Van daar trok hy na Wedde; dat hy ook in nam, en sloeg van de 117 Mannen, die daar op waren, 50 dood. Voorts legerde hy zich voor de Bourtange; zynde dit Fort tegenwoordig tamelyk sterk, en alzo dat 'er geen Geschut voor gebragt konde worden; de Wallen waren redelyk hoog, en de Gragten wel voorzien van water. Vyf Vendelen Soldaaten, onder den Gouverneur de Jonge,

lagen daar in Bezettinge. Ondertusschen wierd Verdugo van andere gedagten; brak de Belegeringe op, en trachte Graaf Willem aan te tasten; doch te vergeefs; hoewel 'er eenige Schermutzelingen wierden gehouden, waar door veel Volk is gebleven. Daar op trok Graaf Willem na de Bourtange, neemende Wedde wederom in: en Verdugo na Koeverden, Beschanste daar de passagie; maar zyn Volk is door ongemakken voor 't grootste gedeelte verstorven of verloopen.

In den jaare 1594, den 12de van February, des nachts, hadden de Groningers een aanslag op Delfzyl: doch die van binnen hun tydig gewaar wordende, is 'er aan weêrkanten wel twee uuren lang scherp gevogten. Tot geluk van het Fort, was 'er een Oorlogschip, daar omtrent leggende, dat wat nader aanquam, en de Groningers met 16 stukken Kanon dwars onder hun hoop sterk beschoot, dat zy met groote schade moesten aftrekken, sleepende wel 35 Sleden met Dooden en Gequetsten met hun na de Stad, en noch 7 Dooden, dieze lieten leggen. Die van Binnen verlooren een Kapitein, een Vendrig, een Sergeant, en 9 Gemeene.

Den

Den 6de van May, quam Prins Maurits en Graaf Willem van Nassau met hun Leger by Koeverden: welke aankomst van Verdugo bezigtigt zynde, hem deed resolveeren zyne Beschansinge by nacht op te ruimen. Overzulks trok den Prins met zyn Krygsbende direct na Groningen; doende de Stad op den 20ste dito berennen, en aanstonds opeischen. Doch kreeg tot antwoord: Dat dit geen Stad was, die haar zo haast konde overgeven. Prins Maurits liet derhalven al zyn Oorlogstuig aan Land zetten, en het Kanon voor de Stad planten. Onderwylen heeft Graaf Willem op den laatsten van May de sterke Schans Aduarderzyl aangetast, hebbende over de 135 Mannen tot Bezettinge, en tot Commandant eenen Kapitein Prenger, die aan Graaf Willem ten antwoord gaf, als hy de Schans opeischte: Dat hy het met hem zoude wagen, als met een Meisje van 15 jaaren. Maar dit geviel hem niet wel; want de Vesting wierd kort daar na zo gruwelyk sterk beschooten, datze dezelve met 'er haast beklommen en inkreegen; doe wierd alles aan stukken geslagen wat 'er in was, uitgenomen 8 a 9 Perzoonen, die 't ontquamen.

Ondertusſchen had Prins Maurits eenige andere Schanſen ingenomen, als Slogteren, Hogerbrugge, enz., waar door de Leevensmiddelen in 't Leger zeer goedkoop wierden.

De Stad Groningen was zeer wel voorzien van een wel in de Wapenen geoeffende Burgerye; en geen ander Guarniſoen binnen hebbende, dan de ſlegtſte Burgerye en Inwoonders, dewelke al voor lange tyd, als Soldaaten onder Vendelen geoeffent, in plaats van Bezetting, van den Koning wierden betaalt: behalven deze, hadden zy Krygsvolk van Verdugo altoos onder haar gebied; en hadden nu onder het Beleg 5 goede oude Vendelen daar van, onder den Overſte Luitenant Laukema, buiten de Stad, op een geſterkte Plaats aan 't Schuitendiep. Van Krygstuig, Voorraad, enz., wasze alles wel voorzien. Die van de Stad wenden vervolgens alles aan wat hun dacht dat den Vyand zoude krenken. Waarom den Prins zyn Begravinge van verre moeſt neemen, en aldaar zyn Batteryen opwerpen, mits digt onder de Stad de Belegerde Tegen-batteryen maakten; hebbende 400 groote Tonnen met Buskruit en Geſchut meer, als andere Steden. De Groningers dee-

deeden verſcheidene uitvallen, waar mede zy meenig braaf Kapitein en Soldaat verſloegen, en zelfs eenige Vendels binnen bragten; weshalven de Loopgraaven verſterkt moeſten worden. De Belegeraars deeden alle afbreuk met hun Geſchut dieze doen konden; doch vorderde nochtans weinig, tot dat zy een Poort met een Brug, die na een Rondeel liep, omverre hadden geſchooten, eenige Bolwerken ondergraven, en eenige Gragten aldaar vulden, alles onder de beſcherminge van 't Geſchut: dit deê de trotſche Burgery gedwee worden, en begonnen na verdrag uit te zien; overzulks zy eenen Jan te Boer met Brieven aan Prins Maurits en Graaf Willem uitzonden, om verdrag: wordende daar op weêrzyds Gyſelaars gegeven, en hielden op van ſchieten. Maar de Burgermeeſter Jarges, zynde een hard Konings-gezinde, rukte een party Voerluiden, en Schuitevoerders byeen, en ſtonden op tegen die geene, die van verdrag hadden geſproken. Hier na kregen de Belegeraars een te ſmadelyk antwoord, te weeten, dat de Belegerde beſloten hadden, noch een tyd lang hun ontzet af te wagten. Hier op trad Maurits met Willem in de Loop-

graven, om een plaats tot een nieuwe Batterye af te zien; ondertusſchen komt een Kogel zo ſterk tegens de Rondas, die Maurits voorgehouden wierd, dat hy achterover viel, doch zonder hem te quetzen.

Den tweden van July, waren de Belegeraars over de Gragt, en wel 30 voeten onder het Rondeel gekomen, daar de heele Stad haar winſt of verlies aan hing. Drie dagen daar aan was de Myne 30 voeten diep, en opgepropt met 5 a 6000 ponden Buskruit, die den 10de dito, des avonds, na het gegevene teken, in brand wierd geſtoken; waar door een groot gedeelte aarde, en alles dat 'er op was, in de lucht ſprong, met wel 140 Menſchen; waar van twee in 't Leger vielen, en den eene noch leevendig: hier op vielen drie Vendelen Schotten los, die ſtraks meeſter van het Rondeel waren, en alles, wat noch leevendig bevonden wierd, doodſloegen, blyvende daar in 't geheel wel 200 dood. Daar boven ſneuvelden 30 Schotten, behalven noch twee Kapiteins. Dit bragt onder de gezamentlyke Soldaaten, en onder de allerhartigſte Burgerye zulk een ſchrik, bevreeſt zynde voor meer ondergravingen, datzy op verdrag dagten. Over

zulks

zulks zonden zy Gecommitteerden uit, zo wegens de Geestelyke, Magistraat en de Ambagten der Stad, als ook wegens den Overste Luitenant Laukema; en op Ostagiers handelende van den 16de tot den 22ste van July, met Prins Maurits en Graaf Willem van Nassau, zyn daar op met advis van de Raad van Staaten eindelyk overeen gekomen. Dus is Groningen en de Ommelanden op den 24ste van July onder Maurits gebied gebragt, na dat 'er wel 10000 Schooten op waren gedaan, en 400 Mannen voor zyn gebleven: waar tegen de Belegerde ook 300 Soldaaten en veele Burgers hebben verloren. In de Stad wierden gevonden 36 metaale stukken Kanon, behalven de yzere, en wierd daar over Graaf Willem van Nassau tot Stadhouder gestelt. Prins Maurits en Graaf Willem daar binnen komende, wierden verwellekomt door de Klokspeelder, speelende de wys van den 6de Psalm. Daar na wierd de Magistraat verandert, wordende daar tot eerste Burgermeesters aangestelt, Mello Conders, Joachim Alting, Harmen Koning, en Egbert Alberda. Voorts wierd de St. Martens Kerk van hare Beelden gezuivert, en de eerste Predikatie van

de Gereformeerden daar in gedaan: doende de Magiſtraat en Burgerye daar na den eed van getrouwigheid aan Graaf Willem, hunnen Stadhouder, en aan de Staaten Generaal.

In 't zelve jaar, is de Aartshertog Erneſtus, van 's Konings wegen, in Nederland tot Stadhouder gezonden.

In den jaare 1596, is uit laſt van de algemeene Staaten en de Prins van Oranje, het Collegie der Admiraliteit te Dokkum ingeſtelt; om alzo bequaamelyk over het werven der Oorlogſchepen van Friesland alle zaaken te kunnen beraamen.

In het zelve jaar, den 24ſte van Auguſty, is Graaf Willem van Naſſau, Stadhouder van Groningen, mede tot Gouverneur over het Landſchap Drenth aangeſtelt.

In dit jaar is de Cardinaal Albertus, Aartshertog van Ooſtenryk, tot Stadhouder des Konings, in Nederland gekomen; die naderhand huuwde met Iſabelle, Dochter des Konings; en deze Landen wierden hem tot een Huwelyks goed toegezegt.

Omtrent dezen tyd was 'er een Frieſche Dochter, Margarita genaamt, zynde een jong Vrouwsperzoon, of moedige Amazoone, en lang van Perſoon; deze heeft, in

in Manskleederen, de Heeren Staaten zo binnen Oostende als elders zeven jaaren gedient, buiten kennisse haarer Ouders, in alle eerbaarheid, eerst een Spies gedraagen, en daar na een Musquet gevoert, met een witte Veder op de Hoed, als een kloek en onvertzaagt Krygsgezel, ja onder de Adelborsten gerekent, en zelve veele Schansen om Groningen en Steenwyk helpen inneemen. Ten laatsten bekent geworden by haar Medegezel, als zy een schoon Hemd aandeed, hebbende groote borsten en rond opgewasschen, meer dan andere welgevleesde Jongmans: op zyn vraage, heeft ze hem beleden, een Vrouwsperzoon te zyn: dat hy verwonderende aanhoorde; is daar op met eere verlieft geworden, en in 't Leger voor Koeverden met haar getrouwt. Zy waren noch woonende binnen Groningen in den jaare 1602, en veele jaaren daar na, een winkel doende van vette Waaren, in alle stilheid en eerbaarheid huishoudende, en t'zamen geneerende. Deze Amazoone heeft ook een Lied gedicht, de jonge Dochters tot liefde des Krygs, om 't Vaderland te beschermen, na haar voorbeeld vermaanende. Zie E. v. Meteren.

In

In den jaare 1597, verzogten die van Groningen aan de Staaten van Friesland, om Drenth en Twenth geheel vry te maaken, en den Vyand van daar te vernestelen: welk verzoek uit last van de algemeene Staaten, door hulp van den Prins van Oranje, wierd vastgestelt: en alle Sterktens en Schansen, door de Vyanden aldaar bezet, wierden overwonnen, namentlyk, Grol, Ootmarsen, Oldenzeel, Lingen, enz.

In dit zelve jaar, den eersten van Juny, is de Overste Sonoy, gewezene Gouverneur van Noordholland, op Dyxterhuis, een Heerlykheid in de Ommelanden, overleden; wordende deszelfs Ligchaam tot Peterbuuren in de Kerk, in tegenwoordigheid van zyn Genade Graaf Willem van Nassau, Stadhouder van Groningen, begraven.

Den 18de van Augusty, was 'er een zwaare Watervloed in deze Landen, waar door de Delfzylen en andere uitbarsten, en veele Menschen en Beesten verdronken.

Den 8ste van December is Graaf Willem door de Groningers met groote toejuichinge ingehaalt.

In den jaare 1599, is te Groningen door de Heeren Burgermeesteren en Raad het Burger Weeshuis opgericht.

In

In den jaare 1600, is te Groningen, omtrent de Heere Poort, wederom een Kasteel gebouwt; zynde ten zuidoosten van de Stad, omtrent ter plaatze daar weleer de Kasteelen van Graaf Edzard van Oostfriesland, en van den Hertog van Alva hadden geweest: welk Kasteel over de 400000 Guldens quam te kosten. Ook wierd de Burgerye ontwapent, en Jonker Casper van Ewsum met 800 Mannen op gemelde Kasteel gelegt.

In dit zelve jaar, ontstond 'er groote oneenigheid tusschen de Heeren van den Lande en Steden, over het stuk van de gemeene Lasten en Bezwaaringen te draagen: doch wierd door Gemachtigde van de algemeene Staaten en den Stadhouder weder bygeleit.

In den jaare 1605, den 10de van Augusty, zyn te Groningen door de Heeren Burgermeesteren en Raad, in plaats van vier Kapiteinen der Burgerye, hier Hopmans genaamt, acht aangestelt; en doende de Kapiteinen de Nominatie van de Vendrigs, die door den Raad wierd geëligeert op den zelfden dito.

Den 23ste van Augusty, quam den Stadhouder Graaf Willem van Nassau met 18 Ven-

Vendelen Voetvolk en 6 Compagnien Ruiters binnen Groningen; waar door de Stad van haar gedreigde quaad bevryd wierd. Ook gaf men de Burgerye hun geweer weder. Prins Maurits verzond ook eenige Troupen ter versterkinge van Koeverden, en de Bourtange; zynde deze Plaatzen alle met groote verbaastheid aangedaan, wegens de veroveringe van Lingen en Oldenzeel, door de Spaanschen, onder het Commando van de Marquis de Spinola.

Ambrosius Spinola met zyn Macht in Twenth zynde, om op Friesland een kans te waagen; en welk Land den Koning van Spanje hem reeds ten erve had geschonken; doch, God zy gedankt, hem nooit heb kunnen leveren, moest zich vergenoegen met Lingen en Oldenzeel, en dat Friesland in groote benaauwtheid bragt. Maar Graaf Willem hield binnen Koeverden een oog in 't zeil, zo dat Spinola die Plaats niet derfde aantasten, en vertrok druipstaartende weder na Vlaanderen, ook eenigzints door de natte Zomer verhindert.

In dit zelve jaar, in Maart, wierd met den Spanjaard een Bestand van acht maanden gesllooten.

In

In den jaare 1608, was 't zo een harden Winter, dat men van de Friesche Kusten na de Vooreilanden, als Ameland, der Schelling, en ook na Grind niet alleen, maar zelf na de Hollandsche Kusten van Harlingen af met Paard en Slede konde overjaagen. Gelyk eenen Ariën Wierds, den 9de van February uit de Haven rydende, voor 't poortsluiten te Amsterdam binnen quam. Ook drilden voor de Harlinger Haven op het Ys een Compagnie Soldaaten.

In dit zelve jaar, zyn de Nieuwe Fortificatiewerken van de Groningers begonnen, wordende de Stad aan de zuidkant daar door vergroot; ook is een gedeelte van het Groninger Kasteel, tegens de Burgers aldaar gebouwt, wederom afgebroken.

In den jaare 1609, den 9den van April, is te Antwerpen het twaalf jaarige Bestand geslooten, tusschen den Koning van Spanje en de Staaten Generaal der vereenigde Nederlanden; zynde wegens de Provintie van Groningen aldaar gecommitteert Abel Conders, Burgermeester te Groningen, wordende het zelve op den 18de dito in 's Hage gepubliceert.

In

In den jaare 1610, op Nieuwejaarsdag, hebben de Burgers van Leeuwarden, na dat zy eenige tyd met de Burgermeesteren oneens waren geworden, de Deur van 't Raadhuis met een Mast open geloopen, verbreekende de Glazen, Vensteren, en alles wat hun voor quam. Eenen Jan Cornelisz. Femmes, bestond in dit jaar een reukelooze daad, spruitende uit een wedspul, waar in hy aannam, om een rond jaar te willen woonen op het Kamper Zand; (dat een Droogte is, gelegen tusschen der Schelling en Ameland, loopende met alle etmaalze vloeden onder water) op voorwaarde gaf hy aan zyn Medewedder Paarden, Wagen, Ploegen, en andere Huismans Gereetschappen; zullende hy, by aldien hy zyn voorneemen een rond jaar uitvoerde, een groote zomme Geld in tegendeel genieten. Hier op bouwde Jan den 2de van Juny aldaar op eenige Roeden of Stutten een Huisje; en om het zelve by Springvloeden of hooge Watertyden om hoog te heffen, gebruikte hy een Tistel of Vyzel, waar door hy het om hoog kon opvyzelen, of doen zakken: en dus hielde hy 't het bestemde jaar volkomen uit; zynde eene ongehoorde zaak.

In

In den jaare 1611, den 25ste van January, heeft Graaf Enno van Oostfriesland de sterke Vesting Lieroort aan haar Hoog Mogende de Heeren Staaten Generaal overgegeven.

In den jaare 1612, en 't volgende jaar, is de Stad Groningen rondom vergroot, doch meest na 't Noorden, en is doe vervolgens met zeven schoone groote Poorten voorzien, benevens noch een kleen Poortje bezyden het Schuitendiep; hebbende een zeer breede en hooge Wal, met 17 Dwingers of Bastions en een diepe besloten Gragt.

In den jaare 1614, is de Academie te Groningen opgericht, onder het Stadhouderschap van Graaf Willem Lodewyk van Nassau. De inwydinge geschiede op den 23ste van Augusty. De eerste Professoren zyn geweest Ubbo Emmius, Professor in de Historien en Griekschc Taal, als eerste Rector Magnificus. Herman Ravensberg, Professor in de Godgeleerdheid. Cornelius Pynaker, Professor in de Rechten. Nicolaas Mulerius, Professor in de Medicynen en Mathesis. Johan Epinus, Professor in de Philosophie en Ethicæ, en extr. in de Rechten, Guill. Macdowel, Professor in de Philosophie, Logicis, Phys:

R &

& Methaphysicis. De Inleidings-Redevoeringe wierd uit naam der geheele Provintie gedaan, door Do. Pancratius, Stads Syndicus. Na 't eindigen der zelve, deed Do. Ravensberg een andere, op deze Handelinge passende. De eerste Rector in de Rechten, die hier zyn Promotie bequam, was Hugo van Nyeveen; houdende zyn Inauguraal Dispuit op den 13de van November 1615, onder het Rectoraat van gemelde Professor Ravensberg.

In den jaare 1616, den 18de van Maart, is Graaf Willem Lodewyk door de Groningers zeer plechtig ingehaalt.

In den jaare 1618, is het Sapmeer droog gemaakt, en is het volgende jaar met Gruppen en een doorgaande Vaart voorzien. Waar op is gevolgt den aanvang en continuatie van deszelfs Vaart of Diep door 't hooge en wilde Veen, van Sapmeer tot aan Zuidbroek.

In den jaare 1619, bequamen die van Staveren vernieuwinge en handhavinge van hun Onderrecht.

In dit zelve jaar in July, is de Heerlykheid van Wedde, Westerwolde, Bellingewolde en Bleyham gekogt van Willem van den Hove, en den 2de van Augusty

in

in den Raad geapprobeert, voor de zomma van 140300 Guldens. Voorts heeft de Stad deszelfs possessie aanvaart, en is den 21ste van September Edzard Rengers tot Drost, en Michiel Visscher tot Richter van Bellingwolde en Bleyham gekoren.

In den jaare 1620, den laatsten van May, is binnen Leeuwarden overleden Graaf Willem, Stadhouder van Friesland; tot wiens loffelyke gedachtenisse die heerlyke Begraafplaats of Tombe in de Jacobyner Kerk is opgeregt; alwaar hy met zyn Gemalinne na 't leeven in Steen op uitgehouwen is: en is zedert dien tyd de Rustplaats der Stadhouders altoos geweest en gebleven.

3. ERNST CASIMIER, Graave van Nassau, enz., wierd, na 't overlyden van zynen Broeder, in de maand Augusty, tot Stadhouder van Friesland verkooren. En die van Groningen, Ommelanden en Drenth verkooren Prins Maurits tot hunnen Stadhouder. In December begon het zó geweldig te vriesen, dat men wederom na der Schelling en Ameland met Paard en Slede overjoeg. Het volgende jaar, den 2de van February, quam een Harlinger Schipper, met een Sleetje en Stok in de hand, van Friesland, over den Fliestroom,

te Harlingen binnen treden. Graaf Ernſt, geleidende den jongen Koning van Boheemen, quam met Gezelſchap van over de 100 Sleden, van Leeuwarden tot op de Zee voor Harlingen afjaagen.

In den jaare 1621, den 29ſte van Maart, is de Burgerye te Groningen door de Heeren van de Raad in 12 Vendelen verdeelt; wordende daar op den 30ſte dito de Officieren gekooren, en den 13de van April door hun Edelheden goedgekeurt, dat voortaan de Vendrigs onder de Luitenants zouden ſtaan.

De volgende Winter van het jaar 1621 en 1622 was het mede een harden winter; waar in Anna Sophia, Gemalinne van den Stadhouder, vergezelſchapt met een Compagnie Soldaaten, en hun byhebbende gereedſchap, van Enkhuizen na Staveren langs het ys overquam.

In den jaare 1622, in Auguſty, deeden de Spanjaards een aanval op Friesland, trekkende met 800 Voetknegten en 70 Ruiters door Oudeberkoop, na Schoot, om 't Heerenfeen te overvallen. En vermits het Staaten Volk zich meeſt aan den Rhyn nedergeſlagen had, waren ſlegts maar drie Compagnien verſtrooit in de Zevenwou-

wouden gebleven; dewelke, na 't Feen rukkende, den Vyand, die een geweldigen Storm deed op een Schansje of Redout op de weg na Schoot, wakker af keerde, en veele van zyn Volk deeden sneuvelen. De Vyanden, misleid zynde, waren van gedachten geweest, dat 'er Boeren en geen Soldaaten op het Feen lagen: en trokken na dit treffen weder af op Ommen: alwaar zy door des Prinsen Volk van achteren bezet wierden, en in de Kerk alle gevangen zyn genomen.

In October, is Ernst Lodewig, Graaf van Mansveld, met zyn Krygsbenden, wel 5000 Mannen uitmaakende, in Oostfriesland gevallen, bedervende de Inwoonders en Landen elendig, zelfs zodanig, dat zyn eigen Volk in den jaare 1624 meest van honger verliep. Hy had zyn Hoofdquartier in de Vesting Lieroort; en eer hy vertrekken wilde, dwong hy Graaf Enno van Oostfriesland een groote zomme Geld af.

In den jaare 1623, was 'er een zwaare Pestziekte in Groningen; als mede een groot oproer over het draagen der Dooden: want op den 5de van Augusty zyn de oude Lyken des voormiddags door de

Vrouwen, en de jonge Lyken des namiddags door de Maagden ter aarde gebragt.

In den jaare 1624, deeden de Spanjaards, onder het bevel van Lucas Cayro, Gouverneur van Lingen, een inval in den Oldambte; zy staken verscheidene Dorpen in brand, als Winschoot, Heiligerlee, Noordbroek, Scheemda en Slogteren; verzonden in alle omleggende Plaatzen Brieven van Brandschattinge; waar door de Huislieden afquamen om de brand af te koopen. Maar het geruchte der aankomst van den Oversten Stakenbroek, deed hun haastelyk de vlugt neemen, doch een grooten Roof mede voerende.

In den jaare 1625, den 8ste van Maart, is Oostfriesland door een schrikkelyke Watervloed aangetast, alle Dyken doorbrekende of beschadigende, zodanig datze met geen 800000 Guldens te herstellen waren; en de Huislieden, door de Mansvelder Troupen ten eenemaal verarmt en bedorven zynde, hadden geene Macht om die te repareren, dies de Zee daar uit en in spoelde.

In dit zelve jaar, den 23ste van April, is Prins Maurits, na een langduurige krankheid uitgekwynt zynde, in 's Gravenhage ont-

ontslaapen. En zynen Broeder Frederik Hendrik wierd aanstonds in zyn plaats tot opperste Veldoverste verkooren.

In dit jaar is Graaf Ernst van Nassau tot Stadhouder van Groningen en Ommelanden, en 't Drenth aangenomen.

Den 29ste van December, overleed binnen Groningen den Hooggeleerden en wydvermaarden Ubbo Emmius, Professor dier Academie.

Omtrent den jaare 1627, is het groote Provinciale Magazyn of Artilleryhuis alhier gebouwt; en het Orgel in 't H. Geest-Gasthuis nieuw gemaakt; ook het Orgel in de groote Kerk, eertyds door Agricola gemaakt, vergroot, en vernieuwt.

In den jaare 1628, in Augusty, is de Nieuwe of Lange-Akkerschans volveerdigt, en daar in drie Compagnien Soldaaten tot Bezettinge gelegt, onder den Gouverneur Roussel; dewelke in October de Dylerschans innamen; doch zyn 'er voort daar na door de Keizersche wederom uitgejaagt.

In den jaare 1631, wierd Prins Frederik Hendrik, behalven Holland en Zeeland, ook het Stadhouderschap van Gelderland, Utrecht, en Overyssel opgedraagen.

gen. Maar Stad en Lande hebben Graaf Ernſt aangenomen. In dit zelve jaar, in de Maand van May, ontſtond door 't geheele Land een gemelde oploop van 't gemeene Volk; waar door beide, zo Opper- als Onderregenten, by hun verdagt wierden, en alle aanzienlyke Lieden in verachtinge quamen. En den eerſten Auguſty heeft Graaf Ernſt Oldenzeel ingenomen, en deszelfs Veſtingen afgeworpen.

In den jaare 1632, wierd Graaf Ernſt, zo als hy van Venlo op Roermond aankomende, en de grond aldaar bezigtigde, van de Wal met een Vuurroer door 't hoofd geſchooten; en echter wierd hy dien dag noch meeſter van de Stad.

4. HENDRIK ERNST, Graave van Naſſau, enz., wierd in de plaats van zynen Vader tot Stadhouder van Friesland aangenomen; en weinig tyd daar na mede van Groningen, enz.

In den jaare 1633, omtrent Pinxter, was 'er een Watervloed in Ooſtfriesland; waar door alle het Koren op 't Land verdronk.

In deze tyd trokken twee Compagnien of 350 Burgers uit Groningen na de Bourtange; dewelke op het verzoek van haar Hoog

Hoog Mogende de Staaten Generaal, en Advis van zyne Exellentie, op 10 Stuivers daags na buiten zouden marcheren, om hun Vaderland te dienen, en op de Vyanden te waaken; en hebben alzo hunne Huizen en Familien een tydlang vrywillig verlaaten.

In den jaare 1634, wanneer de nieuwe Middelen, als Hoofd- en Schoorsteengelden, enz., ter ondersteuninge van den Oorlog, eerst in Friesland verpagt wierden, ontstond 'er in verscheidene Steden en Dorpen een groote oploop; waar door zommige Heeren en Heerenhuizen zeer slegt mishandelt wierden: maar door inlegering van Soldaaten wierden de voornaamste Belhamels gevat, en alzo weder tot stilte gebragt. In 't begin van dit voorjaar strande aan Ameland een Walvis: ook schryft men, dat 'er op dit zelve Eiland mede in dit jaar Vorschen zyn geregent.

In den jaare 1635, was 'er te Groningen een zwaare Pestziekte, waar door over de 100 Menschen in een week stierven.

In den jaare 1636, is Oostfriesland door twee Watervloeden aangetast: de eerste op den 24ste van Juny, en de andere op den 25ste van July; waar door de Huis-

lieden, wegens gebrek van Hooy, hunne Beeften na andere plaatzen in de koft moeften befteden.

In den jaare 1638, als het Leger van den Prins voor de Graaf lag, en Graaf Hendrik na 't Huis te Gennip, om het zelve te bezichtigen, gezonden was, gebeurde het dat zyn Paard op zekere plaats achteruit deinsde, en in een bedekte put tot op de grond nederfchoot; maar Graaf Hendrik zulks voelende, in aller haaft zyn Voeten uit de beugels van de Stegelreep rukkende, viel achter over de gemelde put heenen; buiten welke val hy elendig had moeten omkomen en verfmooren.

In den jaare 1640, is Graaf Hendrik, zullende in de belegeringe van Hulft een Schansje of Redout befpringen, doodelyk gewond geworden; na hy en de zyne ongemeen manhaftig geftreden hadden; en onder andere zynen Broeder Graaf Willem, die reeds al op zyn derde Paard was geftegen. En den 17de van July overleed gemelde Graaf aan zyn quetzuur, die door geheel Nederland zeer beklaagt wierd.

5. WILLEM FREDERIK, Graave van Naffau, enz., wierd, na zyn Broeders overlyden, tot Stadhouder van Friesland

land aangenomen. En den Prins van Oranje verkreeg het Stadhouderschap van Groningen en Omlanden.

In den jaare 1643, is 'er in veele Landen door 't hooge water een onwaardeerlyke schade geschied, zodanig als by menschen geheugenisse niet was voorgevallen. In 't Dorp Gaast spoelden de Dooden uit de Graaven. Door 't doorbreeken der Dyken, was het Land zo verre onder water, dat men dwars over het Land van Groningen na Zwartsluis konde overvaaren.

In den jaare 1645, den 22ste van January, is Oostfriesland wederom door een Watervloed overstroomt; waar door veele Dyken wierden gebroken, en tot Embden, zo 'er gezegt word, de Corps de Guarde wegspoelden.

Dit jaar, den eersten van September, quam de Stadhouder Prins Willem van Oranje te Groningen, om aldaar de doe zwevende verschillen by te leggen; wordende door de Magistraat en Burgerye met groote Eertekenen ingehaalt, 't Guarnisoen in de Wapenen, benevens 't losbranden van het Kanon, enz.

In dit zelve jaar, wierd de Trekweg van Harlingen na Leeuwarden gemaakt.

In

In den jaare 1647, den 14de van Maart, is Frederik Hendrik, Prins van Oranje, in 's Gravenhage ontslaapen. En dien zelven dag deed zynen Zoon, Willem den tweden, den Eed van getrouwigheid aan de Staaten.

In den jaare 1648, den 30ste van January is binnen Munster in Westfaalen, na een Oorlog van over de 80 jaaren gevoert, eene Vrede gemaakt, tusschen den Koning van Spanje, en de Staaten der zeven Provintien: door welke gemelde Koning deze Landen voor eigene en vrygevogtene Landen heeft moeten verklaaren; en zyn Recht op dezelve eeuwig en erflyk afgestaan.

In dit zelve jaar gebeurde binnen Dokkum, op 't Raadhuis, een gering doch merkwaardig geval, zinnebeeldig op bovenstaande Vrede; men zag een Mossel een Muis vangen: dat dus geschiede, een hoop Mosselen aldaar leggende, quam de Muis daar zyn aas zoeken, en een treffende, die gaapte, sloot de Mossel haare Schelpen toe, en de Muis, in de zyde gevat, was gevangen.

In den jaare 1650, den 27ste van October, is Prins Willem van Oranje, in 's Gravenhage, aan de Kinderpokjes overleden.

In

In den jaare 1651, den 22ste van February, was 'er een Watervloed over de Groninger Provintie, en elders; waar door de Dyken wierden gebroken, en groote schade geschiede.

Den 20ste van May, is Graaf Willem Frederik van Nassau, Frieslands Stadhouder, te Groningen ingereden; wordende door de Magistraat en Burgerye met groote Staatsie opgehaalt, en ten zelven dage aldaar tot Stadhouder en Gouverneur over Stad en Lande aangenomen, gehuldigt, en in 't openbaar beëedigt.

In den jaare 1653, is, uit vreeze voor de Engelschen, die zich voor onze Kusten vertoonden, op Ameland, der Schelling, Flieland, enz., een goede wacht van Krygsvolk gezet, om een waakend oog in 't zeil te houden.

Niet lang daar na, quamen zy voor de Zeegaten van Texel en 't Flie, met Schrobbers en Bezems op de Masten braveerende; willende daar door te verstaan geeven, dat zy als Meesters van de Zee, dezelve hadden schoon gemaakt.

Den 8ste van Augusty, geschiede omtrent Texel het Zeegevegt van drie dagen, waar in den Admiraal Tromp door een Mus-

Musquetschoot wierd getroffen, en dood op den Overloop van 't Schip ter neêrgeveld.

In den jaare 1654, was 'er geheel Europa door een grooten overvloed van Graanen; alzo dat de Hollandsche Kooplieden het zelve op hunne Korenzolders niet kunnende bergen, na Friesland moesten overvoeren.

In den jaare 1655, den 10de van November, zyn de eerste Trekschuiten tusschen Groningen en Leeuwarden gevaaren.

In den jaare 1656, den 8ste van February, heeft de Magistraat van Groningen, ter gelegentheid van de Raads-keur, voor de eerstemaal met Goude Boonen beginnen te looten; zynde het zelve bevoorens altoos met gemeene Turksche Boonen gedaan.

In den jaare 1657, den 17de van October, waaide het drie dagen lang zo een bittere stormende Oosten wind, dat de Zuiderzee en andere Binnenstroomen het water op veele plaatzen ontliep; zo dat men van 't Eilandje Ens droog over na Friesland konde gaan. Odulfs Kerk, en andere Oudheden, lagen by Staveren geheel bloot. Waar op volgde een felle en langen Winter.

In

In het zelve jaar, den 23ste van October, zyn te Groningen de 12 Vendelen Burgerye door de Heeren van de Raad tot op 18 Vendelen vermeerdert.

Ook was 'er in dit jaar te Groningen zekere onlust; waar door eenige Huizen wierden geplondert: doch door den Stadhouder Prins Willem wierdze wederom gestilt.

In den jaare 1659, den 6de van Juny, is de Vorst van Anhalt, Joan Georg, met de Prinsesse Henrietta Catharina van Oranje, enz., zeer prachtig te Groningen in de St. Martens Kerk getrouwt. Den ingang van gemelde Kerk tot aan het Vorstelyke Trouw-Theater was rondom zeer heerlyk behangen, en met Tapyten belegt. De Prinsesse Bruid was zeer prachtig gekleed, met een heerlyke Kroon vol Diamanten op haar hoofd, enz., wordende verzelt van de Keurvorstinne van Brandenburg, Graaf Willem van Nassau en zyne Gemalinne, Prins Maurits en meer andere Grooten. Hier na wierd de geheele Stad vervult van vreugde, zo door konstige Vuurwerken, losbranden van het Kanon, enz.

In den jaare 1662, den 28ste van Febru-

bruary, heeft Ooftfrdieslan door een Watervloed wederom zeer veel geleden: want daar groote fchade aan Dyken gefchiede, en tusfchen Delfzyl en Embden 8 Schepen vergingen.

In den jaare 1663, den 30fte van October, liep Ooftfriesland wederom geheel onder; waar door veele Beeften wierden weggerukt, en groote fchade aan Dyken gefchiede.

In den jaare 1664, den 6de van July, is door Graaf Willem, Stadhouder van Friesland, de Eilerfchans by verdrag verovert van den Bisfchop van Munfter.

Den 21fte van Augufty, is Willem Frederik, gemelde Stadhouder, binnen Leeuwarden, aan een Quetzuur overleden; welke hy van onderen in de Kin door een Piftool bekomen had, als hy de proef daar van zoude neemen: fchryvende zelf, *als zy geen vuur wilde geeven, doe zag ik daar na, en willende den Stempel daar uittrekken, zo ging ze in die tyd los.* Nalaatende een Prins van 8 jaaren en twee Prinfesfen.

6. HENDRIK CASIMIER, Graave van Nasfau, enz., aan wien de Staaten des Lands al in den jaare 1659, by furvivance of overleveringe, de toezegginge van 't Stadhouderfchap, by 's Vaders leeven,

yen, hadden verleent, wierd nu mede het Kapiteinſchap Generaal over Friesland opgedraagen; om deze Bedieninge in het 20ſte jaar zyns ouderdoms aan te vaardigen.

In den jaare 1665, in January, als Prins Johan Maurits, wederkeerende van Leeuwarden van de Begraaffenis van Prins Willem Frederik, Stadhouder van Friesland, en door Franeker reed, zo ſchoot hy met zyn Paard, op een oude Valbrug zynde, in 't water ter neder; doch, ſchoon in gevaar van zyn leeven te verliezen, wierd hy echter noch onbezeert gereddet.

Den 22ſte van September, den Biſſchop van Munſter, als een Huurling en in dienſt van Engeland, om Nederland aan deze zyde te plaagen, trok met zyne Macht Twente en Drenthe in, daar hy alles verwoeſte: en omtrent een maand verloopen zynde, boorde hy by 't Roveen door; dat in Friesland geen kleene vrees veroorzaakte. Doch, voor Ommerſchans afgeſlagen zynde, vertrok hy na Groningerland, en nam Winſchooterzyl en Burgerſchans in. Maar als hy een goede Borſtweering by Heiligerlee vond, en de Bourtang, Koeverden, Ommerſchans, en Friesland van alles wel

voorzien zag, achten hy zich gelukkig, zonder van Maurits Volk bezet te worden, zelve weder uit te geraaken.

Den 5de van December, was 'er weder een zwaare Watervloed in veele Landen, die Zeeland, Holland, Friesland en de Ommelanden groote schade toebragten.

In den jaare 1666, den 15de van July, heeft de dappere en manhafte Zeeheld Tjerk Hiddes, Luitenant-Admiraal van Friesland, terwyl hy met den Zeeuwschen Luitenant-Admiraal Jans Evertsz. den Engelschen Admiraal van de witte Vlag aan boord lag, en zeer moedig streed, zyn Been te gelyk met het Leeven verlooren: zyn Ligchaam wierd staatelyk binnen Harlingen ter aarde bestelt.

Den 8ste van Augusty, quamen de Engelschen, met eenige Scheepjes en vyf Branders binnen 't Flie, daar zy de twee Convojers, en een Vloot van 170 Koopvaarders in de brand staken; van welke ook veele door de vlam verteert wierden: waar onder omtrent 30 Schippers van Hindeloopen van hunne Schepen beroofd wierden; en ook eenige die 't ontvluchten. Daar op landen zy op der Schelling, en staken een onnozel weerloos Visschers

Dorp-

Dorpje in den brand: roemende in Engeland als of zy de geheele Waereld gedwongen hadden. Maar Gods wraak vervolgde hun al te ſpoedig, alzo het beſte gedeelte van de vermaarde Stad Londen in vyf dagen, door een byna onuitbluſbaare brand, in de aſſche wierd gelegt; tot een onwaardeerlyke ſchade van veele Gegoede Lieden. En de ſchade door 150 Huizen, op der Schelling in den brand geſtooken, had een geringe overeenkomſt, tegen van hun ruim 35000 Huizen door de vlamme verteert.

In den jaare 1672, wanneer Louis de veertiende, Koning van Vrankryk, trachtende na het Oppergebied van geheel Europa, en reeds zulks in 't werk ſtellende, het niet voor 't geringſte gedeelte van zyne uitvoeringen achtede, de zeven Vereenigde Nederlanden alvoorens af te loopen, om onder zyn geweld te brengen; en Friesland, een gedeelte daar af zynde, na de gelykheid van de Leden van 't zelve ligchaam, kon hier niet ongevoelig van zyn.

Den eerſten Juny, of na de oude Styl den 22ſte van May, moet voor een Schrikdag van geheel Nederland aangetekent worden: van welke tyd zy geen 50 dagen

konden tellen; of was meer als 80 van hunne sterkste Steden en vermaardste Beschansingen door den Vyand ontbloot.

Doe wierd Nederland met 6 Legers, op 6 verscheidene plaatzen, te gelyk besprongen, namentlyk van 4 Fransche voor Orsou, Rynberk, Wezel, Burik, en 2 Bisschopsche voor Grol en in Twenthe. Na alle bovengemelde Veroveringen, den Vyand voorttrekkende, nam ook langs den Rhynstroom alle Plaatzen in.

Den 2de van Juny, ruktenze voorby Schenkenschans, daarze by 't Tolhuis, langs een droogte in den Rhyn, doorbraaken: zynde die Plaats door den Oversten A. W. van Ailua met eenige Friesen dies tyds bezet. Waar op Mombas, schynende de Fransche eerst te willen tegen gaan, dwars heen en weêr met zyn Ruitery door het Friesche Voetvolk reed, dat zich zeer mannelyk weerde, alschoon zy door gedurig omzwerven, dan na Nimmegen, dan na Doesburg, Sutfen en Schenkeschans, zeer vermoeit en afgemat waren: geevende die Verraader Mombas daar door gelegentheid, dat het Friesche Voetvolk onder de Voeten van zyn Ruitery, en diesvolgens in een groote verwarringe geraakte;

te; zo dat zy genoodzaakt wierden om quartier of lyfsgenade te roepen, en alzo elendig wierden overwonnen. Dit doorbreeken in de Betuw, doordien men meende, dat des Vyands Macht aan den Rhyn verbrooken zoude worden, was een droevig begin van alle volgende onheilen: waarom het ook in Holland zo een verbaastheid verwekte, dat men geene woorden zou kunnen uitvinden om het zelve uit te drukken. Waar op dat, heel kort daar na, het Sticht Utrecht mede onder de Macht der Vyand quam.

Den 13de van Juny, heeft geheel Overyssel zich by verdrag mede schendig aan den Vyand overgegeeven: En zo is Friesland, door 't verlies van de Kuinder, Blokzyl, Zwartsluis, Steenwyk, Ommerschans en Roveen haar plegtanker afgekapt geworden. Waar over de verbaastheid, ontroeringe, en flaauwhartigheid, die de Winkels innam, de Handwerken aan een zyde wierp, de Rechtbanken toesloot, de Academien en Schoolen ledig maakten, de Lieden van angst en benaauwtheid uit hun Huizen deed loopen, den eenen tegen den andere aanstootende, en zo alles in verwerringe bragt. De vreeze en be-

benauwdheid was te grooter, om dat alles hun zo schielyk en onverwagt overquam: waar van geen eigentlyke beeldenis kan vertoont worden, als ieder gevoelig Mensch zich, in herdenking van dien tyd, in zyne gedachten voorstelle: en die het slegts in een eenvoudig en naakt verhaal wilde te kennen geeven, zoude woorden moeten uitvinden, om het eenigzints uit te drukken. Om daar evenwel iets van te zeggen, zullen wy daar over, als ook over de eerste gevolgen van dien, de woorden van Mr. P. Valkenier, Pleitbezorger voor den Hove van Holland, hierby voegen: Hy schryft: „De tydinge van dit schandelyk en haastig overgaan van de geheele Provintie van Overyssel, vloog aanstonds geheel Friesland en Groningerland door, en verwekte aldaar zo een groote vreeze en verbaastheid, als het doorbreeken der Franschen aan 't Tolhuis, en het verlies van Utrecht, in Holland veroorzaakte. Want elk stond verlegen, en verwagtte alle ogenblikken den Vyand. Niemand wist wien het eerst zoude gelden; also het geheele Land onbedekt, en zonder de minste afsnydinge voor hem open lag. Elk wilde met zyne beste losse Goederen vluchten, maar niemand wist

wiſt byna waar heen. Eenige, die hunne Goederen uit de Steden wilden vervoeren, wierden dezelve of door oploop, of door plondering van 't gemeene Volk kwyt. De Overheden, die mede wat meenden te bergen, moeſten opentlyk het verwyt aanhooren, dat zy Verraaders waren, en de Gemeente in deze algemeene nood wilden verlaaten. De Regeeringe ſtond raadeloos, en het Volk redenloos, alzo het zelve, als een Pot te vuur, opliep, en voorts alles in verwarringe bragt. De Heeren Gedeputeerde Staaten van Friesland, ziende dat de geheele laſt van dit onheil op hunne ſchouderen aanquam, wierden te raade, om de Heeren Raaden van 't Hof van Gerichte te verzoeken: dat zy hun in deze verlegentheid met raad en daad geliefden by te ſtaan. Waar op beide die aanzienlyke Vergaderingen, tuſſchen den 13de en 14de van Juny, 's nachts, binnen Leeuwarden, in alle ſtilheid byeen vergaderden: alwaar voorgeſtelt wierd, de bedroefde ſtaat van hunne Provintie. Hoe dat de doortocht van Meppel, regt na Dokkum, en voort de Dongerdeelen in, 't Bild door, tot Harlingen toe, om haare hoogte, niet konde onder water gezet worden. Dat

de twee Schanſen, op die doortocht gelegen, als Breeberg en de Frieſche Paalen, genoegzaam geſlegt waren, en geen wezen meer hadden. Dat het Krygsvolk, op hunne bezoldinge ſtaande, tot bewaaringe der Grenzen van andere Provintien zodanig was gebruikt, dat 'er tot bezettinge van hun eigene Provintie, niet een eenige Soldaat over was, als alleen eenige Compagnien onder de Luitenant-Generaal Ailua, die uit Overyſſel quamen afzakken. En dat hunne Wapenhuizen en de Wallen der Steden van Geſchut, Wapenen, en Leevensmiddelen onvoorzien, en geheel ontbloot waren, en alzo in 't geheel niet of weinig voorraad ter verweering. Hier op begon men te beraadſlaan, hoe men de Provintie op het beſte zoude bewaaren uit de tegenwoordige nood en gedreigde gevaaren, die hun zo na boven 't hoofd hingen. Waar op wierd voorgeſlagen, dat zulks zou moeten geſchieden door een van deze twee middelen: of gemeenzaamerhand en met alle ernſt trachten te verweeren, en het uiterſte te waagen: of dat men zich met een algemeene overgeeving der Provintie uit die onheilen zoude redden: en ingevalle van overgeeving, dat men dan be-

behoorde indachtig te zyn, met wat vóorwaarden men de gemeene Welvaart het best zoude kunnen verzekeren.

Na eenige onderlinge strydigheden, en na dat de Predikanten der Stad Leeuwarden mede in deze Vergaderinge verschenen, die byzonderlyk aanbevoolen, het stuk van Godsdienst en gemeene Vryheid, wierden alle zwaarigheden aan een zyde gestelt, en een moedig en hartelyk besluit genomen, om, tot behoudinge van Godsdienst en Vryheid, gezamentlyk het uiterste te waagen, en Goed en Bloed tot den laatsten droppel aan te leggen. Men zond aanstonds uit het midden van deze Vergaderinge eenige Heeren aan hunne Hoog Mogende, aan de Staaten van Holland, aan die van 't Noorder Quartier, aan die van Stad en Lande, en aan die van Amsterdam: welke alle, daar na, zonder troost of de minste hulpe weder te rugge zyn gekomen. Men besloot, om alle Sluizen open, en alle Polders en bedykte Landen onder water te zetten. Men deed een opontbod van den uitschot van alle Steden en Grietenyen; die daar op met vreugde uittrokken na het Heerenveen, om zich daar met de weinige aan-

 ko-

komende Krygslieden, onder den Heer Luitenant-Generaal Ailua, te vereenigen, en een Legertje uit te maaken; om daar mede den Vyand te verwagten, en te betoonen, dat zy noch van 't regte Bloed der oude en beroemde Friesen waren, die in standvastigheid alle Volkeren overtroffen: Dus schryft dien Hollander.

En alschoon het geruchte, wegens dat merkelyk verlies van de Friesche Krygslieden aan het Tolhuis, van welke slegts maar eenige weinige door den Oversten Hans W. van Ailua, ter naauwernood uit Zwol gered, na de Grenzen van Friesland, tot onder Leeuwarden quamen afzakken, de verslagentheid niet verminderde, zo begon echter evenwel de moed weder aan te wasschen, door 't bovengemelde Legertje, dat ondertusschen tot 13 a 1400 Soldaaten vermeerderden, behalven een goed getal Burgers en Boeren, die 'er dagelyks toevloeiden. Dit gemelde Legertje wierd zeer voorzichtig, onder het beleid van den Heer Ailua, op de Grenzen in een geduurige beweeging gehouden, op dat niemand van de Bevelhebbers konde weeten, hoe sterk of zwak het was.

Middelertyd, als den Vyand zyn aantocht

tocht over Steenwyk, op Friesland had genomen, bequam hy tyding, dat de Friesen met de Groningers hun wakker tot tegenweer stelden: waar over den Bisschop van Munster zeer bulderende en geweldig tegen de Friesen uitvoer, barstende onder anderen in dezen Bisschops vloek uit: *Der Teuffel hoole die Pfhaffen!* waar door hy de Predikanten van Leeuwarden verstond. Des hy van voorneemen veranderde, achte het dienstiger na Koeverden te zetten, en heeft eerst d'Eiler, Ouder, en nieuwe Schans, Winschooterzyl, en 't Huis te Wedde, met alles wat 'er by of omtrent was, zonder slag of stoot ingenomen: de Boertange eischte hy mede op, en bood aan den Commandeur of Opperbevelhebber Prot 200000 Guldens, en aan ieder Kapitein of Hoofdman 50000 Guldens, by aldien zy hun wilden overgeeven. Maar den Bevelhebber Prot gaf hier op tot antwoord: *dat hy eerst met den Bisschop wel een gesprek wilde houden, daar hy hem zo veel Kogels zou vereeren, als hem Guldens waren aangeboden.*

Hier na hield den Bisschop eene Krygsraad, en de vraag was, of men Friesland, of Delfzyl, of Groningen zoude overvallen?

len? Het laatste wierd by hem besloten. Doch van dien tyd af wierd hy wel degelyk in zyn raad verbystert, en in voortgang zodanig gestuit, dat hy daar na niet een voet aarde meer heeft gewonnen.

Uit de Zeesteden zond hy Kapers uit, om de Zuiderzee onveilig te maaken: dat, zo men zegt, geen drie dagen voortgang had: want alle zyne Vaartuigen wierden hem afhandig gemaakt: gelyk ook eenige van zyn Volk, meenende het Eilandje Urk uit te plonderen, wierden van de Inwoonderen gevankelyk na Enkhuizen gevoert.

De Steden ondertusschen, waar eenige schyn van bescherminge was, herstelden haare Vestingen. Gelyk mede aan elke zyde van de Zwarte Weg, omtrent Neeven Meedum wierd een Schanje gebouwd; en by Tietjerk een schoone Borstweering, reikende langs de weg na Hardegoryp.

En door dien men bedugt was, of men in 't toekomende een geweldigen Vyand, of overlastige Stroopers te gemoed zag, hebben die van Hindeloopen, ten opzichte dat zy voor 't grootste gedeelte aan de Zee genoeg bevryd waren, aan de Zuidoostzyde, daar zy aan 't Land vast zyn, een

een Vesting van drie Bolwerken opgeworpen: bestaande de Werklieden uit de Burgery, die zulks uit eigen drift gewillig by der hand namen: maar, nadien zy by ongelegentheid van dien tyd geen onderstand of Fortificatiepenningen, in gelykheid van andere Steden, uit de Gemeene Lands Middelen hebben kunnen bekomen; zo hebbenze het verdere opmaaken tot op beter gesteltheid van tyden willen opschorten.

In deze dagen hebben de Bisschopsche uit de Kuinder de Lemmer opgeëischt; en zoudenze overvallen hebben, ten waare zy de Wagens met Vlugtelingen langs de wegen niet voor toevoer van Krygsvolk hadden aangezien: daar zy slegts een Borstweering met eenige Stukken Geschut op de Zeedyk hadden toegestelt; welks toegang zy in 't verborgen bedekten met heimelyke aan een gekeppelde Eggen.

Den 4de van July, heeft den Bisschop van Munster de sterke Fortresse Koeverden met een Macht van 16000 Mannen belegert, doende dezelven dag noch aan de Loopgraven werken. De twee volgende dagen liet hy zo een groote meenigte Bomben en Granaaten werpen, dat het Tuighuis

huis daar binnen, met verscheide daar by-staande Huizen, in brand geraakten. Den 7de dito liet hy de Plaats opeischen, en eerlyke Voorwaarden aan de Bezettinge aanbieden. Doch den Commandant Johan van Burum (*), na die niet willende luisteren, wierd 'er overzulks aan weêrkanten noch dapper vuur gegeven, tot den 10de der Maand; wanneer den Bisschop de Plaats voor de twedemaal opeischte. Ter zelver tyd zond den Commandant drie Officieren aan den Bisschop; die den 12de de overgaaf der Plaats, zonder consent van den Bevelhebber, doch op eerlyke voorwaarden, besllooten. Maar den Bisschop had Koeverden zo dra niet in 't bezit, of betoonde zyne trouwloosheid, en barbarische wreedheid aan de uittrekkende Soldaaten.

Ondertusschen maakte den Overste Ailua, met

(*) *Den Leezer dient te weeten, dat eenen Broersma hier eigentlyk Commandant zynde, door de Staaten Generaal was op ontboden; doch in plaats van in den Haag te compareeren, ging hy over by den Bisschop van Munster, en wierd aldus een Verraader van zyn eigen Commandement.*

met 1200 uitgeloote of gecommandeerde Burgers en Soldaaten, eenen aanslag op de Kuinder; alwaar de Bisschopsche veele Roof hadden te hoop gesleept. Zy zouden het vermeestert hebben, en hadden reeds al 200 Mannen van den Vyand ter nedergeschooten, ten ware de besprookene Hollandsche Kaapers, wegens onstuimig weder opgehouden, hadden kunnen aannaderen: en den Vyand mede geen haastig ontzet van 2000 Mannen, zo uit Kampen, als Zwol hadden bekomen. Waar op de Friesen, dit ziende, met verlies van 30 Mannen, weder aftrokken. En zy afgetrokken zynde, hebben de Vyanden het zelve uitgeplundert, en hunne Buit vervoert.

Den 16de van July, is de Friesche Brandwacht, leggende tusschen Bergum en de Drachten, niet wel op hun hoede zynde, van 13 Standaarden Bisschopsche Ruiters overvallen geworden. Doch zich in tyds noch na het gros van 't Leger te Bergum begeevende, quam het terstond in roeren, en viel de Ruitery daar op in. Waar door de Vyanden achteruit deinsden, en de Friesen alzo tot nevens hunne hinderlaagen uitlokkende, die het byna te quaad zouden

den gehad hebben, door dien een party Volk van den Vyand in 't Korenland verborgen lag; doch echter, door hunne manmoedigheid, drevenze de Bisschopsche te rugge, met verlies van 150 Ruiters, en maar 25 van hunne Friesen.

Daar na wierd de Stad Groningen op den 19de van July, door den Bisschop van Munster en de Keurvorst van Keulen, met eene Macht van 22000 Mannen, aan de Zuidkant by twee Poorten belegert. De Stad had tot Gouverneur Karel Rabenhaupt; een dapper en ervaaren Kapitein. Den Hertog van Holstein Pleun had het bestier van het Voetvolk, en den Colonel Stoltzenburg van de Ruitery. De Bezetting bestond in 't begin maar uit 24 Compagnien Voetknegten, 4 Standaaren Ruiters, en 3 Vendels Dragonders, die alle te zamen omtrent 2000 Mannen uitmaakten. Maar zy wierd meer dan de helft versterkt, door de 18 Vendelen Burgers, die geweer voerden. Daar na wierden 'er noch vier Compagnien van Advocaaten en andere Lieden, die tot deze tyd toe vry van de Wacht hadden geweest, en een Compagnie Studenten, 150 Mannen uitmaakende, opgericht: en voor dat de Stad

noch

noch geheel berent was, quamen 'er 200 met Byltjes gewapende Mannen, uit het Regiment van Koningsmark binnen.

De Sterktens en Magazynen waren in goeden ſtaat, met overvloed van Wapenen, Krygs- en Leevensbehoeftens voorzien; de Magiſtraat meende het zo wel als het Volk, en waren altemaal de bevelen van Rabenhaupt onderdanig.

Dezen Gouverneur de Belegering al van langerhand voorzien hebbende, had derhalven alle de Huizen en Tuinen, die buiten die kant van de Stad ſtonden, doen verbranden of ſlegten. Op de eerſte aantocht der Vyanden deed hy de Sluizen openen, en de Dyken doorſteeken, om alzo het Land rondom te laaten onder loopen. Doch dit weêrhield den Munſterſchen Biſſchop niet, den 22ſte van July zyne Krygsbenden te doen aannaderen, en dien zelven avond aan de Loopgraven te laaten werken. Hy deed den 27ſte dito van een Battery met 5 ſtukken Kanon op de Stad ſchieten; maar de braave Konſtapels, waar van de Stad voorzien was, maakten de geheele Battery, eer den dag ten einde was, onbruikbaar. Des anderendaags liet den Biſſchop de Mortieren te werk

ſtellen, en met Bomben en Granaaten op de Huizen werpen; doch door de goede voorzorg van Rabenhaupt en de naarſtigheid der Mennoniten dedenze weinig ſchade. Maar de volgende dagen ſchooten de Belegeraars geweldiger, waar door in de Stad groote ſchade wierd veroorzaakt; 't welk de Inwoonders noodzaakte met hun Huisgezin na het Noordergedeelte van de Stad, daar zy niet komen konden, te vertrekken.

Rapenhaupt ſchikte zyn Mortieren zodanig op de Wallen, dat hy op 't laatſte van de Maand de Wyken van den Bisſchop, en van de Keurvorſt zeer begon te beſchadigen. Hy liet verſcheide uitvallen doen, waar door de Belegeraars genoodzaakt wierden met verlies te wyken, en nieuwe Werken te beginnen. De Burgers, die de beveelen des Gouverneurs gehoorzaamden, droegen hun zo manhaftig, als de beſte in den Oorlog geoeffende en geſchikſte Krygsbenden. De Studenten queeten hun op zo een verwonderenswaardige manier, dat de Staaten der Provintie Gedenkpenningen tot hunner eer lieten ſlaan, om deszelfs geheugenis voor de Nakomelingen over te laaten. Inmiddels zagen de Belegeraars het getal hunner Bomben

ben verminderen, zonder veel uit te werken; en daarom begonnenze in de Maand van Augufty met gloeijende Kogels te fchieten: daar waren 'er geen dan de eerfte die fchade bybragten, want door den grooten yver der Mennoniten wierden 'er veele uitgedooft. Daar na zond den Biffchop een Trompetter en een Tamboer aan de Magiftraat, om eerlyke Aanbiedingen voor te ftellen, indien zy de Stad wilden overgeeven. Doch hem wierd te kennen gegeven: dat in 't algemeen befllooten was, het uitterfte af te wagten, en de Stad, die een nieuwe verfterkinge van Soldaaten, Kruid en Geld bekomen had, van Volk en allerlei Behoeften voor veele Maanden was voorzien, te verdedigen.

Het vuur van 't Gefchut en de Bomben ging echter met dezelve hevigheid voort, tot dat het den 25fte van Augufty op de middag begon te verflappen, en den Biffchop de geheele hoop verloor van een generaale Storm te waagen. Na dien tyd hoorde men in zyn Leger niet meer als met Musquetten fchieten; 't welk de Belegerde deed denken, dat zyn Gefchut onbruikbaar was, en vreesden derhalven voor een krygslift; doch 300 van de ongeduldigfte Mannen

deeden een uitval op de Loopgraven van den Keurvorst van Keulen, daar zy een groot Bloedbad maakten, en eenige Gevangen mede in de Stad bragten. De volgende nacht liet den Vyand het gros des Legers opbreeken, laatende de Mynen, die zy vervaardigt hadden, springen, en verlieten alle hunne Werken. Rapenhaupt kreeg hier kondschap van, deed daar op den 27ste dito de Batteryen in brand steeken, de Gragten vullen, en de Wapenen, Krygsbehoeftens, en Tuig, dat de Vyanden achtergelaaten hadden, daar uit haalen. De Stad wierd den laatsten dag geheel verlaaten; welke dag door vasten en bidden gevierd wierd, om God over deze gelukkige Verlossinge te danken.

Het verlies der Belegerde was zeer gering, na de groote meenigte Kogels, Bommen, en Granaaten, die op hun geschooten en geworpen waren; en daar wierden geen 100 Menschen verlooren. Maar dat der Vyanden was zeer groot: van 22000 Mannen, die zy in 't begin des Belegs sterk waren geweest, gingen 'er maar 12000 terug; waar onder men 1400 Zieken rekende: 600 quamen 'er in de Stad overloopen, en 5000 begaven zich na andere Plaatzen:

zen: zo dat 'er omtrent 4500 Dooden waren, waar onder 3 Kolonellen, 2 Luitenant-Kolonels, en 63 Kapiteinen wierden gevonden.

Den 13de van Augusty, heeft de Heer Dirk Baard, en Kapitein Hania, geleidende 450 Mannen van de Friesche Burgery, en met verscheidene Vaartuigen omtrent Blanckenham landende, Blokzyl vermeestert: de Burgery van binnen had een goed gesprek met dezelve, en opende de Poorten, ter beschaaminge van geheel Overyssel. Aanmerkelyk was 't, dat, terwyl de Vyanden de Zuiderpoort uitvluchten, zekere Mennoniet veele van dezelve in zyn Huis riep, zeggende, dat zy hun alle aldaar voor de eerste oploopentheid der Friesen konden verbergen: en leverde alzo by de 70 Bisschopsche Soldaaten in handen van de onze gevangen.

Den 2den van September, als de Kuinder, door het overgaan van Blokzyl, nu van toevoer afgesneden was, heeft Kapitein Holbarent, met 240 Mannen, een aanval op dezelve gemaakt, met gering verlies van Volk, alzo de Bisschopsche, schoon 250 Mannen sterk, na eenige weinige tegenstand, de vlucht namen; ach-

terlaatende eenige Buit, een Karos en Gespan van 6 Paarden, en 28 Gevangenen: zynde hunne voornaamste Roof al te vooren weggepakt.

Van den eersten September af, begonnen de Groningers ook hunne handen ruim te krygen. En alles van binnen wel bestelt hebbende, heeft den Overste Jorman, met 2000 Mannen, zo Voetvolk als Ruitery, Winschooten vermeestert. Waar op den Vyand, door vreeze, de Winschooterschans, Zyl, 't Huis te Wedde, en Brugschans aanstonds heeft verlaaten.

Tusschen den 8 en 9de van September, zyn de Bisschopsche, met een groote furie, tot driemaalen in die zelve nacht, op de Schans van 't Heerenfeen aangevallen; doch t'elkens manmoedig afgeslagen, alhoewel daar eene kleene Bezetting in lag: hebbende de onze voorheen een Ritmeester, een Luitenant, een Cornet, en 4 Ruiters gevangen bekomen.

Den 17de van October, is de Oude Schans door de Groningers, onder het Commando van den Overste Eybergen, wederom belegert, en met grof Geschut beschooten. De Belegeraars maakten zeer kort zo een benaauwtheid, door hun sterk schie-

ſchieten, in deze Schans, dat die van de Nieuwe Schans, verſterkt zynde met veel Volk uit Munſterland, afquamen om de Belegerde te ontzetten. Doch Eybergen wierd zulks tydig gewaar, zendende derhalven 250 Mannen, onder het Commando van den Overſten Wachtmeeſter Wyllers, met twee ſtukken Kanon vooraan, hun tegen, ſtellende hun by Stokſterhorn in ſlagordre. Hier op quamen de Vyanden, omtrent 1500 Mannen ſterk zynde, den 25ſte van October op hun los: maar Wyllers hun zeer na onder het Geſchut laatende komen, deed hy tot twee keeren een generaale losbrandinge onder de Vyanden; waar door zy ten eenemaal in confuſie de vlugt namen, wordende veele Bevelhebbers en Soldaaten doodgeſlagen, en eenige Gevangenen mede gevoert.

Daar na verzogten die van de Oude Schans op den 27ſte dezes, te Capituleren: 't welk den zelven avond noch wierd geſlooten; wordende de Plaats voort des anderendaags met 7 Vendelen Staatſche Troupen bezet.

Den 26ſte van December, heeft den Gouverneur Rabenhaupt, na dat hy alles, wat tot den aanſlag op Koeverden nodig

 had,

had, had laaten vervaardigen, en waar toe een harden vorst, daar op een haastigen dooy en zwaare nevel, hem grootelyks bevoordeelde, deed hy het ys in de Gragten om Groningen opbreeken. Hy gaf het Bevel-Generaal aan den Kolonel Eybergen; dat van het Voetvolk aan den Oversten Wachtmeester Wyllers; en dat van de Ruiterye aan den Majoor Jan Hendrik Sikkinge. Voorts liet hy de Konstapels en Granadiers aannaderen, en het overige van het kleine Leger, dat niet boven de 400 Paarden en 1000 Voetknegten sterk was, begaf zich in aantocht op den 27ste der Maand. Den 30ste dezes, des morgens ten 3 uuren, quamen zy voor Koeverden, en verdeelden hun in drie Ligchaamen, ieder op zyn bestemde post. God gaf, om den aanslag te begunstigen, met het aanbreken van den dag zo een zwaare Mist, dat de geene, die malkanderen aanraakten, hun niet konden onderscheiden. Zy naderden daar op tot aan de Conterscharp, zonder ontdekt te worden; maar door de Biesbruggen over de Gragt te leggen, wierdenze van de Schildwacht ontdekt; die daar op alarm maakte. Voorts quam de Bezettinge in de wapenen, en gaven

ven dapper vuur van de Wallen. Doch dit weêrhield de Befpringers niet, van tot aan de Affchutzels en Stormpaalen van de Conterfcharp te geraaken, die zy met Bylen omverre hakten.

Hier op wierden de Wallen, doch met groote moeite en verlies van hun Volk, beklommen; zy geraakten 'er op, en overweldigde den Vyand met het Rapier in de vuift, en wierden meefter van de Poorten des Kafteels. Hier op overftelpte de vreugde de Overwinnaars zodanig, dat de Bevelhebbers, in hunne eerfte ontmoetinge op 't Kafteel, geheel als verftomd waren: tot dat eene, als uit een verrukkinge van zinnen opryzende, zeide: *Wel hoe is het mogelyk!* Waar op dezelve zeer wel voegende ten antwoord kreeg: *Dit is niet anders als Gods hand.*

Den Gouverneur Jan de Mooy wierd 'er gedood, na dat hy zyn plicht als Commandant zeer wel had waargenomen. Maar door zyn verlies liet de Bezettinge de moed zakken, waar van 'er 700 weerbaare Mannen in gevonden wierden; die daar na zagen, datze door de groote meenigte hunner Vyanden overmand waren, liepen 'er 200 de Poort uit; omtrent 150 zyn 'er

gesneuvelt, en de rest lieten het Geweer vallen, en wierden ten getalle van 400 tot Krygsgevangenen gemaakt, en in de Kerk geslooten: ondertusschen stonden de Overwinnaars de Soldaaten toe de Plaats te Plunderen; alwaar zo wel de Soldaaten als Officieren groote Buit bequamen; hebbende van hun kant in 't bespringen omtrent 60 Mannen verlooren.

Deze buitengewoone daad trok de Hollanders, die onder het gebied der Staaten, in een tyd dat Neêrland overweldigt scheen te worden, uit hun algemeene verslagentheid.

En veele zullen 't noch indachtig zyn, hoedanig die Overwinning de gemoederen in Friesland en Groningen ontroerden, en van vreugde veele de traanen uit de oogen deed barsten.

Den Gouverneur Rabenhaupt wierd daar op van de Staaten, behalven Luitenant-Generaal dezer Provintie van Groningen en Ommelanden, en van Gouverneur der Stad Groningen, met het Drossaartschap van het Landschap Drenth en Gouverneur van Koeverden begiftigt. Den Kolonel Eybergen wierd Commandant binnen Koeverden: en Meester Meydert van Thynen,

die als voornaamste Wegwyzer der Bespringers had gediend, wierd aldaar tot Generaal-Commies gemaakt.

Van dien tyd af hebben de Groningers in 't Graafschap Benthem, Twenth, en tot onder Zwol en Deventer gestroopt; haalende van daar gestadig veele Roof, en met veele gelukkige Schermutzelingen op de Bisschopsche

In den jaare 1673, is 'er een vuur van oneenigheid opgeborsten uit de gemeene beroeringen des Volks tusschen de Heeren der Regeeringe, die van de Gemeente zeer mistrouwd wierden, en dat al in 't einde van 't verloopene jaar had beginnen te smeulen. De oude en nieuwe Regeeringe wierd elk byzonder gehandhaafd, beide de Souverainiteit en Oppergezag der Provintie vertoonende, de eene te Leeuwarden en de andere te Sneek vergaderende, en neemende strydige Besluiten tegen malkanderen, zonder malkanderen te kunnen verstaan; dat zeer schadelyk voor de Provintie was. Doch wierd gemelde verschil eindelyk weder door Gelastigden van hunne Hoog Mogende en de Heer Stadhouder, als Bemiddelaars, bemiddelt.

In 't begin van 't jaar, in January, bequam

quam den Overſte Ailua, in een hevige Schermutzeling tegen den Graave van der Lip, twee Trompetten en een Vendel; die hy den Prins van Oranje vereerde.

In February, quam 'er een gerucht, als of de Munſterſche een inval op Friesland voorgenomen hadden: waar op een goed getal Krygsvolk uit Holland wierd overgeſcheept.

In April, hebben de Heeren Staaten, ten Landsdage vergadert zynde, beſlooten, hoedaniger wyze men het Land zoude onder water zetten, indien eene hoogdringenden nood zulks vereiſchte: als mede om aan 't Heerenſeen een Schans te doen opwerpen, tot verzekeringe van 't Land. Voorts wierden de overige Poſten wel verzekert, hebbende Prins Johan Maurits het Oppergezach over de Hollandſche Krygslieden, Ailua over de Frieſche, en Rabenhaupt over de Groningers.

Den 29ſte van April, wierd een algemeen Opontbod der Landzaaten en Burgery gedaan; wordende ieder Huisgezin belaſt, een weerbaar Man, tuſſchen de 60 en 18 jaaren oud zynde, uit te leveren, en moetende binnen 14 dagen met Snaphaanen en Pieken gereed zyn; zullen-

lende ieder Burger ter week 3 Guldens Soldy genieten.

Omtrent deze tyd maakten de Friesche Stroopers, uit het Leger van den Oversten Ailua, dagelyks een goeden Buit.

Den 6de van Juny, vertoonde zich Houttuin met 18 Standaarden Ruiters, en 1500 Voetknegten, aan de Post te Sonnega; welke hy opeischte: andere 2000 Ruiters, met eenige honderden Voetvolk verzelt, wierden tusschen Steenwyk en Blesse ontdekt, waar van een groot gedeelte te Paard, elk met een Musquettier achter op, tot aan de Blesbrugge naderden: maar wierden, door de hulp van de Ruitery van Wolvega en Oudeberkoop, rustig afgekeert. Waar op Prins Maurits met het gros van 't Leger, in meeninge hem op de weg na Steenwyk te onderscheppen, is afgekomen: doch zy reeds te verre afgeweken zynde, zo zond hy eenig Volk hun achter na; welke 3 Gevangenen mede bragten; waar uit zy verstonden, dat het gemelde Voetvolk, behalven de 2000 Ruiters, noch 1000 Mannen sterk was. Van den Vyand zyn twee Kapiteinen gedood, en 70 gequetste wierden binnen Deventer gebragt. Na dit

voor-

voorval deed Prins Maurits een ongemeenen iever, om het water in het Land te doen loopen, dat door een ſterke wind ook zeer ſchielyk voortging; en om het ingelaatene te bewaaren, liet hy een Dyk in de Tjonger leggen: waar door het den Vyand ondoenlyk wierd om ergens te kunnen doorbreeken. Ondertuſſchen quamen 3 geheele Compagnien Munſterſche, met hunne Bevelhebbers, tot de onze overloopen.

Den 10de van Juny, heeft Rabenhaupt de Nieuwe Schans, na dat hy dezelve de geheele winter door geblokkeert had gehad, met geweld van Wapenen aangetaſt. Hy trok te Wâter met veel Volk, Geſchut en Voorraad, aan geene zyde, en poſteerde zich op de Bonder Dyk, en daar omtrent, om de Schans van drie zyden aan te doen.

Den Biſſchop van Munſter deed aanſtonds zyn uitterſte beſt in 't werk ſtellen, om de Belegerde te ontzetten; zendende derhalven een Overſte met 600 Dragonders en 400 Fantaiſyns, om het Beleg door te breeken; doch wierden met groot verlies te rug gedreven. Overzulks wierd de Belegeringe ſterker voortgezet: zo dat

den

den Bisschop voornam, tusschen den 29ste en 30ste van deze Maand noch eene proef tot ontzet van deze Plaats te neemen, en met een Macht van 3500 Mannen de Post by Bonda te overvallen; meenende langs een nieuwe Passagie door 't Moeras heen eenige Vyandlyke Troupen af te snyden: doch Rabenhaupt zulks tydig gewaar wordende, zond aanstonds 9 Vendelen, onder het Commando van een Majoor, derwaards; die te zamen den Vyand niet alleen afgekeert, maar hun zelfs met een groote furie hebben op de vlugt gedreven, laatende wel 300 zo Dooden als Gequetsten achter.

Daar na, op den 18de dito, eischte Rapenhaupt de Schans op: doch kreeg tot antwoord: *Dat de Ravens dien Winter daar niet nestelen zouden.* Hier op deed zyn Excelentie den Luitenant-Kolonel Tamminga met zyn Krygsbenden aannaderen, en tusschen den 21ste en 22ste de aldaar leggende Redoute aantasten. Des nachts ten een uur ging de attaque aan, die zo sterk wierd voortgezet, datze, na eenige tegenstand, dezelve veroverden; vlugtende de Munstersche met de uitterste verbaastheid langs de Conterscharp na de Schans:

Schans: maar de Staatſche volgden hun op de hielen, datze met hun in de Poort, en vervolgens in de Schans geraakten; hoewel zeer weinige in 't getal, dewyl zy door de engte van de paſſagie, maar eene t'effens konden voortgaan: doch den Vyand door deze onverhoedſche overvâl nochtans verbaaſt zynde, denkende dat de geheele Macht van de Staatſche binnen quam, wierpen de Wapenen neêr, en riepen om quartier, terwyl Rabenhaupt, niet weetende van dit vervolg, noch dapper op de Schans ſchoot, daar ze al gewonnen was. Dat het meeſt te verwonderen is, is dat niet meer als twee Mannen van de Staatſche in dit ſtormen zyn gebleven.

Den eerſten van July, quam Johan Maurits, vergezelt met de Heer Scheltinga, Gedeputeerde, en den Overſten Ailua, geleidende een hoop Volk van 3000 Ruiters, en 600 Voetknegten, by zich hebbende 4 Veldſtukken, van 't Heerenſeen, door Dieveren, om de Munſterſche, leggende tuſſchen de Wyk en Staaphorſt, achter een Borſtweering en Schansje, doch zonder Geſchut, te verneſtelen: als de Dragonders den aanval deeden, zo wierd des Vyands Overſte Poſt gewond en gevan-

vangen, en op zyn woord van Eer na Hasſelt gelaaten; neemende de overige de vlucht: die door de Achterlaage gekeert zouden zyn geweeſt, by aldien de beſtelde 800 Mannen uit Blokzyl, ter beſtemder tyd op weg zynde, die van Haſſelt na 't Rooveen legt, hadden kunnen tegenwoordig zyn. Van den Vyand wierden 'er 20 by de onze gevangen genomen, waar onder 10 Bevelhebbers, en 17 of 18 gedood. De onze hebben 2 Dragonders by misverſtand geſchooten.

Den 3de van Auguſty, hebben eenige Dragonders de Brandwacht der Biſſchopſche, beſtaande in 18 Ruiters, van tot onder Steenwyk weggehaalt, en in het Leger op 't Heerenfeen gebragt.

Den 5de van Auguſty, zyn 7 Vyandlyke Ruiters, met hunne volle Wapenruſtinge, mede ingehaalt.

Den 25ſte van Auguſty, zyn over de 8000 Vyandlyke Voetknegten, en 100 Cornetten of Standaarden Ruitery, van Steenwyk uittrekkende, op Friesland aangekomen, die hun in zo veele Benden afdeelden, dat zy de Schansjes by Meldam, als Blesbrug, Bekaf, Donkerbroek, Makkinga en Wolvega, die maar bequaam waren

ren om de Huisluiden voor ſtrooperyen te beſchermen, te gelyk konden beſpringen: omtrent 1000 Paarden en een Regiment Dragonders quamen, onder 't beleid van Houtuin, op Blesbrugge aanzetten, en andere op Bekaf; 't was eenen Mornas, die de zyne door Makkinga, Donkerbroek en Nyjeberkoop, op Wolvega aanvoerde, alwaar den Overſte Ailua het gezach voerde over 6 Regimenten, als 3 te paard, 2 te voet, en een Dragonders.

Als Prins Maurits bemerkte, dat 's Vyands voorneemen was, om alle het bovengemelde van 't Heerenfeen af te ſnyden, zo verwittigde hy den Overſten Ailua, en andere, om gelykelyk na 't Feen af te deinſen. Middelerwyl ontmoeten den Graave van Dona met zyn 200 Soldaaten, op de Heide van Meldam 150 Vyandelyke Ruiters, waar mede hy een Schermutſeling hield, en ſchooten 26 Biſſchopſche onder de voet, benevens 2 Bevelhebbers, waar van hy de eene, een Ritmeeſter zynde, met eigener Piek doode. De onze dus na 't Feen de wyk genomen hebbende; zo wierden aanſtonds eenige na de Jouwer, en andere na Gordyk gezonden. Van waar 60 Mannen, den Vyand, die over

over de Feenen meenden te komen, wierden tegengestelt; en met dezelve in Schermutseling geraakende, liet den Vyand 14 dooden, 25 gemeene en 4 Bevelhebbers als Gevangenen na. Een andere party van 30 Mannen, vervielen in handen van den Vyand: als ook een Brandwacht van 15 Dragonders achter Bekaf.

De Bisschopsche dus nu de voet al te Schoot hebbende, konden wel ligt het Heerenfeen trachten te overweldigen, om zo voort Friesland in te trekken, alzo zy Wagens met Stroowerk mede voerden, om de Gragten te kunnen vullen: waarom de Staaten van Friesland alomme de uitgeloote Manschap, ten spoedigste, zo by nacht als dag, derwaards deed pressen

Ondertusschen zo stelden hun de Bisschopsche als roofzieke Wolven aan, in 't uitplonderen der onweerbaare Landzaaten: dat in die gewesten weder een groot vluchten veroorzaakte.

Den eersten September vertrokken zy, hebbende wel 600 Mannen laaten zitten, zonder iets merkwaardigs uitgevoert te hebben; als dat zy het bederf van die Boeren wat verhaastede.

Den eersten October, is den Dyk, die

den Bisschop van Munster met veele kosten over de Vecht gemaakt had, en meer als derdehalf uur gaans lang was, alleen om Koeverden door water te benaauwen, door een Stormwind weggespoelt: waar door omtrent 1400 Menschen verdronken. 't Is aanmerkelyk, dat dit geschiede juist op dien tyd, als men op 't Heerenfeen raadpleegde, om die te overweldigen, en reeds daar toe al 3000 Friesche Burgers om de Grenzen, als 't Feen en andere te bezetten, waren uitgezonden.

Als den Prins, met de Keizersche en Spaansche Bondgenooten, den Vyand buiten 't Land lokte, om van Krygsbodem te veranderen, in 't Sticht Keulen en elders waren ingevallen; zo wierden de Franschen daar door genoodzaakt, hunne veroverde Plaatzen weder te verlaaten, gelyk zy dit jaar alles verlieten, behalven de Graaf.

In den jaare 1674, den 10de van February, is 'er Vrede gemaakt tusschen den Koning van Engeland, en de Staaten Generaal, welke den 9de van February, oude styl, te Londen van gemelde Koning wierd getekent.

Den 12de van Maart, zyn de Bisschopsche, omtrent 1000 Mannen sterk, over

de

de hartgevroorene Moerassen, by 't Klooster ter Appel, in Groningerland gevallen, plonderende te Winschooten, en daar omtrent. Waar op Rabenhaupt Nyjenhuys met stormen, en andere Steden met Bezettinge innam, en maakte Twenthe geheel zuiver en vry.

Den Bisschop sloot ondertusschen de Vrede met den Keizer, die te Keulen den 11de van April wierd getekent: als mede daags daar aan met de Heeren Staaten Generaal. In de Meymaand volgde den Bisschop van Keulen mede. Waar op zy de overheerde Plaatzen, die ze zo schielyk hadden overrompelt, noch haastiger weder moesten ontledigen: en 't geen zy zo greetig hadden ingeslokt, in weedom van hunne harten, weder uitbraaken. En alzo zyn de drie verloorene Provintien wederom aan de andere gehegt, en den bundel der Zeven Pylen weder te zamen gebonden.

In den jaare 1675, was 't een felle en lange Winter; zo dat laat in 't voorjaar, van Harlingen na Enkhuizen, over de Zuider Zee, veele Menschen met geheele Gezelschappen, en Beesten, op 't Ys overtrokken: ja eenige hadden in 't laatst van April noch op 't Ys gestaan.

In Maart, hebben de Friesen, overwegende beide de loffelyke Daaden en voorzorge van 't Huis van Nassau, en in 't byzonder de groote gevaaren, die zyn Vorstelyke Doorluchtigheid, onzen Heer Stadhouder, in groote manhaftigheid, had ten dienste van 't gemeen uitgestaan in de laatste voorigen Slag in Henegouwen tegen de Franschen, het Stadhouderschap hem erflyk opgedraagen: alle de Heeren, zo van 't Land, als Steden, ieverde daar toe om de eerste te zyn, te meer, alzo de Hollanders den Prins van Oranje mede tot Erfstadhouder van hunne Provintie hadden aangenomen.

In het zelve jaar, den 12de van Augusty, is te Koeverden overleden Karel Rabenhaupt, Baron van Zucha en Crombach, Luitenant-Generaal der Vereenigde Nederlanden, wegens de Provintie van Stad en Lande, Gouverneur van Groningen, mitsgaders Drossaart van 't Landschap Drenth, en Gouverneur der Forteresse Koeverden: zynde een Krygsman geweest van een zonderling beleid en Dapperheid. Tot 's Mans Lof heeft G. Bidloo, dit volgende by zyne Afbeeldinge gestelt:

Dit

Dit 's Rabenhaupt., die Dorsten won;
Die Nuis en Lingen temmen kon;
Die Karel; die Lambooi versloeg;
Van Groningen den Bisschop joeg;
En knoopten, aan zyn legerkrans
Van Koeverden, de Nieuweschans.
Zo waakt zyn Staatzorg, deugd en hand
Ten dienst van 't Volk, en Kerk en Land.
Zyn dapperheid is uit zyn wezen,
Zo wel, als uit zyn kling te leezen.

Als 'er tusschen den 26ste en 27ste van October, met een Noordweste wind, veele Dyken, door de felle aanperszing van 't water, waren doorgebrooken, leeden die van Friesland mede geen kleene last: want een gat van 30 Roeden brak by Staveren, en omtrent by Molkwerren was het niet veel kleender, zo dat die geheele Landstreek blank van 't Zeewater stond: ook was 'er een gat van 30 Roeden breed, en zeer diep, by Zwartsluis.

In het jaar 1676, was men bezig om op de Vredehandeling der Europische Prinssen, die in 't voorgaande jaar te Nimwegen was begonnen, alle geschillen, door welke Europa in de grootste verwerringe gebragt was, te beslechten; terwyl de ge-

weldige Oorlogstrompetten noch al geen minder Krygstoerusting verkondigden, als voorheenen. Doch de sterke rustgeevende Vredevorst gaf hier toe, dat uit het blaakend Oorlogsvuur schielyk ontsproot de heilzaame en zegenryke Hoorn der Vrede: en dus wierd de roemruchtigste Vryheid der Friesen weder als herbooren, en zy eindelyk verlost van de slaavernye des Duivels.

In den jaare 1677, zyn de opgerezene Staatsgeschillen tusschen Groningen en de Ommelanden, door de Heeren Staaten Generaal weder beslegt geworden; gelyk mede te Deventer.

In den jaare 1678, den 15de van February, is te Groningen de Landsdag weder aangevangen, na dat den Heere Osebrand Rengers van zyn zesjaarige gevangenis was ontslagen en herstelt.

In dit zelve jaar, den 10de van Augusty, is te Nimwegen de Vrede tusschen den Koning van Vrankryk en de Staaten Generaal geslooten.

In den jaare 1679, den 10de van April, stond Albertina Agnes, Moeder van den Stadhouder Hendrik Kasimier, nu 20 jaaren oud zynde, haare Voogdye af; en

ver-

vertrok na haare Landgoederen in Duitſchland.

In den jaare 1681, den 2de van Augufty, zyn te Groningen vier Ringen aan alle kanten van de Zon gezien; en eenige verhaalen, dat diergelyke zich mede te Rome en Tubingen zich hebben vertoont.

In den jaare 1682, in May, is in Groningerland en Ooſtfriesland een zeer hevige Veeziekte geweeſt, waar door veel Rundvee is geſtorven: doch op 't uitgaan van het jaar is de ſterfte weder opgehouden.

Den 4de van November, is Grietzyl, in Ooſtfriesland, door de Brandenburgſche Soldaaten overrompelt; die hun naderhand aldaar ook hebben neêrgelegt, als ook te Norden en Embden.

In den jaare 1683, in November, is de Erfſtadhouder van Friesland, Hendrik Kaſimier, met de Dochter van Anhalt, te Deſſan getrouwt.

In den jaare 1684, den 19de van Augufty, is zyne Hoogheid, de Stadhouder van Friesland, Hendrik Kaſimier, en zyne Gemaalinne Amelia, te Leeuwarden, met Staatſiewagens en Vertooningen, nevens een groot en prachtig Vuurwerk,

ingehaald: doende, eenige dagen daar na, zynde den 17de van September, ook zyne intrede binnen Groningen.

In den jaare 1686, in July, overleed de jonge Prins van Nassau, Zoon van den Erfstadhouder van Friesland, enz; en, omtrent een maand daar na, beviel de Vorstinne weder van een jonge Prins.

In dit zelve jaar, den 22ste van November, wierd Groningerland, door een afgrysselyke Watervloed aangetast, al het omleggende Land overdekkende; waar door veele Menschen en Beesten het leeven verlooren. Het getal der verdronkene Menschen beliep 1558, geheel weggespoelde Huizen 631, en de zeer beschadigde 616, de verdronkene Paarden 1387, en de Koeyen 7861.

In den jaare 1687, den 2de van May, overquam Groningen een twede ramp, door een schrikkelyke brand in de Veenen van Sapmeer, Wildervank en Pekel A, waar door alle de gegravene Turf tot duizende van Vuuren, eenige Huizen en Schepen verbranden, en de schade op eenige Tonnengouds wierd geschat.

In dit zelve jaar, den 14de van Augusty, is de Prins Jan Willem Friso, te Dessau gebooren.

In

In den jaare 1688, den 11de van November, deed Prins Willem van Oranje die vermaarde overtocht na Engeland; landende met zyn byhebbende Krygsbenden den 15de dezer in de Haven van Torbay.

In den jaare 1689, den 11de van April, is den Prins van Oranje, Willem, nevens Maria, zyn Gemalinne, te Londen met de gewoonlyke plechtigheden gekroont als Koning en Koninginne van Engeland.

In den jaare 1690, den eersten van July, geschiede het bloedige gevegt in de vlakte van Fleury, door de Fransche onder Luxenburg, en de Geallieerde onder Waldek; waar van weêrzyds verlies op 16000 Mannen wierd begroot.

In den jaare 1691, den 5de van February, is Koning Willem in 's Gravenhaage met zeer groote Vreugde en Eertekenen, door Praalpoorten, vol geschilderde Zinnebeelden, opgehaalt en na het Hof gevoert.

In den jaare 1692, den 3de van Augusty, sloeg het Voetvolk der Geallieerden, onder den Hertog van Wirtenberg, tegens de Fransche onder Luxenburg, by Steenkerken; doch met weinig voordeel.

In den jaare 1693, den 29ste van July, ge-

geschiede het gevegt by het Dorp Landen, tusschen de Geallieerden, onder Koning William en Keur-Beyeren, en de Fransche onder Luxenburg, 80000 tegens 40000 Mannen: dus schade aan weêrzyden.

In den jaare 1694, den 15de van Augusty, wierd te Groningen gejubileert van des Stads overgang voor 100 jaaren aan der Staaten zyde, door het beleid van Prins Maurits en Graaf Willem van Nassau; ook datze der Gereformeerde Religie aannam; by welke gelegentheid ook Medaillien geslagen wierden; waar op staat:

Des Prinsen zwaard, met Godes arm,
Bragt Paap en Spanjaard in alarm,
Als leugen voor het licht verdween,
Wier zuivre glans in templen scheen.
Een regte vreugd voor klein en groot,
Die Groningen sluit in haar schoot.
Dit heeft des Heeren hand gedaan,
En deze Penningen doen slaan.

In den jaare 1695, den 7de van January, is de Koninginne van Engeland, Maria Stuart, een zeer deugdzaame Prinsesse, te Londen overleden.

In den jaare 1696, den 25ste van Maart, over-

overleed te Leeuwarden Hendrik Kaſimier, Stadhouder van Friesland, enz., aan een Borſtquaal; nalaatende een Zoon en eenige Dochters. Tot wiens lof L Smids zegt:

't Was Frieslands Stedevoogd, Vorſt Willems Bloedverwant,
Zoon, Neef en Naneef van drie nooit volpreezen Helden,
Gedrochtetemmers in 't ontroerde Nederland,
Die, zich, gelyk een wal, voor baat en outer ſtelden:
Doch dit Geboorterecht nam Hendrik geenzins aan,
Maar ſtond na Heldenroem, door eigene Oorlogsdaên.

In dit zelve jaar, den 24ſte van May, is op Oranjewoud, in Friesland, overleden Albertina Agnes, Moeder van den overledene Stadhouder, en Dochter van Frederik Hendrik, Prins van Oranje, in den ouderdom van 62 jaaren. En in de Maand van Auguſty, is Amelia, Weduwe van Hendrik Kaſimier, Erfſtadhouder van Friesland, enz., te Leeuwarden van een Prinſeſſe bevallen.

In

In den jaare 1697, den 20ste van September, is de algemeene Vrede op het Huis Nieuburg, te Ryswyk, by 's Gravenhaage, geslooten, tusschen Engeland, Vrankryk, Spanje, het Duitsche Ryk, en de Vereenigde Nederlanden; zynde hier over den 6de van November alomme Vreugdevuuren aangestoken.

In den jaare 1698, zyn de sterke Fortificatiewerken, aan de Zuidkant buiten Groningen, door den Generaal Koehoorn begonnen; en na eenige jaaren met zeer vaste Muuren opgemetzelt, en de Halvemaanen of Bastions met Bruggen en Poorten voorzien.

In den jaare 1699, den 15de van November, is in Oostfriesland een hooge Watervloed ontstaan, waar door groote schade geschiede: want de nieuwshermaakte Dyk, om 't Dorp Gerdsweer, wierd byna geheel vernielt; zes Huizen spoelden geheel weg, eenige wierden beschadigt, en veele Beesten zyn verdronken.

In den jaare 1700, den 27ste van November, heeft den Koning van Sweden, Karel de XIIde, met 12000 Mannen, geoeffende Troupen, 80000 Moskovieters verslagen, op de vlugt gedreven, en al-

dus

dus de Stad Nerva geweldigerhand ontzet.

In den jaare 1701, in het begin, namen de Fransche alle de Steden van de Spaansche Nederlanden in bezettinge; waar op de toebereidzels ten Oorlog door den Keizer wierden gemaakt.

Den 28ste van May, trokken de Keizersche, met groote moeite en zwaaren arbeid, over het Alpische Gebergte, in Tirol, maakende vervolgens in Italien eene doortogt met de Degen in de vuist.

In den jaare 1702, den 19de van Maart, is Willem de derde, Koning van Engeland, te Kensington overleden; zynde op de Jagt met zyn Paard gestruikelt, waar door hy het Sleutelbeen brak; wordende op den 23ste van April, daar aan volgende, in de Kapel van Westmunster, zonder uitterlyke pracht, begraven. Hy wierd in de Regeeringe opgevolgt door Prinsesse Anna, Gemaalinne van Prins Georg van Denemarken.

Den 15de van May, wierd byna overal den Oorlog tegens den Koning van Vrankryk gepubliceert.

Den 11de van Juny, hebben die van Nimwegen, met een groote dapperheid,

der

der Fransche hevige aanval, onder den Maarschalk de Bouflers, van hunne Vestingen afgekeert en te rug gedreven.

Den 16de dito is Keizerszwaard van de Geallieerden belegert en ingenomen.

Den 15de van Augusty, heeft Prins Eugenius de Fransche met groot voordeel by Luzzara geslagen.

Den 8ste van September, won Keur-Beyeren Ulm, in Swabenland.

Den 10de dito, is Landau de Franschen ontweldigt; als ook den 23ste dito Venlo; en den 2de van October Stevenswaart.

Den 7de van October, wierd Roermond met geweld door de Geallieerden tot overgaaf gedwongen; en den 13de dito is Luyk door de Burgers aan de Geallieerden overgegeven.

Den 22, 23 en 24ste dito, wierd de Fransche Zilvervloot, by Vigos, door de Engelsche en Hollanders bemachtigt, geplondert, verbrand en geruïneert.

In den jaare 1703, den 15de van Fe-bruary, is Rhynberg door de Wapenen des Konings van Pruyssen bemachtigt; en omtrent deze tyd Traarbach door Hessen-Kassel.

Den 8ste van April won de Beyervorst Regensburg.

Den eersten van May, wierden de Polen door de Zweden, by Pultouw, geslagen; den 10de dito wonnen de Franschen Tongeren; en den 15de dito is Bon door de Geallieerden herwonnen.

Den eersten van July, geschiede het bloedig Gevegt by Eekeren en Wilmerdonk, waar in de Hollandsche dapperheid in 't byzonder heeft uitgeblonken; onaangezien den Generaal Obdam genoodzaakt geweest is na Breda te vlugten.

Den 25ste dito, is de Stad Hoey de Franschen ontnomen.

Den 4de van September, is Trente door de Franschen gebombardeert; en Brizak door hun gewonnen; als mede den 27ste dito Limburg door Marlboroug bemachtigt.

Den 14de van October wonnen de Zweden de Stad Thoorn.

Den 8ste van December, trof een ysselyke Zuidweste Stormwind, zo te Water als te Lande, Engeland, Vlaanderen, Holland, Friesland, en meer aangrenzende Gewesten, waar door veele ongelukken gebeurden.

Den 16de dito, is de Stad Gelder door den Koning van Pruyssen verovert.

In den jaare 1704, in February, wierd Prins Frieso in Friesland geavanceert; verwekkende dit eenig misnoegen by zommige andere Provintien.

In dit zelve jaar, den 27ste van Maart, overleed Menno Koehoorn, in 's Gravenhage; zynde lang ziekelyk geweest, en over de 70 jaaren oud. J. de Recht heeft op zyn Afbeeldzel dit Eervaars toegepast:

Zie hier een Held, beproeft in Oorlogs-
blixem vlammen;
Die, voor 's Lands Vryheid, spreekt uit
monden van metaal;
Die 't opgezwolle nat door dyken jaagt en
dammen,
En 's Vyands krachten breekt door water,
vuur en staal.
Den Frieschen Jupiter, die, met zyn don-
derslagen,
Den Franschen Faëton bonst uit zyn zon-
newagen.

Den 2de van July, sloeg Marlboroug en Baden, in Beyeren, de Fransche en Beyersche Krygsmacht, by den Schellenberg; en op den zelven dag is Brugge door de Geallieerden ook gebombardeert.

Den

Den 3de dito, is door de Geallieerden Donawerth bemachtigt; en den 11de dito Regensburg; als mede den 26, 27, en 28ste dito, de Stad Namen, doch zonder voordeel, gebombardeert.

Den 4de van Augusty, heeft de Geallieerden Vloot, onder Hessen-Darmstad, Gibralter bemachtigt; en den 13de dito hebben de Geallieerden, onder de Generaals Marlboroug en Eugenius, de Fransche en Beyersche by Hogstet geslagen; zynde hun verlies wel op 40000 Mannen begroot.

Den 18de van November, wonnen de Geallieerden, onder den Erfprins van Hessen-Kassel, Traarbach

In den jaare 1705, den 5de van May, overleed te Weenen Keizer Leopoldus, oud zynde 65 jaaren; wordende van zynen Zoon Josefus in 't Keizerryk gevolgt.

Den 5de van September, zyn 96 Schepen van de Groenlandsche Vloot voor Delfzyl gearriveert, hebbende in alles gevangen 1100 Vissen.

Den 14de van October, gaf Barcellona zich aan Koning Karel over. Ook is Stanislaus omtrent deze tyd tot Koning van Polen verklaart en gekroont.

In den jaare 1706, een 23ste van May, sloegen de Geallieerden, onder Marlboroug, tegens de Franschen, by Ramellies, en bequamen een roemruchtige Overwinninge; waar op zich verscheidene Steden in Braband en Vlaanderen hebben overgegeven. Den 6de van July wonnen de Geallieerden Oostende; den 22ste van Augusty Meenen; den 5de van September Dendermonde; en den 7de dito is Turin door Prins Eugenius gewapenderhand ontzet: en den 3de van October is Aath mede door de Geallieerden gewonnen.

In den jaare 1707, den 16de van April, leeden de Geallieerden een groote neêrlaag in Spanje, by Almanza. Den 20ste van July, heeft de Stad Napels, met haar drie Kasteelen, zich aan Koning Karel onderworpen.

In dit zelve jaar, in Augusty, is Johan Willem Friese, Stadhouder van Friesland, enz., getreden in zyn Chargie als Generaal der Infantery of Voetknechten. L. Smids, voegde dit onder zyn Afbeeldzel:

Als Friesland zag het beeld van Frieso; reeds in 't weezen
Oranjes yver en Nassauwers moed kon leezen

Zo

Zo sprak zy, (drukkende dit Konststuk aan haar mond)
Wat schooner dag beloofd my zulk een morgenstond!

In den jaare 1708, in February, is zyne Hoogheid Jan Willem Frieso, Prins van Oranje en Nassau, en der Friesen Erfstadhouder, door de Edele Groot Mogende de Heeren Staaten van Stad en Lande, tot Stadhouder over derzelver Provintie aangenomen.

Den 5de van July, is Gent en Brugge door de Franschen ingenomen; den 11de dito, zyn de Franschen door de Geallieerden, onder Eugenius, Marlboroug en Ouwerkerk, by Oudenaarden geslagen.

In Augusty, wierd aan Prins Frieso het Oppergezach der Belegeringe van Ryssel toevertrouwt, ondersteunt van Prins Eugenius; en wierd dit Meesterstuk der Krygsbouwkunde by verdrag gewonnen den 22ste van October, en 't Kasteel den 8ste van December. En den 30ste dito wierd Brugge de Franschen weder ontnomen.

In den jaare 1709, den 4de van January, hebben de Franschen de Stad Genth wederom verlaaten.

Den 29ste van April, is zyn Hoogheid Jan Willem Frieso, Prins van Oranje en Nassau, met Prinsesse Maria Louisa, Dochter van den Landgraaf van Hessen-Kassel, op het Kasteel van Kassel, met zeer groote plechtigheid getrouwt.

Den 8ste van July, wierd den Koning van Zweden, door de Moskovieters, in de Ukranie, by Pultowa, ten eenemaal geslagen: den 28ste dito is de Stad Doornik aan de Geallieerden overgegaan: den 11de van September, geschiede het wreede en bloedige gevegt der Franschen en Geallieerden by Malplaquet: en den 25ste dito wonnen de Geallieerden Bergen, in Henegouwen.

In den jaare 1710, den 2de van January, is Prins Frieso, nevens zyne Gemalinne, te Leeuwarden, met een buitengemeene Staatsie ingehaalt.

Als mede den 18de van Maart te Groningen aldus:

Na dat de Heeren Gedeputeerde Staaten van Stad en Lande, hunne Hoogheden tot aan de Verlaaten te gemoet waren gevaaren, en daar de Complimenten hadden afgelegt, verzelde deze plechtige Deputatie hunne Hoogheden tot aan de Aa Poort,

Poort, alwaar zy door den Colonel der Burgerye wierden verwellekomt: binnen de Wallen gekomen zynde, loſten 'er 51 ſtukken Kanon: daar op geſchiede de Intrede als volgt:

1. De Provintiaale Adjudant, gevolgt door 2 Trompetters, een Ritmeeſter, Luitenant, Cornet, 60 Ruiters en den Piqueur.

2. 40 Karoſſen van parade.

3. Een groote meenigte Knegts met Hand-Paarden.

4. Keteltrommen.

5. 60 a 70 Officieren ter repartitie van deze Provintie, alle te Paard; wordende geleid door den Generaal Majoor Starkenborg.

6. 4 Trompetters met den Heraud van Wapenen, draagende een Staatſierok met de Wapenen, van deze Provintie, en een vergulde Staf in de hand.

7. De Edele Groot Mogende de Heeren Gedeputeerden Staaten van Stad en Lande, in vier Karoſſen, ieder met 4 Paarden beſpannen; gaande Provintie-Bodens aan de Portieren.

8. De Stalmeeſter, Pagies en Knegts, met de Hand-Paarden.

9. Eenige Friesche Officieren.

10. De Edellieden; wordende geleid door de Stalmeesters van hunne Hoogheden.

11. De Lakeyen van hunne Hoogheden.

12. De zeer prachtige Koets met den Prins en Prinsesse, getrokken door 6 Paarden, en omringt van hunne Hellebaardiers.

13. De Guarde du Corps van zyne Hoogheid.

14. De drie oudste Prinsessen van Nassau, in een Koets, met 6 Paarden bespannen.

15. Drie Koetsen met Hof Dames.

De Deputatie der Heeren Gedeputeerde Staaten vervoegden hun op 't Hof, alwaar de voornoemde Officieren hun op de Binnenplaats hadden gerangeert, en complimenteerde nochmaals hunne Hoogheden; het welke door de andere hooge en laage Collegien insgelyks daar na geschiede. De geheele Burgerye, in 18 Vendelen verdeelt, stonden van de Aa Poort in twee ryën geschaart, tusschen welke de gantsche Trein doorreed; doende daar op 3 Salvo's op de Markt, en vervolgens ieder Compagnie een generaale Decharge voor het Hof. Voorts wierden des avonds vier kostelyke Vuurwerken, met Konstverbeeldingen, op de plechtigheid van die

dag

dag passende, staande op het groote Kerkhof, in 't gezicht van het Hof, aangestoken; duurende tot een uur na middernagt, wanneer door de geheele Stad Stellagien met Pektonnen wierden aangestooken, en alles met de uitterste Vreugde en Eertekenen en goede ordre, tot den morgenstond wierd doorgebragt.

Den 25ste van Juny, is Douay door de Bondgenooten verovert: den 28ste van Augusty Bethune: den 28ste van September St. Venant: en den 8ste van November Arien.

In den jaare 1711, den 17de van April, is Keizer Josephus te Weenen overleden; oud zynde 33 jaaren.

Den 14de van July, op den middag, is zyne Hoogheid, Prins Jan Willem Friesso, Frieslands en der Groningers Stadhouder, in 't overvaaren van 't Hollandsche Diep, aan 't Stryensche Sas, zeer ongelukkig verdronken; wordende deszelfs Ligchaam door een Schipper, van de Klundert komende, op den 22ste derzelver Maand eerst gevonden, en opgevischt, voorts na Dordrecht gebragt, en aldaar gebalsemt; en vervolgens na Leeuwarden gevoert: alwaar het op den 25ste van Fe-

bruary 1712 met eene heerlyke doch droevige Lykstaatie in 't Graf zyner Voorvaderen wierd bygezet.

En in het zelve jaar, den eersten van September, is de Prinsesse van Friesland, Weduwe van den Stadhouder, van een Prins bevallen, en genaamt Willem Karel Hendrik Frieso, zynde den tegenwoordigen Stadhouder.

LAND-

LANDVERDEELING

Van

FRIESLAND.

Schoon de Aantekeningen van voorgaande Geschiedenissen, zonder kennisse der gelegentheid van Landen en Steden, in 't naleezen noch nuttig, noch aangenaam kunnen zyn, zo 'er niet iets nevens of voor dezelve gemelt word: zo mogen de Leezers ook niet met al te langwylige verhandelinge derzelve opgehouden worden; dewyl anders zo een beschryvinge op zich zelve en hier van afgescheiden vereischt, die men de Landbeschryvinge noemt.

Waarom wy, tot verstand van de voorverhaalde Geschiedenissen, hier van iets behoevende by te brengen, hebben met een bloote verdeelinge van de Landstreek, en een optellinge van Steden en Dorpen in iedere afdeelinge, zonder van de Beschryvinge iets te mogen aanroeren, den eisch der

der voorgaande bladeren geacht voldaan te hebben.

De Landstreek van deze Provintie word in drie gedeeltens afgedeelt, als Oostergo, Westergo, en Zevenwouden. In voorige tyden bestond het in de twee eerste alleen; die ook elk den naam van een Graafschap by zommige Schryvers hebben gevoert, en mogelyk ook in der daad zyn geweest, zonder dat de Wouden als een byzonder deel wierden aangemerkt. En zyn zo genaamt na de Goon of Dorpen, in de Ooster- of Westerverdeeling gelegen; en de Wouden, om de veelheid van 't Geboomte, dat eertyds mogelyk meerder is geweest, als hedendaags: en zo wat Verlatynt zynde, wierden Estrachia, Westrachia en Forestensis genaamt, by de Schryvers in die taal.

Deze Leden worden elk in een getal van mindere Verdeelingen onderscheiden, die wy Grietenyen noemen, na de Bevelhebbers van ieder gedeelte, die men een Grietman noemt, dat zo veel is als Overheer, want gutte, greet, en grent, is groot te zeggen. Elke Grieteny vervat een zeker getal Dorpen onder zich, staande onder de regeering van een Grietman.

De

De Steden zyn 11 in getal, ruſtende elk op haar eigen Recht; maakende te zamen in zaaken van Regeering het vierde Lid van Staat. In 't optellen van welke Dorpen, doordien zy na de verſcheidentheid der byzondere ſpraaken (dialecten) of anderzins ook verſcheiden worden genoemt, zo komt in bedenkinge, welke wyze gevoegelykſt mag gevolgt worden: want van de benaaminge der zelve zyn zommige gebruikelyk,

1. In de gemeene taal, alleen Buitenpoſt, Donkerbroek.

2. In de Stadsſpraak, als Nyjega.

3. In de Landsſpraak alleen, als Tjietjerk, Tjaalebird.

4. Gemengt, 1. uit de gemeene Stadsſpraak, als Peperga, Lutkepoſt, Nyjenhuis. 2. Uit de gemeene en Landsſpraak, als Langewas, Suerig. En 3. Uit Stad en Landsſpraak, als Tiergaaſt, Molkweeren.

5. De zelve Dorpen, anders in 't gemeen, als by Stedelingen en Landlieden, als Nieukerk, Nykerk, Nytjerke: Molkweeren, Molkwarren

6. Na oude misſpellinge, Hyelſum voor Jelſum; Hyaure voor Jaure of Joure; en Greonterp voor Grien of Groenterp.

7. In verkorting, als Birdaard voor Birdewerd, Oeſtrum voor Eeſtroom, Raard voor Raawerd, enz.

Waar op het wel billyk is, dat men in een Schrift, in de gemeene taal geſchreven, als dit tegenwoordige, ook hier de naamen der Dorpen in die zelve taal zoude ſtellen: doch nochtans hier niet vry ſtaat omtrent eenige, als die haar oorſprong uit de byzondere ſpraaken hebben, gelyk Tjerkgaaſt, Adegae, en Molkwarren: voor welke men (hoewel mogelyk in gelyke zin, doch ongerymt) zou zeggen, Kerkburg, Ouddorp, en Melkfennen. Even ongerymt zoudenze alle in de Stad- of Landſpraak geſtelt worden: en geheel overtollig in die alle te gelyk.

Daarom hebben wy geacht dezelve veilig te mogen gebruiken, na de uitſpraak die in de gemeene wandeling meeſt omgaat. Gelyk wy zien dat in de Saxiſche bedeelinge, (achter dien Hertogs Wetten, in die tyden gedrukt) en ook by Winſemius, Schotanus, en andere, geen eenerlei wyze is gehouden.

I. OOSTERGO.

Hier in zyn twee Steden gelegen, als Leeuwarden en Dokkum. 't Word verdeelt in 11 Grietenyen.

I. Leeuwarderdeel, heeft 14 Dorpen. 't Word in 3 Trindels of derdendeelen afgedeelt. 1. 't Middeltrindel, is onder de klokslag van Leeuwarden. 2. Zuidertrindel, Wirdum, Swickchum, Gontum, Huizum, Hempens, en Teerus. 3. Noordertrindel, Steens, Finckum, Hyjum, Britsum, Kornjum, Jelsum, Lekkum, en Meedum.

II. Ferwerderdeel, heeft 11 Dorpen, als, Ferwert, Hoogebeintum, Blyje, Hallum, Marrum, Nykerk, Wanswert, Geemum, Jeslum, Reisum, en Lichtaard.

III. Westdongerdeel, heeft 14 Dorpen, als, Holwert, Tennaard, Wierum, Nes, Hautumhuizen, (Raad, Bierum, Medent, Germerhuizen, Nyjenhuis, zynde Gebuurten, maakende eene Stem.) Jaure, Betterwird, Bornmerhuizen, Bornwert, Raard, Foudgum, Brantgum, en Waaxens.

IV. Oostdongerdeel, heeft 13 Dorpen, als,

als, Anjum, Engwierum, Ee, Jouswier, Oestrum, Aalsum, Wetsens, Nyjewier, Nykerk, Paasens, Ljuessens, Morre, en Metselwier.

V. Kollumerland, heeft 6 Dorpen, als, Kollumerswaag, Westergeest, Oudwoude, Kollum, Lutkewoude of Ausbuer, en Buerom.

VI. Achtkarspelen, heeft 8 Dorpen, als, Surhuizen, Austynsga, Harkmaopeinde, Droogeham, De Kooten, Op 't Wyzel, Buitenpost, en Lutkepost.

VII. Dantumerdeel, heeft 12 Dorpen, als, Driesum, Wouterswoude, Dantumerwoude, Murmelwoude, Akkerwoude, Rinsmageest, Sybrandahuis, Janum, Birdaard, Roodkerk, Feenwouden, en Swaagwesteinde.

VIII. Tjietjerksterdeel, heeft 14 Dorpen, als, Wyns, Oudkerk, Oeukerk, Giekerk, Ryperkerk, Tjietjerk, Suwoude, Hardegaryp, Bergum, Eestrum, Oostermeer, Sumeer, Garyp, en Eernwoude.

IX. Smallingerland, heeft 7 Dorpen, als, Oudega, Nyjega, Opeinde, Noorderdrachten, Suiderdrachten, Kortekem, en Bornbergum.

X.

X. Idaarderdeel, heeft 8 Dorpen, als, Idaard, Æaegum, Roodahuizum, Friens, Grou, Warrega, Warftiens, en Wartena.

XI. Rawerderhem, heeft 6 Dorpen, als, Rawerd, Yrnfum, Poppingawier, Terfool, Sybrandabuert, en Deerfum.

II. WESTERGO.

Hier in zyn 8 Steden, namentlyk, Bolswert, Franeker, Sneek, Harlingen, Staveren, Workum, D'r Ylft, en Hindeloopen. 't Word verdeelt in 9 Grietenyen.

I. Menaldumerdeel, heeft 12 Dorpen, als, Menaldum, Belikum, Wier, Beetgum, Englum, Marfum, Deinum, Boxum, Bleffum, Dronryp, Schingen, Slappeterp, en 't Kloofter Anjum.

II. Franekerdeel, heeft 11 Dorpen, als, Tjum, Hitfum, Achlum, Midlum, Herbaajum, Doenjum, Boer, Ried, Peins, Sweins, en Schalfum.

III. Barradeel, heeft 8 Dorpen, als, Mumertsga, Firdgum, Tjiemaarum, Oofterbierum, Sixbierum, Pytersbierum, Winaldum, Almeenum, nu meeft binnen de Muuren van Harlingen, daar het haare ftem heeft in de Kerk, en 't Kloofter Lidlum.

IV. Baarderdeel, heeft 16 Dorpen, als, Jorwert, Weidum, Mantgum, Schillaard, Oosterwierum, Bozum, Wiewert, Britsert, Oosterlittens, Winsum, Baard, Huins, Lyons, Hilaard, Jellum, en Beers.

V. Hennaarderdeel, heeft 12 Dorpen, als, Hennaard, Ytens, Lutkewierum, Oosterend, Hidaard, Wommels, Waaxens, Kubaard, Wielsryp, Baajum, Spannum, en Eedens.

VI. Wonzerdeel, heeft 27 Dorpen, als, Aarum, Allingwier, Burgwert, Kornwert, Dedgum, Exmorre, Engwier, Ferwoude, Greonterp, Gaast, Hartwert, Hichtum, Hiezlum, Idzegahuizen, Kunswert, Ruigelollum, Longerhou, Makkum, Pinsum, Parrega, Pyaam, Schettens, Schraad, Suerig, Tjerkwert, Witmaarsum, en Wons.

VII. Wymertser- of Wymbritserdeel, heeft 28 Dorpen, dezelve worden aangetekent, als, Buitendyks, Oppenhuizen, Uitwellingerga, Jortryp, Hommerts, Smallebregge, Woudseind, Ypekolsga, Indyk, Heeg, Gaasmeer, Nyjehuis, Santfirde, Oudega, en Idzega; Binnensdyks, Oosthem, Abbega, Westhem, Wolsum, Nyland, Folsgaare, Tjaalehuizen,

Ys-

Ysbrechtum, Tirns, Scharnegoutum, Goinga, Looinga, Gaau, en Offingawier.

VIII. Heemelumer Oudephert, en Noordwoude, heeft 9 Dorpen, als, Heemelum, Koudum, Warns, Scharl, Molkwarren, Oudega, Nyjega, Elahuizen, en Kouderwoude.

IX. Het Bilt, heeft 3 Dorpen, als, St. Japikskerk, St. Annekerk, en L. Vrouwenkerk.

III. ZEVEN WOUDEN.

Hier in legt de Stad Slooten alleen. 't Word verdeelt in 10 Grietenyen.

I. Uitingerdeel, heeft 6 Dorpen, als, Oudeboorn, Nes, Akrum, Terhorne, Terkaple, en Akmaryp.

II. Engwerden, heeft 4 Dorpen, als, Gerſloot Tjaalebird, Luinjebird, Ter Trebant, met Banſterſchans, en noch een gedeelte van 't Vlek Heerenfeen.

III. Doniawerſtal, heeft 14 Dorpen, als, Goingaryp, Broek, Auſterhaule, Nyjega, Oudouwer, St. Niklaasga, Doniaga, Tſerkgaaſt, Itskenhuizen, Leegemeer, Ter Oele, Indyken, Langweer, en Bornswaag.

IV. Hasſcherland, heeft 6 Dorpen, als, Weſtermeer, Snikſwaag, Hasſcherdyken, Nyjehasſche, Oudehasſche, en Hasſcherhorne.

V. Schooterland, heeft 18 Dorpen, als, Hornſterſwaag, Jubbega, Schuerega, Oudehorn, Nyjehorn, Katlyk, Brongerga, Nybrongerga, Melledam, Oudeſchoot, Nyjeſchoot, Rottum, St. Jansga, De Kleinegaaſt, Haule, Roehel of Nyjega, Delſtrahuizen, Oudega en Uitdyken, en een groot deel van 't Vlek Heerenſeen.

VI. Lemſterland, heeft 5 Dorpen, als, Lemmer, Eeſterga, Follega, Ooſterzee, en Echten.

VII. Gaaſterland, heeft 7 Dorpen, als, Wykel, Sundel, Nyjemardum, Oudemardum, Mirns, Haarig, Ruigehuizen, en 't Vlek Balk.

VIII. Upſterland, heeft 13 Dorpen, als, Beet, Beetſterſwaag, Olterterp, Uereterp, Sygerswoude, Duerswoude, Wynjeterp, Hemryk, Loppenhuizen, Wispel, Korteſwaag, Langeſwaag, en Luxwoude.

IX. Stellingwarf-Ooſteinde, heeft 10 Dorpen, als, Oudeberkoop, Nyjeberkoop,

koop, Makkinga, Donkerbroek, Haule, Oosterwoude, Fochtele, Appelsche, Langedyk, en Elsloo.

X. Stellingwarf-westeinde, heeft 20 Dorpen, als, Beuil, Noordwoude, Finkinga, Steggerden, Peperga, Blesdyk, Nyjehoutpade, Oudehoutpade, Wolvega, Sonnega, Oudetryne, Nyjetryne, Spangen, Scherpenseel, Munnekebuuren, Oudelemmer, Nyjelemmer, Nyjehoutwoude, Oudehoutwoude, en Ter Idsert.

Geschreven in slaavernye, en gegeeven in April, in 't Jaar onzes Heeren 1678.

NAREEDEN.

Wiens breinkas, gestoffeerd met puik van waarde stoffen,
Zal ooit op een'ge stof, wiens lof maar stof is, stoffen.
Daar ook een geestig brein zyn vlug vernuft verzaak,
Volgt d'eisch van zyn bestek, en voegt zich na de zaak:
Wikt, dat geen schagt, hoe fier, zyn Meester lof behaale;
Die 't oud Geschicht alleen uit hun geschrift verhaale.
De kunst vind daar geen stof, die ooit wat geestigs werk.
De daad van 't oud bedryf bekluistert daar het werk.
't Gaat zo den Dichters niet, die iemands roem bewyzen;
Noch Vleyers aan het Hof; noch Redenaars; noch Wyzen.
Die schroeven elk om 't zeerst: en zo de geest maar wil,
Een gaauwe greep of vond is aardig tot hun wil.
Die kas stuuwt ook by ons fluweel noch fyne zyde:

Dies

Dies prikkelt ons geen geest op dees of d'andre zyde.
Zo denke vry daar toe, een schrandre Hersen-held,
Dat ook in deze stoffe ons roem na lof niet helt:
'k Nam dies geen Lettervraat op 't geestigste vermaaken;
Maar daar men leeslust pord, wat oeffening te maaken.
'k Bepaal niet wat een man van schrandre herssens leest.
Maar schooi slegts, na de voet van 't volk, op ruimer leeft.
Een keurger keure, keur de keur, met keur in 't leezen,
In 't geen hy keurig keurt, met keur 't zyn uit te leezen.
Wy keuren dies Winseem, *uit* Okke *met zyn maat:*
En stellen in ons doen voor niemand hier de maat.
't Volk warmt zich even graag in katt' als dasse vellen:
En laat een naauwer keur door spitser hoofden vellen.

'T Kan niet beter.

TREURIG GESPREK

Tusschen een

Vreemdeling en een Fries,

Over het jammerlyk verongelukken
van den Doorluchtigsten Vorst
en Heere

JOHAN WILHEM FRIESO,

Prins van Oranje en Nassau, enz. enz. enz.

In 't Hollands Diep verdronken den
14 van Hooymaand, 1711.

Vreemdeling.

Wat doodlyk leed, wat naar gerucht,
Mag Frieslands Hooftstad dus ontstellen?
Dat yder jammert, klaagd en zucht,
En voelt zich 't hart door rouw beknellen:
Ei zeg! wat is 'er toch geschied?
Wat 's de oorzaak van elks zielverdriet?

Fries.

Fries.

Wat meugt gy my naar de oorzaak vraagen?
O Vraag die my de ziel ontsteld!
Wie zou niet angstig zuchten, klaagen?
De Dood heeft FRIESO *neêrgeveld:*
Zyn levenszon heeft uitgescheenen:
Dien glans is uit ons oog verdweenen.

Vreemdeling.

Hoe FRIESO! *wiens doorluchten naam,*
En wiens beroemde groote daaden,
Alom bekend zyn door de Faam?
Hoe FRIESO! *die steets lauwerbladen*
Geplukt heeft? daar hy vol van moed,
Nooit spaarde 't Nassaus Heldebloed.

Fries.

O ja! ons Vorst! ons Welbehaagen!
Gansch Neêrlands Lust! dien dappren Held!
Die is, in 't opgaan van zyn dagen,
Zoo jong, zoo vroeg ter neêr geveld:
Die mist, (ach! ach! wie zou niet beeven?)
Die mist zyn over dierbaar leven.

Ons Frieslands Maagd (weleer gecierd,
Met vreugdepalm en pronkcieraaden,
Toen 's Vorsten intreed wierd gevierd,

Tot glori van zyn groote daaden:)
Rukt 't blonde hair, met hartenleed,
Nu uit haar hooft, en scheurd haar kleed.

Men ziet alom nu lykcipressen,
In plaats van eertyts lauwerier:
Elk weend en zucht met ons Princessen,
Om 't lot des Helds! zoo vol van vier!
Wiens dood ons Friesland veele dagen,
Ja eeuwen lang zal nabeklaagen.

De gryse Vaders van den Staat,
Die laaten 't hooft neêrslagtig hangen;
Men speurt de droefheit in 't gelaat;
Een zilte vloed stroomd langs haar wangen;
Zy zyn verslagen en bedrukt,
Nu FRIESO is verongelukt.

Ons Dichtren hoort men droevig klaagen:
Haar Zangeressen gaan in 't swart.
O Slag voor Friesland, nauw te draagen!
Hoe klopt, hoe klopt nu elk het hart!
Om dat ons Vorst, dien Roem der Friesen!
Zoo deerlyk 't leven moest verliesen.

Vreemdeling.

'k Zie dan met recht en smert zoo groot,
Op yders bleekbestorven kaaken:
Maar zeg, of 's Vyands staal of lood,
'tHart

't Hart van dien dappren Held kwam raaken?
Daar hy in 't Slagveld, volgens plicht,
De Dood braveerde in 't aangezicht.

Fries.

Dat is gemeenlyk 't lot der Braaven:
Dat tref, tot Swedens zielverdriet,
Weleer den (*) Luister der Gustaven:
Maar neen! dat trof ons Veldheer niet:
Ons droefheit weet van geen bedaaren!
Hy gaf den doodsnik in de baaren.

Geen krygsvuur heeft dien Vorst geschend,
Die 't heldenhart uit de oogen straalde:
't Was 't woeste water-element,
't Geen van zyn leven zegepraalde,
Dat leven, 't welk in de oorlogsbrand,
De hoop was van zyn Vaderland.

Vreemdeling.

Moest hy, als Pharaö, verdrinken?
Ach! had hy met dien (†) Prins een deel,
Die

(*) Gustavus Adolphus, Koning van Sweden, in den Slag by Lutsen gesneuveld.

(†) Den Erfprins van Bohemen, in de Ystroomvloed verdronken.

Die me als een steen in 't Y zag zinken;
Ik meen 't Boheemsche Ryksjuweel!
Die 't selfde sterflot moest gebeuren:
't Geen de Ystroomnimphen noch betreuren.

Maar hoe of FRIESO'S GEMAALIN
Zich in haar rampspoed mag gedraagen,
Nu zy dat Voorwerp van haar min!
De Blydschap van haar levensdagen!
Voor eeuwig mist uit haar gezicht?
Terwyl hy derft het levenslicht.

'k Verbeeld my dat haar lykmisbaaren,
't Geklag en droevig hartewee
Van Alcione evenaaren:
Die, na dat zy, door storm op zee,
Haar Ceyx, haar Zielvriend had verlooren,
Scheen in haar traanen te versmooren.

Fries.

Myn hart beklemt door swaarder rouw,
Als ik moet denken ('k swyg in 't melden)
Aan 't zielleed van die Groote Vrouw!
Ja Weduw van ons Eer der Helden,
Die graag (was 't mooglyk) 's HEMELS *wil*
Gehoorzaam draagen zou en stil.

Maar ach! het vleesch is voor die slagen
Te swak: haar liefde veel te groot.

Men

Men hoort haar dus geduurig klaagen:
„ Moest, moest myn Prins! myn Echtgenoot!
„ Myn waardste Zielvermaak! verdrinken?
„ Myn Levenszon in 't water zinken?

„ Ach was een ander Palinuur,
„ Veel meer geoeffend en bedreeven,
„ In dit zoo ongelukkig uur,
„ Het hooftbewind van 't Schip gegeeven,
„ Dan was myn Lief! myn waardste Pand!
„ Misschien wel veilig aangeland.

„ Wie is niet met myn leed bewoogen,
„ En myn Princesje, zoo bemind?
„ De Blydschap van haar Vaders oogen!
„ Wie denkt aan 't Ongebooren Kint,
„ 'tGeen nooit myn FRIESO *aan zal schouwen,*
„ Die zich van traanen kan weêrhouwen?

„ Myn dierbre FRIESO! *heeft de dood*
„ Den tempel van uw ziel gebroken?
„ Zyn dan (O droefheit al te groot!)
„ Uw heldre oogen toegelooken?
„ En blyf ik, zoo vol leed en rouw!
„ Zoo troosteloos uw Weduwvrouw?

„ 't Had mooglyk my wat troost gegeeven,
„ En eenigzins myn hart gevleid,
„ Had ik op 't einde van uw leven,
„ Voor eeuwig U vaarwel gezeid:

„ Maar

„ Maar ach! dat mogt my niet gebeuren:
„ O ſtof! O reden om te treuren!

Zoo zucht Mevrouw in deeſen ſtaat.
De Droefheit heeft haar hart verwonnen.
Men ziet de doodverf op 't gelaat.
Haar oogen ſchynen traanebronnen.
Zy doet gedurig, dag op dag,
Het Hof weêrgalmen door 't geklag.

Vreemdeling.

Ik heb met die Vorſtin meêdoogen.
't Is billyk dat LOUISE *klaagt,*
En om haar FRIESO *is bewoogen:*
Daar elk de rouw in 't harte draagd.
Zou zy door hartzeer niet beſwyken?
Daar yder zoo veel leed laat blyken.

Wat zal op nieuw elk zyn ontſteld,
Als Frieslands dappre Legerbenden,
Berooft van Vorſt, uit 't bloedig veld,
Zich weêr naar FRIESO'S *Hofſtad wenden:*
Niet als voorheen, in blycieraad,
Maar in het treurig rouwgewaad!

Zy zullen niet in 't heldewapen
t'Huiskoomen, met trompetgeklank:
Maar zoo als Davids oorlogsknaapen,

(*) *Toen*

(*) *Toen Joab, tegen 's Konings dank,*
Had Absalon beroofd van 't leven:
En pyl op pyl in 't hart gedreven.

Fries.

Wie zal, O Telg van Casimier!
Wie zal voortaan tot voorbeeld strekken
Aan 't krygsvolk? wie in 't oorlogsvier
Den moed van Neêrlands helden wekken?
Gelyk gy deed, wanneer uw hand
Zoo stout het (‡) *Vaandel heeft geplant.*

Wy hadden 't oog op U geslaagen,
Recht braaven Veldheer! Grooten Held!
Wanneer gy, in deese oorlogsdagen,
Zoo moedig voor ons trokt te veld:
Maar ach! nu is die hoop verdweenen:
Schrei Friesland! schrei! 't past U te weenen.

Vreemdeling.

Ik hoop dat Frieso *eeuwig leeft,*
En vrolyk juicht in 's Hemels zaalen,
Daar

(*) 2 Samuel 19, vers 3.

(‡) Zynde een ongemeen dappermoedige en alom beruchte daad van zyn Hoogheit, voorgevallen in den slag by Malplaquet.

Daar niets zyn wenſchen wederſtreeft!
Daar hy mag eeuwig zegepraalen!
Terwyl zyn naam den tyd braveerd:
En elk zyn krygsdeugd hoog waardeerd.

Ik hoop dat GODT *in de Oorlogsvlaagen,*
Op Neêrland gunſtig neêr zal zien:
Zich als haar Heyrvorſt zal gedraagen,
En 's Vyands leger ſteets doen vliên.
Bedaar, en ſtrem uw boeſemklachten,
Zoud gy op 's HEEREN *heil niet wachten?*

Fries.

O Ja! het paſt ons in dees ſtaat,
Op Hem te ſtellen ons betrouwen.
O dierbren GODT! *ons Toeverlaat!*
Wilt, wilt genadig ons aanſchouwen,
En blyf, Geduchten HEMELHEER!
Met ons, uw grooten Naam ter eer.

1711.

EINDE.

